నీలకంఠ దీక్షితుల శివలీలార్ణవము

ప్రథమసర్గ

కావ్య ముఖము

(తాత్పర్య విశేషాలు)

01

పూతం స్వతః పూతతరం తతో య

ద్గాంగం పయః శంకర మౌళి సంగాత్

తత్పాతు మాతుః ప్రణయాపరాధ

పాద హతైః పూతతమం తతో నః

తాత్పర్యములు

అటువంటి గంగ నీరు మమ్మలిని కాపాడుగాక ! (తత్ గాంగం పయః నః పాతు)

ఎటువంటి గంగ నీరు?

స్వయముగా సర్వ జన పాపములను పోగొట్టు సామర్థ్యము కలిగిన పవిత్రమైన గంగ నీరు మమ్మలిని కాపాడుగాక(పూతం స్వతః)

లోకాలను పవిత్రము చేసే శంకరుని జటాజూట స్పర్శ పొంది- పావనతరమైన గంగ నీరు మమ్మలిని కాపాడుగాక(శంకర మౌళి సంగాత్ తతో పూతతరమ్)

జగదంబ పార్వతీదేవి - గోత్ర స్ఖలనాదులు మొదలైన ప్రణయాపరాధ కారణముల వలన- తన పాదాలతో పరమేశ్వరుని శిరస్సును అనేక సార్లు తాకింది. అలా జగదంబ పాదస్పర్శతో పావన తమమైన గంగ నీరు మమ్మలిని కాపాడుగాక (మాతుః ప్రణయాపరాధ పాద హతైః పూతతమం తత్)

విశేషాలు

శివకేశవులను సమానంగా ఆరాధిస్తూ 104 గ్రంధాలను రచించిన అప్పయ్య దీక్షితులవారి మనుమడు 'నీలకంఠ దీక్షితులు' ... మీనాక్షీ అమ్మవారికి మహాభక్తుడు. 16 వ శతాబ్ది.ఈ శివలీలార్ణవంలో మధురలోని శివుని లీలలు వర్ణింపబడ్డాయి. జ్ఞానసంబంధుల చరిత్ర (సుబ్రహ్మణ్యస్వామి అవతారము) కూడ ఆ వరుసలోనే చెప్పబడింది.

నీలకంఠ దీక్షితులవారు ఈ శ్లోకంలో గంగకు మూడు దశలు చెప్పారు.

పూతము.పూతతరము.పూతతమము.

పూత పదానికి పక్కన తరతమప్రత్యయాలు చేర్చారు.

తరతమాలు

Good (మంచి) -> better (ఇంకామంచి) -> best (అన్నిట్లోకీ/ అందఱికంటేమంచి)

Comparative degree ని (ఔపమికస్థాయి)సూచించడం కోసం సంస్కృతంలో పదానికి -తరమ్ అనీ, Superlative degree ని (ఆత్యంతిక స్థాయి)న సూచించడానికి -తమమ్ అనీ చేరుస్తారు.

పూతమ్ = pure

పూతతరమ్ = purer or more pure

పూతతమమ్ = purest or most pure

సహజంగానే గంగ పరిశుద్ధమయింది . పూతము.

శివుని శిరస్సును తాకుట వలన గంగ పూతతరము.

అమ్మ పాదాల దెబ్బ తగిలిన శివుని శిరము తాకుటవలన పూతతమము.

"పాద హతైః" అను బహువచన ప్రయోగము వలన పరమేశ్వరుడు చాలాసార్లు తనను క్షమించమని పార్వతీదేవి కాళ్లమీద పడ్డాడని, ఆవిడ చాలాసార్లు తన పాదాలతో ఆయన శిరస్సును తడిమింది కనుక ఆయన జటాజూటము మరింత పవిత్రమైంది అనే అర్థాలు వస్తున్నాయి.ఇక్కడ భవానీదేవి యొక్క మానాధిక్యం చెప్పబడింది.ఒక విషయమును బుజువుగా చెప్పక మరియొక విధముగా త్రిప్పి చెప్పుట పర్యాయోక్తి అలంకారము. అది ఇక్కడ ఉంది.

సవతియైన గంగను నెత్తి మీదికి ఎక్కించుకోవటం పార్వతికి అసహన హేతువు. కోప హేతువు. ఆ కోపాన్ని పోగొట్టడం కోసం ఆయన పాద ప్రణతి. ఆవిడ గారి పాద ఘాతము.

ఈ శ్లోకం చదివినవెంటనే అమ్మ గొప్ప , అయ్య తక్కువ అనే భావన మనకు రాకూడదు. - శివలీలార్ణవము.లోనే "అశక్య మంగాంతర ...." అని ఇంకొక శ్లోకం ఉంది.

అర్ధనారీశ్వర చరణానుగ్రహం గొప్పదా లేక కటాక్షవీక్షణం గొప్పదా? చరణానుగ్రహమే గొప్ప అనుకొంటే ఏ చరణం? అన్న తగాదా , కటాక్షవీక్షణమే గొప్ప అనుకొంటే ఏ కంటిచూపు అని అనుమానం వస్తుంది.

అందుచే ఆ అర్ధ నారీశ్వర మూర్తిలో ఇద్దరకూ చెందిన వస్తువేది ఉన్నదో దాని అనుగ్రహం పొందితే ఇద్దరి అనుగ్రహమూ మనం పొందినట్లే. ఆ వస్తువు వారి అంతఃకరణము. అని ఆశ్లోక భావం.

మనము కూడా ఆ అంతఃకరణానుగ్రహము పొందుదాము. స్వస్తి.

02

అశక్య మంగాంతర వద్విభక్తు

మణుప్రమాణం కరణం యదంతః

సామాన్యభూతం శివయోస్తదేకం

సానుగ్రహం స్యాన్మయి గర్భదాసే

తాత్పర్య విశేషం

ఇది పరమశివుని అనుగ్రహాన్ని వర్ణిస్తూ భక్తి, శరణాగతి, పరమార్థ తత్త్వాలను ప్రతిపాదిస్తుంది.

తాత్పర్యం:

ఈ పద్యంలో భక్తుడు తన భగవత్ శరణాగతిని తెలియజేస్తున్నాడు.

- భగవంతుడిని విడదీయగలిగే భాగాలుగా చూడకుండా, తాను ఆయనలో పూర్తిగా ఏకమైపోవాలని ఆకాంక్షిస్తున్నాడు.
- పరమశివుడు సర్వాంతర్యామిగా ఉండి, అణువుగానైనా వ్యక్తికి దోహదపడే పరమాత్మతత్త్వాన్ని ప్రతిపాదిస్తున్నాడు.
- భక్తుడు తనను శివుని అంతరంగంలో భాగంగా భావిస్తూ, తాను ఆయన సేవకుడిగా పుట్టినప్పటి నుంచి (ఆగర్భ దాస) ఆయన దాస్యాన్ని అనుభవిస్తున్నానని చెబుతున్నాడు.

- శివుని అనుగ్రహమే తన పరమ రక్ష అని భావించి, ఆ కృపను పొందే ధ్యేయంతో జీవిస్తున్నాడని భావం.

తాత్విక విశ్లేషణ:

- ఈ పద్యం **అద్వైత తత్వాన్ని** ప్రతిబింబిస్తుంది. భక్తుడు తాను శివుని కృపకు అర్హుడనిపించుకునేందుకు **ఆత్మనివేదన భావన** కలిగి ఉంటాడు.
- **"యేకమై యణురూపమై"** అనే పదబంధం **బ్రహ్మతో ఏకత్వాన్ని** సూచిస్తోంది. శివుడు విశ్వాంతర్యామిగా అణువణువునా వ్యాపించి ఉన్నాడు.
- **"ఆగర్భదాసానుదాసుఁ డై"** అనే భావన ద్వారా, భక్తుడు జన్మగర్భంలో నుంచే భగవంతుని సేవకుడిగా పుట్టినట్లు భావిస్తాడు.
- చివరిగా, భక్తుడు తాను పొందే ఏ శుభమూ శివుని అనుగ్రహమేనని నమ్మి **పరిపూర్ణ శరణాగతిని** వ్యక్తపరుస్తున్నాడు.

ములానుసంధానం:

ఈ పద్యం **భక్తి మార్గంలో పరిపూర్ణ శరణాగతిని, భగవత్ అనుగ్రహాన్ని పొందే మార్గాన్ని** స్పష్టంగా చూపుతుంది. ఇది కేవలం భక్తి భావన మాత్రమే కాదు, **అద్వైత తత్వానికి సజీవ దృష్టాంతంగా** నిలుస్తుంది.

3

అన్విష్యఖిన్నం నిగమానశేషానమీ

నమీనంప్రథమంస్మ రామః /

అన్విష్యమాణం నిగమైరశేషైరమ్బ !

స్తుమస్తే వయమక్షిమీనమ్ //3//

ఓ మీనాక్షీ! వేదాలను వెతికి తెచ్చిన మత్స్యావతారాన్ని తలచటం ఎందుకు? వేదములచే నిరంతరం వెతకబడే నీ తత్వాన్ని, నీ స్వరూపాన్ని నేను తలుస్తాను. నీ నేత్రాలు చేపల (మీనము) వంటివి కాబట్టి, ఓ మీనాక్షి! నిన్నే ధ్యానిస్తాను."

4

స్తన్యేన కశ్చిత్కవయాం బభూవ

తామ్బూలసారేణ పరో జనన్యాఃఅహం తతోఽప్యున్నతిమాప్తు కామఃసేవే తతోఽప్యున్నతమాక్షి కోణమ్

అమ్మవారి చనుబాలను తాగి కాళిదాసు అనే మహాకవి కవిత్వం చెప్పాడు. అమ్మవారి తాంబూల రసాన్ని గ్రహించి మూకకవి అనేవాడు కవిత్వం చెప్పాడు వారిద్దరి కంటే గొప్ప పేరు పొందాలని ఈ నీలకంఠ దీక్షితులు అనేకవి అమ్మవారి చూపుల కోణాన్ని ఆశ్రయించి సేవించి ఈ శివ లీలార్ణవము అనే కావ్యం వ్రాస్తున్నాడు..

5

అర్ధే తనోరద్రిసుతామయోఽస్మీత్యహంయునా కిం ఫలమాదియూనా

గీర్వాణయోగీన్ద్రముపాస్మహే తం
సర్వాత్మనా శైలసుతాత్మకో యః

పార్వతి దేవి యొక్క అర్ధ శరీరము నందు తాను ఉన్నానని ఆది పురుషుడైన శివుడు గర్వపడవలసిన పని లేదు. ఎందుకంటే ఆ పార్వతీదేవి యొక్క పూర్ణ దేహాన్ని గీర్వాణ యోగీంద్రుడైన అప్పయ్య దీక్షితులు వారు ధరించారు

6

కాలేన శమ్భుః కిల తావతాపి
కలాశ్చతుః షష్టిమితాః ప్రణిన్యే
ద్వాసప్తతిం ప్రాప్య సమాః ప్రబన్ధా
ఇ్శతం వ్యధాదప్పయదీక్షితేన్ద్రుః

శివుడు అరువది నాలుగు కలలు సృష్టించాడు.

చాలా కాలం జీవించి ఆ పశుపతి అయిన పరమశివుని కి మాత్రమే అంకితమయి, అరువదినాలుగు కలలను నేర్పుతో తన 170 సరసమైన రచనలలో అప్పయ్య దీక్షిత కవీంద్రులు నిబంధించారు.

7

అనాహతోద్భూతమపాస్తభేద
మాద్యం శివస్యాపయికం విధాతుః
నాదాభిదం పారగమధ్వనాం త
దనుత్తరం జ్యోతిరనుస్మరామః

ఒక గొప్ప వెలుగును నేను స్మరిస్తాను .ఆ వెలుగు ఎటువంటిది అంటే మొట్టమొదట అది అనాహతములో పుట్టింది . ఆ వెలుగు భేదములకు అతీతమైనది. అన్నింటికంటే మొదట ఉద్భవించినది. మహానటరాజయిన శివుని లభింప చేయునది .మోక్షపు మార్గములో పోవు వారికి ఒక తీరాన్ని చేర్చేటువంటిది .అది ఒక శబ్దంగా ఉద్భవిస్తూ దేనితోనూ పోల్చదగినదయి,పూజలు అందుకుంటుంది .అటువంటి గొప్ప తేజస్సుని ఓంకారాన్ని నేను జపిస్తాను .

అనాహతము అనగా ప్రధానంగా రెండు అర్థాలు ఉన్నాయి. పన్నెండు దళాలు కలిగి, హృదయ స్థానంలో ఉండే చక్రం (యోగవిద్య) తాల్వాది సంస్పర్శము లేకుండ పుట్టెడి ధ్వని. వివ. 'పరా పశ్యంతీ మధ్యమా వైఖరీ' అను వాగ్వృత్తులలో మధ్యమ.

8

సాహిత్యవిద్యాజయఘణ్టయైవ
సంవేద్యయన్తే కవయో యశాంసి
యథా యథాస్యాం ధ్వనిరుజ్జిహీతే
తథా తథా సార్వ్తి మూల్యభేదాన్

కవులు తమ సాహిత్యమను జయఘంటా నినాదములలో తమ కీర్తిని ప్రకటిస్తుంటారు. ఆ కవిత్వములలో ఎంతెంతగా ధ్వని ప్రకటితమవుతుంటుందో అంతగా వాటి భేదాలుఉంటాయి.

09

యావత్కవేర్మార్దవముక్తిబన్ధే
యావద్ధియః శ్రోతరి కోమలత్వమ్
తావద్ధ్వనౌ తద్ధతిభేద మూలే
తారత్వమాలంకృతికా వదన్తి

కవిత్వాలలో ఎంతవరకు మార్దవమూ, వినటానికి సొంపైన బుద్ధి కలిగిన శైలి,కోమలత్వము లోటు లేకుండా ఉంటాయో, అంతవరకు మనోహరమైన వ్యంగ్యకృతులలో శాస్త్రములు ఊది పలుకుతాయి.

10

అస్మిన్మహత్యస్తమితాన్యవేద్యే
విసృత్వరే వీచితరఙ్గరీత్యా
కావ్యధ్వనౌ జాగ్రతి దేహభాజాం
కర్ణం విశేయుః కథమన్యశబ్దాః

విస్తృతంబు నస్త మితాన్య వేద్యమునయి వీచికాభంగరీతిని వెల్లి విరియు ధ్వనివిషయమునఁ గవి శ్రద్ధానుఁ డగుడు నితరశబ్దముల్ శ్రుతి కేల యింపు నింపు?

ఈ శ్లోకం ధ్వని (శబ్దం) గురించి మాట్లాడుతుంది. దీనిని సులభంగా అర్థం చేసుకుంటే:

తాత్పర్యం:

ఒక వ్యక్తి శ్రద్ధగా ఏదైనా ఒక శబ్దాన్ని వింటుంటే, మిగిలిన శబ్దాలను పట్టించుకోడు. ఉదాహరణకు, మనం ఏదైనా మనసారా వినిపించుకుంటే చుట్టూ ఉన్న మరెన్నో శబ్దాలు ఉన్నప్పటికీ అవి మనకు వినిపించవు.

వ్యవహారికంగా:

ఉదాహరణగా, మనం ఫోన్‌లో గట్టిగా మాట్లాడుతున్నప్పుడు చుట్టూ ఉన్న ఇతర ధ్వనులను పట్టించుకోము. అలాగే, మనం ఏదైనా పాటను ఆసక్తిగా వింటుంటే, పక్క వాళ్లు ఏమి మాట్లాడుతున్నారో మనకు అంతగా వినిపించదు.ఈ శ్లోకం మన దృష్టిని ఏదైనా ఒక వస్తువు లేదా ధ్వనిపైన కేంద్రీకరించుకుంటే, ఇతర వాటిని మనం గమనించలేమని చెబుతోంది.

11

సరస్వతీదేవి యొక్క గొప్పతనాన్ని ఈ శ్లోకంలో కవి వర్ణిస్తున్నాడు.

కీర్ణాని ఘణ్టాపథ ఏవ హన్త
శబ్దార్థరత్నాని గిరాం సవిత్ర్యా!
అత్యాదరాదామృశతాం కవీనాం
దృగ్గోచరం కస్యచిదేవ యాన్తి

ఈ శ్లోకం వాగ్దేవి (సరస్వతి దేవి) గురించి కీర్తన చేస్తున్నది.

తాత్పర్యం:

వాగ్దేవి తన ఘంటానాదంతో శబ్ద, అర్థ, రూపాల రూపంలో అద్భుతమైన మణులను ప్రసరింపజేస్తుంది. ఆ మణులను (జ్ఞానాన్ని) సాధువులు గౌరవంతో సేకరిస్తూ ఉంటారు. ఈ విధంగా, మంచి కార్యాలను చేసే భక్తులు గానానందంలో (సంగీతంలో) ఆనందిస్తారు.

మనం సంగీతాన్ని, జ్ఞానాన్ని ప్రేమిస్తే, సరస్వతి అనుగ్రహంతో సత్కార్యాలను చేసేందుకు శక్తి లభిస్తుందని భావన.ఇది బసవేశ్వరుల వంటి మహాజ్ఞానుల ప్రశంసా గీతంలా భావించొచ్చు – జ్ఞానాన్ని సంపాదించే వారు దైవానుగ్రహాన్ని పొందుతారు.

12

ప్రాయస్తిరోభూతమహాప్రకాశాః
పాషాణఖణ్డేష్వివ చన్ద్రకాన్తాః
శబ్దేషు శబ్దా మిలితాశ్చరన్తి
భాగ్యోత్తరాః ప్రత్యభిజానతే తాన్

తాత్పర్యం:

చంద్రుని కాంతిలో మణులు, రత్నాలు మరియు రాళ్ళు కలిసి మెరిసినట్లుగా ఉంటాయి. అదే విధంగా, శబ్దాలు కూడా పరస్పరం కలిసి సంచరిస్తుంటాయి. అయితే, ఈ శబ్దాల మధ్య అసలు గొప్పదేమిటో గమనించే సామర్థ్యం మహాజ్ఞానులకే ఉంటుంది.

ఉదాహరణగా, ఒక పెద్ద గుడిలో గంటల మ్రోగుడు, భక్తుల పారాయణం, పురోహితుల మంత్రోచ్చారణ——all these sounds blend together. కానీ, ఆధ్యాత్మికంగా మనసును కేంద్రీకరించిన వారు మాత్రమే ఏ శబ్దం ప్రధానమో, దానిలో ఉన్న పవిత్రత ఏమిటో గుర్తించగలరు.

ఇది మన జీవితం గురించి కూడా ఒక ఉపదేశం. మన చుట్టూ ఎన్నో మాటలు, అభిప్రాయాలు ఉంటాయి. కానీ, నిజమైన జ్ఞానాన్ని, సత్యాన్ని గుర్తించగలిగేది తెలివి గలవాళ్లు మాత్రమే.

13

యానేవ శబ్దాన్ వయమాలపామో
యానేవ చార్థాన్ వయముల్లిఖామః
తైరేవ విన్యాస విశేష భవ్యైః
సంమోహయన్తే కవయో జగన్తి

తాత్పర్యము

ఏ శబ్దములను మనము పలుకుతుంటామో,ఏ అర్థములను మనమువ్రాస్తుంటామో,చక్కని ప్రదర్శనలు కలిగిన ఆశబ్దములతో కవులు అద్భుత రచనాపథంలో వెళ్ళుచున్నారు. ,గొప్ప విశేషములు కలిగిన ఆ అర్థములతో మనందరిని కవులు ఆకర్షించుచున్నారు.

విశేషాలు

కాంచీపుర ప్రభువు ఒక కొలను త్రవ్వించాడు. అది లోతుచే వైశాల్యముచే సముద్రమునుకూడ గెలువజాలినది. ఆరాజు కీర్తిలా అందులోని నీరు కూడ స్వచ్ఛమైనది. ఆ తటాకాన్ని వర్ణించడం కవులకు చేతకాదు.. ఎవరైనా వర్ణించాలని దానిని చూస్తే వారు మాటలు లేనివారై మౌనంగా నిలబడతారే కాని వర్ణించలేరు. ఆ చెరువులోనుండి చిందిన జలబిందువే సుమా చంద్రుడు! (నైషధం)

తటాకము,నీళ్ళు, చంద్రుడు ఇవన్నీ మనకు తెలిసినశబ్దాలే. అర్థాలే. శ్రీ హర్షుడు నైషధంలో ఈ శబ్దాలతో , అర్థాలతో మనలను సమ్మోహపరిచాడు.నీలకంఠ దీక్షితులు చెప్పినది ఇదే.

మనం సాధారణంగా మాట్లాడే మాటలు కావొచ్చు, కానీ ఆ మాటలకు భావం, కవిత్వం, సౌందర్యం ఇచ్చే శక్తి కవులకు ఉంటుంది. ఓ సాధారణ దృశ్యాన్ని మనం చూసి పోయి పోతాం, కానీ కవి దాన్ని అద్భుతమైన పదాలతో చిత్రీకరిస్తాడు.

మనం "చంద్రుడు బాగా ప్రకాశిస్తున్నాడు" అని అనుకోవచ్చు. కానీ, కవి మాత్రం "నిశి నీలాంబరమున బంగారు పూదండ వలె మెరుస్తున్న చంద్రబింబం" అంటూ కవిత్వాన్ని చిమ్ముతాడు.

14

గాయన్తి వీణా అపి వేణవోఽపి
జానన్తి బాలాః పశవోఽపి చేదమ్
కావ్యాని కర్తుం చ పరీక్షితుం చ
ద్విత్రా భవేయుః న తు వా భవేయుః

వీణలు, వేణువులు సంగీతాన్ని ప్రవాహంలా కురిపిస్తాయి. ఆ మధురమైన గానాన్ని విని చిన్న పిల్లలు ఆనందంతో మురిసిపోతారు. కానీ, అటువంటి అమృతతుల్యమైన సంగీతాన్ని సృష్టించే గొప్ప కృతులను రచించగలగడం ఎంతమందికి సాధ్యం? ఈ లోకంలో అటువంటి మహా సంగీత రచయితలు (కృతికర్తలు) ముగ్గురు ఉన్నారా? లేదా ఎవ్వరూ లేరా?

ఈ శ్లోకం గొప్ప సంగీతజ్ఞులు, కవులు, మరియు రాచకవి వంటి ప్రతిభావంతుల అరుదైనతనాన్ని చాటి చెప్పుతోంది. సంగీతం మనసుకు ఆహ్లాదాన్ని అందించినా, దానిని సృష్టించే గొప్ప కర్తలు చాలా అరుదుగా ఉంటారు.

ఉదాహరణకు, త్యాగరాజ స్వామి, అన్నమాచార్య, ముత్తుస్వామి దీక్షితులు లాంటి మహానుభావుల రాగాల వల్లనే మనం ఆ సంగీతాన్ని ఆస్వాదించగలుగుతున్నాం. అటువంటి వారు చాలా తక్కువమందే ఉంటారు.

15

సవ్యం వపుః శబ్దమయం పురారే
రర్థాత్మకం దక్షిణమామనన్తి
అజ్ఞం జగన్మంగలమైశ్వరం త
దర్హన్తి కావ్యం కథమల్పపుణ్యాః

కావ్యం (కవిత్వం) పరిపూర్ణమైన శబ్దసౌందర్యంతో (శ్రావ్యతతో) ఉండాలి, అర్థసంపూర్ణంగా ఉండాలి, శివాత్మస్వరూపంగా (మంగళకరంగా) ఉండాలి. అటువంటి కావ్యమే జగతికి మంగళం చేకూర్చుతుంది.

అలాంటి మహద్గ్రంథాన్ని రచించగలిగేది ఎవరైనా సాధ్యమేనా? లేదా, అది కేవలం గొప్ప పుణ్యం కలిగిన వారికే సాధ్యమా? తక్కువ పుణ్యం ఉన్నవారు అటువంటి గొప్ప కవిత్వాన్ని సృష్టించగలరా?

సారాంశం ఏమిటంటే, అద్భుతమైన కవిత్వాన్ని రాయడం అందరి వల్ల కాదు. శబ్దం (లయ, అలంకారం), అర్థం (గంభీరత), శుభత (మంగళప్రదత) కలిగి ఉండే కావ్యాన్ని తక్కువ పుణ్యం ఉన్నవారు సృష్టించలేరు.

సులభంగా చెప్పాలంటే, నిజమైన గొప్ప కవి అవ్వాలంటే కేవలం భాషా పరిజ్ఞానం సరిపోదు, కవికి ఉన్నతమైన మనసు, మేధస్సు, సత్కర్మల అనుగ్రహం కూడా అవసరం.

ఉదాహరణకు, వాల్మీకి, కాళిదాసు, నన్నయ్య, త్యాగరాజులు లాంటి వారు మాత్రమే చిరస్థాయిగా నిలిచిపోయే రచనలు చేయగలరు. సాధారణ రచనలు ఎవ్వరైనా చేయగలరు, కానీ శాశ్వతంగా నిలిచిపోయే మహాకావ్యాలను మాత్రం గొప్ప పుణ్యవంతులే రచించగలరు.

16

స్తోతుం ప్రవృత్తా శ్రుతిరీశ్వరం హి
న శాబ్దికం ప్రాహ న తార్కికం వా
బ్రూతే తు తావత్కవిరిత్యభీక్షణం
కాష్ఠా పరా సా కవితా తతో నః (1-16)

శ్రుతులు (వేదాలు) మహేశ్వరుడిని పొగుడుతూ ఉంటాయి. అయితే, తార్కికులు (వాదప్రియులు) మరియు శబ్దశాస్త్రజ్ఞులు (వ్యాకరణ, భాషా నిపుణులు) తమ బుద్ధితోనే అన్నింటినీ అర్థం చేసుకోవాలనే ప్రయత్నంలో ఆ పరబ్రహ్మాన్ని సులభంగా గ్రహించలేరు.కవులు మాత్రం మహాదేవుని గురించి తమ కావ్యాలలో వర్ణిస్తూ ఉంటారు. అటువంటి సార్థమైన కవిత్వమే "పరమగమ్యం" అంటే పరమార్థాన్ని అందించే మార్గం.

దైవాన్ని (అత్యున్నతమైన సత్యాన్ని) బుద్ధితో మాత్రమే గ్రహించడం కష్టం. వేదాలు, భక్తులు దాన్ని స్వీకరించగలిగినా, కేవలం తర్కం లేదా భాషా విజ్ఞానంతో మాత్రమే దాన్ని తెలుసుకోవడం సాధ్యం కాదు.కవులు హృదయపూర్వకంగా తమ కవిత్వం ద్వారా ఆ భగవద్భావాన్ని సులభంగా అందుబాటులోకి తీసుకురాగలరు. కవిత్వం మాత్రమే ఆ పరమతత్త్వాన్ని ప్రజలకు అర్థమయ్యేలా చేస్తుంది.

ఉదాహరణకు, త్యాగరాజ స్వామి తన కీర్తనల ద్వారా శ్రీరాముని తత్త్వాన్ని అందరికీ తెలిసేలా చేశాడు. కానీ, కేవలం తర్కంతో ఆ భగవద్గానాన్ని ఆస్వాదించడం కష్టం. కవిత్వం భగవంతుని అనుభవించడానికి, పరమార్థాన్ని గ్రహించడానికి ఉత్తమ మార్గం.

17

కర్ణం గతం శుష్యతి కర్ణ ఏవ
సంగీతకం సైకత వారిరీత్యా
ఆనన్దయత్యన్తరనుప్రవిశ్య
సూక్తిః కలౌ దేవ ! సదా సుగన్ధా

ఈ పద్యంలో కవి గానం, కవిత్వం ఎటువంటివో వివరిస్తూ వాటిని సైకతవారితో పోలుస్తున్నారు. సైకతవారి అంటే ఇసుకలో నిండిన నీరు, అదృశ్యమై పోయే నీటి ధారలు. ఇదే విధంగా, సంగీతం వినిపించగానే క్షణికంగా ఆవిరై పోతుంది—ఒక్కసారి వినిపించిన గానం ఎప్పటికీ అక్కడే నిలిచిపోదు.

అయితే, మాన్య కవి సూక్తులు మాత్రం అమృతం వలె ఉంటాయి. అవి వినిపించగానే అదృశ్యమవ్వవు, మన హృదయంలో స్థిరంగా నిలిచి ఆనందాన్ని కలిగిస్తాయి. కవి ఈ వివరణ ద్వారా సంగీతం కంటే గొప్పది కవిత్వమనే భావాన్ని తెలియజేస్తున్నారు.

ఈ పోలిక నిశితంగా పరిశీలిస్తే, సంగీతం తాత్కాలికమైనా, కవిత్వం శాశ్వతంగా మనసులో నిలిచిపోతుందని కవి చమత్కారంగా చెప్పినట్టు తెలుస్తుంది.

18

పశ్యేయమేకస్య కవేః కృతిం చే
త్సారస్వతం కోశమవైమి రిక్తమ్
అన్తఃప్రవిశ్యాయమవేక్షితశ్చే-
త్కోణే ప్రవిష్టా కవికోటిరేషా

తాత్పర్యము

ఒక ఉత్తమ కవి కావ్యాన్ని బాగా చదివితే " ఈ పుస్తకంతో సరస్వతీదేవి పదజాలము అంతా అయిపాయిందే" అనిపిస్తుంది.(ఆకవి అన్ని విశేషపదాలు, భావాలు ఏ ఒక్కటి వదలకుండా ప్రయోగించాడని అనిపిస్తుందని భావము) కాని సరస్వతీదేవి యొక్క కరుణ అను అంతః కోణములో సంచరించి- అనగా ఆమె దయను పొంది సారస్వతములోపలికి ప్రవేశించి పరిశీలిస్తే అటువంటి కావ్యాలు కోటికోటి ఉంటాయి(ఉత్తమ కవులు ఎంత ప్రయోగించినా పదజాలం పూర్వ కవులచేత చెప్పబడని వినూతన భావాలకు సిద్ధంగా ఉంటుంది. సరస్వతీదేవి దయతో ఎప్పటికప్పుడు కవులు వినూతన భావ రచనలు చేస్తూనే ఉంటారని నీల కంఠ దీక్షితుల అభిప్రాయం.)

విశేషాలు

1. ఒక పాత్రతో సముద్రజలం తెచ్చాము. ఏమిటిది అని ఎవరైనా అడిగితే సముద్రజలము అంటాం. కాని సముద్రంలో నీళ్ళన్నీ మనం తీసుకురాలేదు. అలాగే సారస్వతము కూడా. మహాకవి రచన – సారస్వతములోని ఒక అంశ . కాని దానిపేరు మాత్రము సారస్వతము. అతని బిరుదు సారస్వత స్రష్ట.

2. బాణోచ్ఛిష్టం జగత్ సర్వం,ప్రపంచం లో ఏ కవి ప్రయోగమైనా బాణుడు ఎంగిలి చేసిందే. ఆయన ఉపయోగించనిది ఎవరూ ఉపయోగించలేదు అని మహా కవి బాణుని మనందరం పొగుడుతాం. సరస్సును అతడు వర్ణించిన తీరు అద్భుతం. , చెట్లనుండి పండ్లు రాలి ఆ సరస్సులో పడతాయి. అప్పుడు నీటిబిందువులు పైకి ఎగసిపడి, ఆ బిందువులగుండా సూర్యకిరణాలు ప్రసరించి ఏడురంగులుగా విడివడి ఆ సరస్సుకు చుట్టూ ఇంద్రధనుస్సులతో కంచె వేసినట్టుగా

కనిపిస్తోందని బాణుడు చేసిన వర్ణన అద్భుతము. కాని నీలకంఠ దీక్షితులు బాణోచ్ఛిష్టం జగత్ సర్వం అను మాటను కాదంటున్నారు. మనకు వెతికే ఓపిక ఉండాలి కానిబాణుడిలాంటి కవులు కోకొల్లలు అని దీక్షితుల అభిప్రాయం.

3. సప్తర్షుల కాళ్ళు కడిగి హిమవంతుడు కుమారసంభవములో ఇలా అంటాడు.

అవైమి పూతమాత్మానం ద్వయేనైవ ద్విజోత్తమాः |మూర్ధ్ని గఙ్గాప్రపాతేన ధౌతపాదామ్బసా చ వः (6-57)మీ పాదములను కడిగిన నీటిచేత, నా నెత్తిపై ఉన్న గంగచేత నేను పవిత్రుడినయితినని తలుస్తాను'' నీలకంఠ దీక్షితుల అవైమి క్రియా ప్రయోగము ఈ పవిత్ర శ్లోకములోని అవైమి ధాతుప్రయోగాన్ని గుర్తుకు తెచ్చి నన్ను పులకరింపచేసింది. స్వస్తి

19

వక్రోక్తయో యత్ర విభూషణాని

వాక్యార్థ బాధః పరమః ప్రకర్షః

అర్థేషు బోధ్యేష్వభిధైవ దోషః

సా కాచిదన్యా సరణిः కవీనామ్

తాత్పర్యము

కవి సజావుగా చెప్పిన అర్థం కన్నా చమత్కారభరితమైన, బొమ్మలుగా తళుక్కున మెరిసే వాక్యరచనే కావ్యానికి అలంకారం అని చెబుతున్నారు. కావ్యమునందు నేరుగా చెప్పిన భావం సాధారణంగా అనిపించవచ్చు, కానీ వ్యంగ్యార్థం, రూపకాల వంటి వక్రోక్తులు కావ్యానికి అందాన్ని, విశేషతను, ప్రాశస్త్యాన్ని తెస్తాయి.

అందుకే, గొప్ప కవులు తమ రచనలలో వక్రోక్తిని, వ్యంగ్యాన్ని, లౌకికతకు మించి భావగర్భితమైన అలంకారాలను ఉపయోగిస్తారు అని ఈ పద్యం చెప్పుతోంది.

విశేషములు

1. శబ్దములకు సామాన్యముగా ఉండు అర్థమును అభిదా అంటారు.

2. కొన్ని శబ్దములు కలిసినప్పుడూ అన్వయము కుదిరినను అర్థమును మార్చి చెప్పుకొనుట గలదు.

3. "గంగపైకుటీరముకలద"ని నపుడు "గంగయొడ్డున కుటీరము గల ద" ని చెప్పుచున్నాము. ఇటువంటి అర్థమును లక్షణాయని, ఇది లక్షణాశక్తి ద్వారా శబ్దమునుండి గ్రహించబడిన అర్థమని తెలుసుకోవాలి.

4. తినేవేళ "సైంధవము" అడిగినవానికి సైంధవ మనగా గుఱ్ఱమును తెచ్చినచో నిష్ఫల మగును.

5. ఏ సందర్భములో ఈవిధముగా అడిగినాడో, ఏ ఉద్దేశముతో అడిగాడో తెలిసికొని, సైంధవమనగా ఉప్పు అని తెలిసికొనుటలో శబ్దమునకు తాత్పర్యశక్తి గలదని గ్రహించాలి. కేవలము శబ్దములకు సామాన్యముగా ఉండు అర్థమయిన - అభిధ- గ్రహించినచో ఇక్కడ దోషమగునని నీలకంఠ దీక్షితుల అభిప్రాయము .

6. ఒక ప్రియుడు తన ప్రియురాలిని ఏకాంతముగా కలసి కొనుచోట ఒక సన్యాసి విడిది చేసాడు. ఇత డిచటనుండగా వీరు కలసికొని మాట్లాడుకోలేరు. క్రమేణ ఈసన్యాసికి కుక్క లనిన భయమను సంగతి వాళ్ళకు తెలిసింది. ప్రియుడు ఎవరితోనో మాట్లాడుచున్నట్లు "నీ ఇష్టం వచ్చినట్లు ఇచట తిరుగు. . నిన్న మొన్నటిదాకా ఇచట స్వేచ్ఛగా తిరుగు కుక్కను

నిన్ననే ఇచట సింహము చంపింది.. ఇక నీకు కుక్క వలన భయము లేదు" అని అన్నాడు. కుక్క అనగా భయము గల సన్యాసికి అభయము పూర్తిగా తీరెననుట వాక్యార్థము.

7. కాని కుక్క పోయి, సింహమువచ్చుట ఇంకా బాధాకరం. , కనుక స్వేచ్ఛగా తిరుగుటకు శునకభయము లేకపోయినప్పటికీ , ఆసన్యాసి అచట ఎంతమాత్రము ఉండలేడు. . "స్వేచ్ఛగా తిరుగుము" అను వాక్యార్థమునకు బాధ కలిగి "ఇచ్చటనుండి ఈసన్యాసి లేచిపోవలెను" అను అర్థము వచుచున్నది. ఇట్టి యర్థమును ధ్వని అంటారు. వాక్యార్థమునకు బాధ కలిగి అన్యార్థ కల్పనము చేయు వ్యంగ్యపు మాటలు ఎక్కడైనా అలంకారములయి ప్రవర్తిల్లును అని నీలకంఠుల వారు ఈ విషయాన్నే చెప్పారు.ఇటువంటి వ్యంగ్యార్థము కల్పించుటలో కవులది విశిష్టమైన మార్గమని దీక్షితులు పాగిడారు.

20

సదర్థ మాత్ర గ్రహణాత్ప్రతీతా

సర్వజ్ఞతా సాపి శశాంకమౌలేః

ప్రాప్తా వికాసం ప్రతిభా కవీనాం

వ్యాప్నోతి యద్వేత్తి న తచ్చివోఽపి

తాత్పర్యము

సాధారణంగా పదార్థ జ్ఞానం (విషయ పరిజ్ఞానం) చాలా మంది పొందగలరు.పరమశివుడు సర్వజ్ఞుడు అయినా, కవుల లోకంలో జరిగే చమత్కారాలు, వారి సృజనాత్మక ప్రతిభను పూర్తిగా అర్థం చేసుకోవడం ఆయనకూ కష్టమే!

ఇది కవిత్వ మహిమాన్వితతను, సత్కవుల ప్రత్యేకతను చాటే చమత్కారమైన ఉపమానం.

సారాంశంగా, కవుల ప్రతిభ అపారమైనది, దానిని పూర్తిగా గ్రహించగలిగేది లోకంలో ఎవరూ లేరు, పరమశివుడికి కూడా అది సాధ్యమౌతుందా అని కవి చమత్కారప్రశ్న.ఇది కవిత్వ గొప్పతనాన్ని నిగూఢంగా, చమత్కారంగా చెప్పిన శ్రేష్ఠమైన శ్లోకం.

!విశేషాలు

1. శివునికి ఉన్న సహస్రనామాలలో చేకితానః (సర్వజ్ఞుడు,అత్యంత జ్ఞానయుక్తుడు) అని ఒక పేరు.

అక్షరాణి పరీక్ష్యంతాం అంబరాడంబరేణ కిమ్?

శంభురంబరహీనోపి సర్వజ్ఞః కిం న జాయతే ?

(వేషాన్నేం చూస్తారు? చదువును పరీక్షించండి. దిగంబరుడైతే మాత్రం - శివుడు సర్వజ్ఞుడు కాడా ?) అని ఒక చాటు శ్లోకం ప్రసిద్ధమైనది.

2. శ్రీనాథ మహాకవి గురించి చెబుతూ ఆయన దేశాటన చేస్తూ, సింగ భూపాలుని కొలువులో చెప్పిన చాటు పద్యం ప్రసిద్ధమైనది చెప్పారు.

'' సర్వజ్ఞ నామధేయము/శర్వునకే రావు సింగ జనపాలునకే/యుర్విం జెల్లును దక్కొరు/సర్వజ్ఞుండనుట కుక్క సామజ మనుటే ''

3. సర్వజ్ఞుడు అనే పేరు శివునికి, ఈ భూమిమీద మీకూ మాత్రమే చెల్లుతుంది. మరెవ్వరికీ చెల్లదు. ఇంకోరెవరినైనా సర్వజ్ఞుడు అంటే కుక్కని ఏనుగన్నట్టే'' ఇది విన్న సింగ భూపాలుడు శ్రీనాథుణ్ణి ఘనంగా సన్మానించాడట. ఆశ్రయమిచిన రెడ్డి

రాజులవద్దకు శ్రీనాథుడు వచ్చిన తర్వాత "ఇలా పరాయి రాజుని పొగడడం భావ్యమా?" అని అడిగారట.. అప్పుడు శ్రీనాథుడు నవ్వుతూ "సర్వజ్ఞుడు అనేపేరు ఒక్క శివునికే చెల్లుతుంది. సింగ భూపాలునికి ఏ భూమి మీద చెల్లుతుంది? చెల్లదు అని నా భావము). శివుడు తప్ప ఇంకొకరిని సర్వజ్ఞుడు అనడం కుక్కని ఏనుగుతో పోల్చినట్టే వారిని తిట్టాను నేను. అయినా వారు అది పొగడ్త అనుకుని సన్మానించారు" అన్నాడట.

4. తత్వమంటే రకరకాల అర్థాలున్నాయి. మౌలికమైన, సారమైన విషయము తత్వం. . దేనిమీద ఇతర సత్యములు ఆధారపడి యుండునో అట్టి మౌలిక సత్యము లేదా దేనినుండి ఇతర సత్యములుత్పన్నములగునో అట్టి మౌలిక సత్యము (Principle) తత్వము. శివునికి కూడా ఉత్తమ కవిత్వపు తత్వము తెలియదు అనటంలో , సర్వజ్ఞుడైన శివుని న్యూన పరిచినట్టు కాదు. కవితా తత్వము యొక్క గొప్పతనము చెప్పుట మాత్రమే పరమార్థం. స్వస్తి.

21

ఉల్లఙ్ఘ్య తన్త్రాన్తరసంప్రదాయా
నుత్ప్రేక్షమాణా జగదన్యదన్యత్
కస్మాద్విభీమః కవయో భవామః
కావ్యజ్ఞదణ్డాద్బిభమస్తు కామమ్

ఇతర విద్యలు కఠినమైన సంప్రదాయ నియమాలకు లోబడి ఉంటాయి, కానీ కవిత్వానికి అలాంటి పరిమితులు లేవు.కవులు ప్రపంచాన్ని కొత్తగా ఊహించగలరు, కొత్త భావాలను అందించగలరు.వారు సంప్రదాయాల కట్టుబాట్లను అధిగమించి, స్వతంత్రంగా, నిర్భయంగా, సృజనాత్మకంగా తమదైన శైలిలో అభివ్యక్తి చెందుతారు. ఈ శ్లోకం కవిత్వ స్వేచ్ఛను, కవుల అపారమైన ఊహాశక్తిని, ఇతర శాస్త్రాలతో పోల్చి, గొప్పగా వివరించేది. కవులు ఏ నియంత్రణలకూ బందీలుకారు, వారు స్వతంత్ర సృజనశీలులు!

22

తన్త్రాన్తరేషు ప్రతిపాద్యమానా
స్తే స్తే పదార్థా నను తే త ఏవ
నిర్వేదభీశోక జుగుప్సితాన్య
ప్యాయాన్తి సాహిత్య పథే రసత్వమ్

తాత్పర్యము

విజ్ఞానశాస్త్రాలు, ఇతర తంత్రములు ఒక నిర్దిష్టమైన పద్ధతిలో విషయాలను వివరిస్తాయి.అయితే కవిత్వం, సాహిత్యం వాటిని ఒక కొత్త దృక్కోణంలో చూసి, రసతత్త్వంతో నింపుతుంది.సాధారణంగా విసుగు, భయం, శోకం లాంటి భావాలు అసహ్యంగా అనిపించవచ్చు, కానీ సాహిత్యంలో ఇవే హృద్యమైన రసాలుగా మారతాయి.ఉదాహరణకు, శోకం శోకరసం గా, భయం భయానక రసం గా రూపాంతరం చెందుతుంది.

సారాంశం:

ఈ శ్లోకం సాహిత్య శక్తిని చాటుతోంది——ఏ భావమైనా, ఏదైనా సంఘటనైనా సాహిత్యంలోకి వచ్చినప్పుడు అది రసవంతంగా మారి, మానవ మనస్సుకు ఆనందాన్ని, అనుభూతిని అందించగలదు. ఇది కవిత్వం గొప్పతనాన్ని సూచించే అద్భుతమైన వివరణ!

23

అవతారిక

సుకవి సూక్తి గొప్పదని కవి ఈ శ్లోకంలో చెబుతున్నారు.

అర్థావబోధేఽపి సమే రసజ్ఞే
రన్విష్యతే సత్కవిసూక్తిరేవ
అపత్యలాభేఽపి సమే విదగ్ధా
రూపోత్తరామేవ హి రోచయన్తే

తాత్పర్యము

ఒక భావాన్ని చెప్పడానికి సాధారణమైన భాషా ప్రయోగాలు, మాటలు ఉండొచ్చు. కానీ, సుకవి చెప్పిన పదాలు (కవిత్వ రూపం) ప్రత్యేకంగా ఉంటుంది.అర్థం ఎవరైనా చెప్పగలరు, కానీ కవిత్వంలో ఉండే చమత్కారం, అలంకారమూ, శబ్దమాధుర్యమూ రసజ్ఞుల మనస్సును ఆకర్షిస్తాయి.ఇది సౌందర్యానికి ఇచ్చే ఉపమానం ద్వారా అర్థమవుతుంది——అందం ఎవరికి కనిపించవచ్చు, కానీ అందమైనదానిలోనూ అద్భుతమైన అందం గలదానినే సౌందర్యాన్ని ఆస్వాదించగలిగిన వారు కోరుకుంటారు. **ఏ స్త్రీని వివాహం చేసుకొన్నా** సంతాన ప్రాప్తి సమానమయినప్పటికీ, తెలివైనవారు, వివేకవంతులు అత్యుత్తమ అందంతో ఉన్నస్త్రీలను మాత్రమే ఖచ్చితంగా ఇష్టపడతారు, ఆకర్షితులవుతారు.

సారాంశం:

సామాన్య భాషా ప్రయోగం & కవిత్వంలోని చమత్కారం మధ్య తేడాను ఈ శ్లోకం చూపుతుంది. కవిత్వంలోని రసవత్తరత, అద్భుతమైన పదప్రయోగాలు మాత్రమే సాహిత్యప్రియులను, రసజ్ఞులను ఆకర్షిస్తాయి. ఇది కవిత్వ ప్రాశస్త్యాన్ని చాటి చెప్పే గొప్ప భావన!

24

అవతారిక

కవిత్వము నేర్పరి అయిన కాంత వంటిదని కవి ఈ శ్లోకంలో చెబుతున్నారు.

వ్యామోహయన్తీ వివిధైర్వచోభి
ర్వ్యావర్తయన్త్యన్యకలాసు దృష్టిమ్
కాలం మహాన్తం క్షణవన్నయన్తీ
కాన్తేవ దక్షా కవితా ధినోతి

తాత్పర్యము

కవిత్వము నేర్పరియయిన కాంతవలె- పలుకులచే పరవశింపచేస్తుంది. అన్య కళల నుండి దృష్టిని మరలిస్తుంది. క్షణములా చాలా కాలాన్ని హరిస్తుంది.

విశేషాలు

1. ధినోతికి మరొక అపురూప ప్రయోగం

స యౌవరాజ్యే నవయౌవనోద్ధతం నిధాయ దుఃశాసనమిద్ధశాసనః

మఖేష్వఖిన్నో2నుమతః పురోధసా ధినోతి హవ్యేన హిరణ్యరేతసమ్ ||(కిరాతార్జునీయము01-23)

తిరుగులేని శాసనము కల దుర్యోధనుడు ఉత్సాహవంతుడైన దుశ్శాసనుని యువరాజుగా చేసాడు. రాజపురోహితుని అనుమతితో అలసట లేక నిరంతరమూ యజ్ఞములు చేస్తున్నాడు. హవిస్సులతో అగ్నిదేవుని తృప్తిపరుస్తున్నాడు.

2. కాంతేవ చాభిరమయత్యపనీయ ఖేదం కీర్తించ దిక్షు వితనోతి తనోతి లక్ష్మీం కిం కిం న సాధయతి కల్పలతేన విద్యా''

3. ''కాంతేవ సానురాగా మనోరమా''(శరదృతువును వర్ణిస్తూ బ్రహ్మ పురాణంలో 36వ అధ్యాయము- 87వశ్లో)

4. కవిత్వాన్ని ఒక ప్రియురాలిగా ఊహించి, అది మోహముతో, ఆకర్షణతో, కాలాన్ని మరిపించే శక్తితో, ఎప్పటికీ మనసుని అలరించేలా ఉంటుందని కవి చెప్పాడు. ఇది కవిత్వ సౌందర్యాన్ని మరియు దాని మనోరంజకతను ఎంతో శ్రావ్యంగా వ్యక్తీకరిస్తుంది.

25

అవతారిక

కవుల వాక్కుల గొప్పతనాన్ని కవి ఈ శ్లోకంలో చెబుతున్నారు.

చిన్తాసు సంసర్గ విశేష లాభే

సందర్భణే చాథ పదైః పదానామ్

పునర్విమర్శే చ భవన్మవీనా

మానన్దభూమా వచసామసీమా

తాత్పర్యము

ఉత్తమ కవిత్వపు వాక్కు స్మరణములయందు సద్వస్తు సంబంధపు సిద్ధిని కలుగచేస్తుంది.తగినపలుకులతో సందర్భశుద్ధి కలుగుతుంది ; మరల మరలా విమర్శించుకొనుటవలన కవులకు కలుగుచున్న సామ్యం లేని అనుభవ రూపమైన బ్రహ్మానందము హద్దు లేనిది. కవులు భావనలను లోతుగా పరిశీలించడంలో, సమాసాలను జోడించడంలో, మరియు శబ్దాలను సముచితంగా నిర్మించడంలో గొప్ప ఆనందాన్ని పొందుతారు. కాని, ఆ ఆనందం పూర్తిగా వ్యక్తపరచడం కష్టం, ఎందుకంటే అది వాచ్యానికి అతీతమైనది.

ఈ శ్లోకం కవిత్వ రసాస్వాదనలో తాత్త్వికతను సూచిస్తుంది——కవులు పొందే అంతర్గత ఆనందం పూర్తిగా మాటల ద్వారా వ్యక్తం చేయలేనిది, అది అనుభూతి చేయదగినదే గాని వర్ణించడానికి గగనమట్టమైనది.

విశేషము

"రసోవైసః రసగ్ంహ్యవాయం లబ్ధ్వా2నందీ భవతి.' అని వేదము. రసమనగా బ్రహ్మ. ఆ రసమును పొంది జనుఁడు ఆనంది అగుచున్నాడు. ఆనందము కలవా డానంది. రసము ఆనందమా? అయినచో బ్రహ్మ మెట్లగును? బ్రహ్మనిర్గుణుడు. సత్ చిత్ ఆనందము ఈ మూడునుగుణములు. బ్రహ్మకు ఉపలక్షకములు. అంటే బ్రహ్మను సూచించునవి. రసోవైసః అనగా రసమే

వాడు. వాడంటే బ్రహ్మయని అర్థము. రసమును పొంది ఆనంది యగుచున్నాడు. అంటే ఆనందము కలవాడు – బ్రహ్మయగుచున్నాడు అని అర్థము. కావ్యరచన ద్వారా కవులు పొందు ఈ బ్రహ్మానందమునకు హద్దులేదని నీలకంఠ దీక్షితుల వారు ఈశ్లోకంలో చెప్పారు.

ఈ ఆనందపు హద్దును, విశ్లేషణను విశ్వనాథ ఇలా వివరించారు.

"ఆనందము యొక్క లేశము సుఖము మొదలైన వానివలె నొక యల్పమైన యనుభూతిగ సర్వజనుల హృదయమునందున్నది. భగవంతుడు సృష్టి చేయుచునే సర్వజీవుల హృదంత రాళమునందు తానైన బ్రహ్మానందములోని యొక పరమాణువుకంటె పరమాణువైన భాగముగా సర్వజనులయందుంచినాడు. దీనిని మనము సాధన చేసి చదువుకొని సత్ప్రవర్తనచేత లోతైన భావనచేత వృద్ధి పొందించుకొని తొలుత మానుషా నందము వంటి యానందమునైన పొంది చివరికి నట్టి మహానుభూతిని పొందవలయును. అది జన్మయొక్క చారితార్థ్యము, కావ్యానందము పొందగలిగినచో నదియొక మంచి సాధన. సాధనా మార్గములో కావ్యానందమొక గొప్పమెట్టు. మానవుల బుద్ధియు నూహయు నెప్పుడును లోకము ననుసరించి యుండును. లోకమును వదలిపెట్టి యూహించుటయొకటి. అది యోగులు చేయుదురు. లోకము ననుసరించి తీవ్రమైన సద్భావన చేయుట రెండవది. అప్పుడు రామాయణము పనికి వచ్చును. ఆ భావననే నూఱుగా నూఱుగా నొక పరిపాకము సిద్ధించును. దానినుండి కావ్యానందము పుట్టును. నీ సంస్కారము కొలఁది నా యానందము దానికి యోగ్యమైనంత సేపే యుండును. అది నిత్యముగా నుండవలయు నన్నచో నెంతప్రయత్నము చేయవలయును? ఎంత సాధనచేయవలయును! అప్పుడు జన్మచరితార్థమగును.

నేను కల్పవృక్షమును వ్రాసితిని. ఈ గ్రంథమంతయు శబ్దములు, సమాసములు, తెలుఁగు పలుకుబడులు, వ్యాఖ్యానములు, తత్త్వబోధనములు, కావ్యలక్షణములు - వీని నన్నింటిని శ్రీరామచంద్రాత్మగా భావన చేసి చేసి యీ గ్రంథమున వ్రాసితిని. నేను పడిన యీ శ్రమయంతయు నా సాధన. లోకమున కదియొక కావ్యము. వారు మెచ్చుదురు మెచ్చరు. నాకు దానితో నవసరములేదు. ఈ రామాయణ కల్పవృక్ష ఫలముగా నేను వాంఛించునది ఆయానందము నాయందు నిత్యమై యుండవలయునని. ఇంకొక కోరిక లేదు.(నారాముడు- విశ్వనాథ సత్యనారాయణ)స్వస్తి.

26

అవతారిక

ఏయోగాలు అవసరంలేదు. శివుని పొందుటకు కవులకు కవిత్వము చాలని నీలకంఠ దీక్షితులు ఈశ్లోకములో ప్రబోధించుచున్నారు.

అనాయత ప్రాణమసంయతాక్ష

మబ్రహ్మచర్యానశనాదిఖేదమ్

చిత్తం మహేశేనిభృతం నిధాతుం

సిద్ధం కవీనాం కవితైవ యోగః

తాత్పర్యము

సాధారణంగా యోగ సాధనలో శ్వాస నియంత్రణ (ప్రాణాయామం), ఉపవాసం, బ్రహ్మచర్యం, మరియు దృష్టిని నియంత్రించడం వంటి కఠిన నియమాలు ఉంటాయి. కానీ కవి ఇక్కడ వేరొక విశేషమైన తాత్పర్యాన్ని తెలియజేస్తున్నారు——ఆధ్యాత్మిక సాధనలో అసలైన మార్గం అంతర్గత శరణాగతిలోనే ఉంది. శివునిపై (పరమాత్మపై) చిత్తాన్ని నిలిపివేయడం ద్వారా, ఇతర కఠిన సాధనల అవసరం లేకుండానే, సిద్ధయోగం సాఫల్యాన్ని ఇస్తుందని సూచిస్తున్నారు. ఈ భావన భక్తి మరియు జ్ఞానయోగాల మిళిత సూత్రంలా కనిపిస్తోంది. సాధనలో కఠిన నియమాల కన్నా, పరమాత్మపై స్థిరమైన ధ్యానం ముఖ్యమని ఈ శ్లోకం హృదయాన్ని హత్తుకునేలా తెలియజేస్తుంది.

విశేషాలు

తన దేహములోనున్న వాయువు ప్రాణము. దానిని నిరోధించుట ప్రాణాయామము ఒకనాసికా పుటమును వ్రేలితో నొక్కి పట్టి రెండవనాసికా పుటము నుండి ఉదరములోనున్న వాయువును పైకి పంపవలెను. ఇట్లు రేచనము చేయుటచే దీనికి రేచక ప్రాణాయామ మనిపేరు.

బాహ్యవాయువుతో దేహమును తిత్తిని నింపినట్లు నింపి వుండవలెను. పూరించుటచే దీనికి పూరక మనిపేరు.

లోపల వాయువును విడువక బయటనున్న వాయువును లోపలకు తీసుకొనక సంపూర్ణ కుంభము వలె స్థిరుడై వుండవలెను. దానికి కుంభకమని పేరు. (అగ్ని మహా పురాణమున ఆసన ప్రాణాయామ ప్రత్యాహార నిరూపణ మను మూడు వందల డెబ్బది మూడవ అధ్యాయముఅష్టవిధ-ప్రాణాయామములు)

సూర్యభేదనము, 2. ఉజ్జాయి, 3. సీత్కారి, 4. శీతలి, 5. భస్త్రిక, 6. భ్రామరి, 7. మూర్ఛ, 8. ప్లావిని అని ఎనిమిది ప్రాణాయామములు.

శివునికి సిద్ధ యోగి అనిపేరు. ఆ స్వామికి సంబంధించిన కవిత్వము కూడా సిద్ధయోగము.

27

తిర్యఙ్మనుష్య వ్యతిరేకహేతు
ర్దేవ్యాగిరామేవ కటాక్ష పాతః
ప్రజ్ఞావిశేషాస్తు పరేజనానాం
ప్రాయో దిశన్తి శ్వసృగాల సామ్యామ్

కవి మానవులకు ఉన్న వివేకం, ప్రాజ్ఞ (తెలివి), మరియు సత్ప్రవర్తన వెనుక కారణాన్ని సరస్వతీ దేవి అనుగ్రహంగా సూచిస్తున్నారు. మానవులు, పశువులు, మరియు మాండూక్య జీవులు అన్నీ జీవరాశులే అయినప్పటికీ, మానవులకు ఉన్న ప్రత్యేకత——వివేకం, విజ్ఞానం, మరియు నడవడిక——సరస్వతీ అనుగ్రహ ఫలితంగా వస్తుందని చెప్పడం జరిగింది.

అలాగే, ప్రపంచంలో ప్రతిఒక్కరికీ సమానమైన మేధస్సు లేదా జ్ఞానం ఉండకపోవడం కూడా ఒక సహజ సత్యం. ఈ వివేక భేదం పూర్వ శాస్త్రాల ద్వారా నిరంతరం తెలియజేయబడుతూనే ఉంది.(క్క మరియు నక్క మధ్య పోలికగా)

ఈ శ్లోకం ద్వారా, కవి మానవులకు అందిన ఈ ప్రత్యేకతను సత్కార్యాలకు వినియోగించుకోవాలని సూచిస్తున్నట్లుగా తెలుస్తోంది.

28

అవతారిక

సారస్వతమును ఈ శ్లోకంలో పండుతో కవి పోలుస్తున్నారు.

న కాల భేదాద్రస వర్ణభేదో

న జామితా వా న ఋజీష భావః

సారస్వతం నామ ఫలం తదేత

త్సధైక రూపం కృతినో లభన్తే

తాత్పర్యము

సారస్వతమను పండుకు కాల భేదము లేదు.రస, వర్ణ భేదములేదు.ఈ పండు పేరును పదే పదే పేర్కొనుటలో పునరుక్తి దోషం లేదు.చూర్ణ భావము లేదు.ఎప్పుడూ ఒకే రూపముగా ఉండు ఈ సారస్వత ఫలమును చక్కటి ప్రయత్నము చేసేవారు, నేర్పరులు మాత్రమే పొందగలరు.

ఈ పద్యంలో కవి చెప్తున్నది ఏమిటంటే——సత్యమైన సాహిత్యం, శుద్ధమైన జ్ఞానం కాలం మారినా తన మహత్యాన్ని కోల్పోదు. అది పునరుక్తిలా ఒత్తిపోసినదిగా కనిపించదు, లేదా నీరసమైనదిగా అనిపించదు. ఎందుకంటే, అది సరస్వతీ దేవి అనుగ్రహంతో ఉద్భవించినది. కానీ అలాంటి జ్ఞాన ఫలితాన్ని పొందడానికి, వ్యక్తి శుద్ధచిత్తుడై, పూర్వజన్మ సుకృతంతో ఉండాలి.

ఈ భావన ద్వారా, కవి "శుద్ధమైన సాహిత్యాన్ని గ్రహించడానికి అర్హత అవసరం" అనే సిద్ధాంతాన్ని అందంగా చెప్పినట్లున్నారు.

విశేషాలు

1. జామితా

జామితా అనగా కలిసిపోవటం. మేళనం. జామి అంటే జత. జంట. దాని భావం జామితా. 'న మంత్రాణాం జామితా అస్తి.' మంత్రాలు దేనిపాటికి అవి ఒకే అర్థం చెబుతున్నా ఒకదానితో ఒకటి చేర్చి పట్టుకోరాదట. పునరుక్తి దోషం మంత్రాలకు లేదని భావం.

2. తదేతత్ కు అపురూప ప్రయోగము

విధేరజ్ఞానేన ద్రవిణవిరహేణాలసతయా

విధేయాశక్యత్వాత్తవ చరణయోర్యా చ్యుతిరభూత్ ।

తదేతత్ క్షన్తవ్యం జనని సకలోద్ధారిణి శివే

కుపుత్రో జాయేత క్వచిదపి కుమాతా న భవతి

అమ్మా! విధి విధానాలు సరిగా తెలియకపోవటం వలన, ధనం లేకపోవటం వలన, నా బద్ధకం వలన , నీ పాద పద్మములు సేవలో లోపము జరిగింది. అమ్మా! శుభదాయినీ , లోకాలను ఉద్ధరించుదానా ! నీకు నా తప్పులన్నీ మన్నించదగినవి. చెడ్డ బిడ్డ ఉండవచ్చుకానీ చెడ్డ తల్లి ఉండదు కదా.(శంకరుల దేవ్యపరాధక్షమాపణస్తోత్రమ్-2) స్వస్తి.

29

అవతారిక

ఈ శ్లోకంలో సరస్వతీదేవి వయోవస్థలతో వివిధ రీతులను కవి పోలుస్తున్నారు.

బాల్యం విదుః ప్రాకృత భాషితాని

శ్రుతి స్స్మృతీర్వ్యుద్ధదశాం వదన్తి

సాహిత్యమేకం తు గిరాం సవిత్ర్యా

స్తారుణ్యముద్గాఢముశన్త్యభిజ్ఞాః

1. బాల్యదశ:

"బాల్యదశయందు సరస్వతీదేవి ప్రాకృతభాషితముల రూపమున ప్రాకాశించును."

(చిన్న పిల్లలు సరస్వతీదేవి కృపతోనే మాట్లాడటం నేర్చుకుంటారు, అయితే వారి మాటలు ప్రాకృతమైనవి, సహజమైనవి ఉంటాయి.)

2. యౌవనదశ:

"తరుణదశయందు సరస్వతీదేవి సారసాహిత్యముగా వికసించును."

(యౌవనంలో సరస్వతీదేవి శుద్ధమైన జ్ఞానముగా, సాహిత్యముగా ప్రబలంగా వెలుగొందుతుంది.)

3. వృద్ధాప్యదశ:

"వృద్ధదశయందు సరస్వతీదేవి శ్రుతి, స్మృతి, శాస్త్రముల రూపమున వర్ధిల్లును."

(వృద్ధాప్యంలో సరస్వతీదేవి వేదాలు, ధర్మశాస్త్రాలు, శాస్త్రజ్ఞానంగా వికాసం చెందుతుంది.)

భావం:

సరస్వతీదేవి మానవ జీవితంలోని మూడు దశలలో కూడా భిన్నంగా దర్శనమిస్తుంది.

- **బాల్యంలో** మాట్లాడటానికి నేర్పించే శక్తిగా ఉంటుంది.
- **యౌవనంలో** సాహిత్యం, జ్ఞానం, విద్యా పరంగా వికసిస్తుంది.
- **వృద్ధాప్యంలో** వేదాలు, ధర్మశాస్త్రాలు, తత్వజ్ఞానంగా మారుతుంది.

ఇది **జ్ఞానం యొక్క పరిపక్వతను** సూచించే రూపకంగా కూడా భావించవచ్చు.

30

అవతారిక

కవి ని రాజుగా దీక్షితులు ఈ శ్లోకంలో పొగుడుతున్నారు.

క్వార్థాః క్వ శబ్దాః క్వ రసాః క్వ భావాః

క్వ వ్యఞ్జ్యభేదాః క్వ చ వాక్యరీతిః

కియత్సు దృష్టిః కవినా న దేయా

కిమస్తి రాజ్ఞామియతీహ చిన్తా

విత్వంలో అర్థాలు, శబ్దాలు, అంతరార్థాలు, వాక్య నిర్మాణాలు, రసాలు, శైలీగుణాలు — ఇవన్నీ గమనించాల్సినవే. కవి వీటన్నింటిపైనా దృష్టి పెట్టాలి. కానీ ఇలాంటి ఆలోచనలు రాజులకు ఉండవు, ఇవన్నీ కవుల బాధ్యతలు మాత్రమే!"

భావం:

ఈ శ్లోకం కవిత్వంలోని ముఖ్యమైన అంశాలను విశ్లేషిస్తోంది.

- **కవిత్వానికి** అర్థం, శబ్దం, ధ్వని, వాక్యరీతులు, రసాలు, శైలీగుణాలు అవసరం.
- **కవి** వీటన్నిటినీ అర్థం చేసుకుని, వాటిని సమర్థంగా ఉపయోగించాలి.
- **రాజులు పాలనలో ఉండగా, ఈ చింత కేవలం కవులకే ఉంటుంది!**

ఇది **కవిత్వపు విలువను, కవుల బాధ్యతను** తెలియజేసే రీతిలో ఉన్న వ్యంగ్యమైన ప్రశ్నగా కూడా భావించవచ్చు.

31

అవతారిక

బ్రహ్మ చేసిన ఒక మంచి పనిని దీక్షితులు ఈ శ్లోకంలో పొగుడుతున్నారు.

ఆవర్ణ శక్తి గ్రహమాపవర్గం

దుఃఖైక రూపా విరచయ్య విద్యాః

విశ్రాన్తి హేతోః కవితాం జనానాం

వేధాః సదానన్దమయీం కిమాధాత్

ప్రాథమిక విద్య (అక్షర జ్ఞానం, భాషా విద్య) ప్రారంభం నుంచి మోక్షానికి దారితీసే తత్వశాస్త్రం వరకు విద్యలన్నిటిని శ్రమతో కూడినవిగా అందించి, మనసుకు శాంతి కొరకు **ఆనంద హేతువైన** కవిత్వాన్ని బ్రహ్మ ఇచ్చాడు.

32

అవతారిక

దీక్షితులు మహాకవుల కవన సరణిలోని తారతమ్యాన్ని ఈ శ్లోకంలో వివరిస్తున్నారు.

సిద్ధం పదం సిద్ధతరస్తదర్థః

సాధ్యా పదానాం పరమానుపూర్వీ

తన్మాత్ర సారే కవితాపదేఽస్మి

న్కయాద్విధాత్రా కృతముచ్చనీచమ్

తాత్పర్యము

కవిత్వంలో పదము సిద్ధమయినది. కవి కొత్తగా కల్పన చేయనక్కరలేదు. ఆ పదము యొక్క అర్థము కూడా సిద్ధతరము. కాని కవులు ఆ పదముల ఆనుపూర్వులను నేర్పుగా ప్రయత్నముతో చేసి , ఇంద్రియముల ద్వారా కలిగే అనుభూతిని తెలుసుకొనే జ్ఞానాన్ని పాఠకులకు కలిగిస్తుంటారు

కవన సరణిలో బ్రహ్మ ఎంత తారతమ్యము సృష్టించాడు? !

విశేషాలు

1. తరము

రెండు వస్తువులలో ఒకదాని అతిశయాన్ని చెప్పటానికి " తర " అను ప్రత్యయాన్ని, అనేకమయినవాటిలో ఒకదాని అతిశయాన్ని చెప్పటానికి "తమ" ప్రత్యయాన్ని వాడతారు.పదము కంటె పదార్థము ప్రధానమనే ఉద్దేశ్యముతో దీక్షితులు సిద్ధతరము అని ఈ శ్లోకంలో ప్రయోగించారు.

2. ఆనుపూర్వీ

ఆనుపూర్వి అంటే ముందు వెనుకలనే క్రమ పద్ధతి. మాట్లాడటంలో గాని, రచనలో గాని పాటించ వలసిన పద్ధతి ఇది. పాటించనట్టయితే మాటలు గానీ, వ్రాతలు గానీ రాణించవు.

3. తన్మాత్ర

తత్ + మాత్ర. తత్ అంటే పరబ్రహ్మం. మాత్రం అంటే కొలమానం. బ్రహ్మాన్ని తెలుసుకొనడానికి ఉపయోగపడే శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస, గంధాలలో ఒకటి. ఐదూ కలసి పంచ తన్మాత్రలు. ఇవి చెవి, చర్మం, కన్ను, నోరు, ముక్కు అనే జ్ఞానేంద్రియాలతో తెలుసుకొనేవి.ఈ శ్లోకంలో తన్మాత్ర పదాన్ని ఆయా ఇంద్రియము ద్వారా కలిగే అనుభూతిని తెలుసుకొనే జ్ఞానంగా శబ్దబ్రహ్మానికి అన్వయించుకోవాలి.

4. అమ్మవారికి "పంచ తన్మాత్ర సాయకా" అని ఒకపేరు. అయిదు పుష్పబాణములు శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస గంధములనే ఐదు ఇంద్రియముల నుంచీ మనం అనుభవించే సుఖాన్ని వివరిస్తాయి. పూవులలో స్పర్శ ఉంటుంది కనుక స్పర్శేంద్రియము,(చర్మము) తేనె ఉంటుంది కనుక రసేంద్రియము,(జిహ్వ) పూవులో రంగు/అందము బయటికి వ్యక్తమవుతాయి కనుక రూప ఇంద్రియము,(చక్షుస్సు) సువాసన ఉంటుంది కనుక వాసనేంద్రియము (నాసిక) సరిపోతాయి. పువ్వులలోని తేనెను త్రాగడానికి వచ్చే తుమ్మెదల శబ్దం శబ్ద తన్మాత్ర.(శ్రోత్రము) ఏ ఇంద్రియ సుఖములకు మనం లొంగిపోతున్నామో , అవే ఇంద్రియ తన్మాత్రలను అమ్మవారు తన స్వాధీనంలో ఉంచుకొని, మనల్ని కాపాడుతుందనే అద్భుతమయిన భావాన్ని" పంచ తన్మాత్ర సాయకా" అనే పద ప్రయోగంలో కవి ఆవిష్కరించారు.

పైన మనం చెప్పుకొన్న పంచ తన్మాత్ర సాయకా అను పేరులో పంచ, తన్మాత్ర, సాయక ఈ పదాలు సిద్ధాలు. అర్థాలు కూడా సిద్ధతరాలు. కాని కవి ఆనుపూర్వి అంటే ముందు వెనుకలనే క్రమ పద్ధతి అనుసరించాడు.అంటే సాయక, పంచ తన్మాత్ర అని వాడలేదు. పంచ తన్మాత్ర సాయకా అని ప్రయోగించి తన్మాత్ర సారాన్ని పాఠకునిలో కలిగించాడు.ఇలా ఒక్కొక్క మహా కవి యొక్క కవన సరణి విభిన్నంగా ఉండి మనలను ఆనంద పరుస్తుంటుంది. దీక్షితులు మహాకవుల కవన సరణిలోని తారతమ్యానికి ఈ శ్లోకంలో పాంగిపోయాడు.స్వస్తి.

33

అవతారిక

సరస్వతీదేవి చూపుల చలనములోని విశిష్టతను దీక్షితులు ఈ శ్లోకంలో వివరిస్తున్నారు.

తాన్యేవ శాస్త్రాణి త ఏవ శబ్దా

స్త ఏవ చార్థా గురవ స్త ఏవ

ఇయాన్విశేషః కవితాపథేఽస్మి

న్దేవ్యా గిరాం దృక్పరివర్త భేదః

తాత్పర్యము

కవులు చదివిన శాస్త్రములు అవియే; చదువుకొన్న శబ్దములు అవె; నేర్చుకొన్న అర్థములు అవె; కవులకు చదువు చెప్పిన గురువులు ఒకరే అయియుండవచ్చు.

కాని ఆ కవులలో ఒక కవి కవిత్వము విశేషముగా ఉంటుంది. ఇంకొకరి కవిత్వము సామాన్యముగా ఉంటుంది.. భారతీదేవి చూపును తిప్పుటలోని (అనగా అనుగ్రహము చూపించుటలోని) భేదమే దీనికి కారణము.

ఈ శ్లోకంలో కవి చెబుతున్నది ఏమిటంటే, జ్ఞానం (శాస్త్రాలు), భాష (శబ్దాలు), అర్థం, గురువులు ఇవన్నీ మునుపటి వాళ్ళదే. కొత్తదనం ఏదీ లేదు. కానీ కవిత్వం ఈ సాధారణ విషయాలకు కొత్త దృష్టికోణాన్ని ఇస్తుంది. అదే కవిత్వపు ప్రత్యేకత.

ఇది భాషా సౌందర్యాన్ని, కవిత్వ గుణాన్ని బాగా వివరించే శ్లోకం. భాష ఒక్కటే మారుతుంది, కానీ విషయాలు స్థిరంగా ఉంటాయి!

విశేషాలు

1. శాస్త్రములు

దీనిచేత శిక్షింపబడతాము కనుక శాస్త్రము.శాస్త్రములు ఎన్ని అనుదానిపై ఒక సమన్వయము లేదు. 04, 06,27, 64 సంఖ్యలలోశాస్త్రాలను చెబుతారు.

2. శబ్దము

సుఖమునిచ్చునది శబ్దము. శబ్దములు మూడు, అయిదు సంఖ్యలతో ప్రసిద్ధి.

వాచకము, 2. లక్షణము, 3. వ్యంజకము."వాచక లక్షక వ్యంజకత్వేన త్రివిధం శబ్దజాతమ్" [ప్రతాపరుద్రీయము] 1.సూత్రము, 2. వార్తికము, 3. భాష్యము, 4. కోశము, 5. కవి ప్రయోగము అని పంచశబ్దములు.

3. గురువులు

సర్వార్థములను చెప్పువాడు గురువు. గురువులు ఎంతమంది అనుదానిపై ఒక సమన్వయములేదు.03, 05, 06, 07, 08 అంకెలతో కలిసి గురువులు ప్రసిద్ధి.

4. ఇయాన్

"కిమిదమ్భ్యాం వో ఘుః " సూత్రముచే ఇదమ్ శబ్దము ఇయాన్ అవుతుంది. ఇయాన్ ఇయన్తౌ ఇయన్తః(పుంలింగము)

5. చూపు

అంబ, నవాంబుజోజ్వలకరాంబుజ, శారదచంద్రచంద్రికా

డంబర చారుమూర్తి, ప్రకటస్ఫుట భూషణ రత్నదీపికా

చుంబిత దిగ్విభాగ, శ్రుతిసూక్తి వివిక్త నిజప్రభావ, భా

వాంబరవీథి విశ్రుతవిహారిణి, నన్ గృపఁ జూడు భారతీ!

(సరస్వతీదేవీ!తల్లీ! లేత పద్మములతో ప్రకాశిస్తున్నచేతులనే పద్మములు కలదాన! శరదృతువు లోని చంద్రుని వెన్నెల డాబు గల అందమైన స్వరూపము కలదానా! ఆభరణాల లోని రత్నాలకాంతి స్పృశించుదిక్కుల విభాగాలు యున్నదానా; వేద సూక్తులచే వెల్లడింపబడిన ప్రభావము కలదానా! భావాలనే ఆకాశ వీధిలో విస్తృతముగా విహరించేదానానన్నుదయతోఅనుగ్రహించు) అని ఎర్రనగారిలాంటి కవులు ఆమె చూపుకోసం పరితపించారు

6. "శబ్దబ్రహ్మమయి చరాచరమయి జ్యోతిర్మయి వాఙ్మయి తత్వాతీతమయి నిరంజనమయి నిత్యానందమయి పరాత్పరమయి మాయామయి "అని అమ్మవారి స్తోత్రం . కదులుతున్నది శక్తి.కదిలి కదిలి ఇక కదలవలసిన అవసరం లేని రీతిలో అనుభవించవలసిన ఆనందము శివుడు. శివ శక్తులు కలిసే ఉంటాయి. కదిలే శక్తి, కదిలించే శక్తి. కదలికలేని ఆనంద ఘనీభవస్థితి ఒక్కొక్కరి కవిత్వంలొ లభిస్తాయి. అది అమ్మ చూపు మహిమ. అమ్మ చూపుద్వారా ఈ రెండిటిని వేరు చేసి చూడటమనేది ఎప్పుడు కుదరదు

7. దృశా ద్రాఘీయస్యా దరదళిత నీలోత్పలరుచా
దవీయాంసం దీనం స్నపయ కృపయా మామపి శివే
అనేనాయం ధన్యో భవతి న చ తే హాని రియతా
వనే వా హర్మ్యే వా సమకరనిపాతో హిమకరః. (- సౌందర్యలహరి.)

అమ్మా..! ఈ బ్రహ్మాండములు ఎంతవరకు ఉన్నాయో నీచూపు వాటిని దాటి వెళ్ళుతుంది .తల్లీ ! ఎచ్చటనో దూరదూరముగా కడుదీనతతో నిలిచియున్న నన్ను అరవిడిచిన నీలోత్పలమువంటిదై సుదీర్ఘమైన నీ కడగంటి చూపుతో - - దయతో స్నానము చేయించు . ఇది అడవి, ఇది మేడ అన్న భేదం లేకుండా చంద్రుడు తన కిరణాలతో వెన్నెలలు కురిపిస్తాడు. ఆవిధంగానే ఈ ప్రపంచంలో ఏమూల ఉన్నానీ దయా రసాన్ని చిలకరించి మన జీవితాలను అమృత భరితముగా చేయమని శంకరుల బోధ. దీక్షితులవారు ఆ చూపు తిప్పటంలో ఉండే తేడా కవిత్వంలో ఇంకొకరికి లేని వైభవాన్ని తెస్తుందన్నారు.

8. కవిత్వాన్ని అర్థం చేసుకొనే సామాన్యులపై కూడా ఆ అమ్మ చూపు ప్రసరించాలి . అమ్మ చూపులోని ప్రసరణ ధైర్ఘ్యాన్ని అనుసరించి అర్థం చేసుకోవటం, అనుభూతి చెందటంలోని స్థాయిలు కలుగుతాయి. స్వస్తి.

34

అవతారిక

కవిత్వపు రీతి ఎలా ఉండాలో దీక్షితులు ఈ శ్లోకంలో వివరిస్తున్నారు.

పదాని భవ్యాన్యపి కావ్యరీతి
మస్థాన దత్తాని న శోభయన్తే
నాసాగ్రలగ్నేన భవేన్ముఖశ్రీ
స్తాటఙ్కబిమ్బేన కథం తరుణ్యాః

ఎంత గొప్ప పదాలయినా సరియైన స్థానములో కవి ప్రయోగించాలి. లేకపోతే అపహాస్యాల పాలవుతాడు.

చెవికి పెట్టుకోవలసిన కమ్మను , ముక్కు చివర పెట్టుకుంటే- స్త్రీ ముఖము ప్రకాశించదు.

ఇది ఒక అద్భుతమైన ఉపమాన శ్లోకం. కవిత్వంలో సరైన పదాలను సరైన స్థలంలో వాడడం ఎంత ముఖ్యమో కవి చక్కగా వివరించారు.

విశేషాలు

వాక్యదోషాలు ఇవి.

1. **అక్రమము -(క్రమము తప్పుట)**
2. **విసంధి -(సంధి తప్పు)**
3. **ప్రక్రమ భంగము (మొదటి నియమము తుదకు చెప్పుట)**
4. **పునరుక్తి- (చెప్పినదే చెప్పటం)**
5. **అపూర్ణము (క్రియాన్వయము లేనిది)**
6. **వాక్య సంకీర్ణము - వాక్యముల కూడిక**
7. **వ్యాకరణము —**
8. **అధిక పదము - (లేని పోని మాటలు చెప్పటము)**
9. **వాచ్య వివర్జితము ((చెప్పదలచినది చెప్పకుండా ఉండ్డటము)**
10. **అరీతి - (రసమునకు చితము గాని పద రచన)**
11. **న్యూనోపమ (తక్కువ దానితో పోల్చుట)**
12. **అధికోపమ (ఎక్కువ దానితో పోల్చుట)**
13. **సమాప్త పునారాత్తము (వాక్యము పూర్తి చేసి మరలా చెప్పుట)**
14. **అస్థాన సమాసము _**
15. **చంధో భంగము- (చందస్సు తప్పుట)**
16. **యతి భంగము - (యతి తప్పుట)**
17. **అతిశయముగా చెప్పుట**
18. **భిన్న లింగము - (లింగ భేదము)**
19. **భిన్న వచనము -(వచన భేదము)**
20. **అక్రియ (క్రియ లేకుండుట)**
21. **సంబంధా వర్జితము (సంబంధము లేకుండ చెప్పుట)**
22. **వాక్య గర్భితము - (చెప్ప బోవు దాని నడుమ మరియొకటి ఇముడ్చుట)**

వీటిలో అస్థాన సమాసమును దీక్షితులు ఈ శ్లోకంలో చక్కటి పోలికతో ప్రస్తావించారు.

రీతులు

పాంచాలి , వైదర్భీ, గౌడీ అని రీతులను దేశ పరం గా కాకుండా ఉద్భటుడు ఉపనాగరక ,గ్రామ్య ,పరుష అనే పేర్లతో పిలిచాడు .ఇది శబ్ద సంయోజనం పై ఆధార పడి ఉండేట్లు చెప్పాడు(కావ్యాలంకార సంగ్రహం)

కావ్య సౌందర్యం 'రీతి'వల్ల వస్తుందన్నాడువామనుడు. . ఈయన ఉద్దేశ్యంలో 'రీతి' గుణాల వల్ల ఏర్పడుతుంది. దశవిధగుణాలున్నప్పటికీ వాటన్నింటినీ వైదర్భీ, గౌఢీ, పాంచాలి రీతులు అని మూడింటిగా రచనాశైలిని బట్టి వర్గీకరించవచ్చునని అన్నాడు.

రీతి తెలుగు భాషలో గొప్పగా ఉందని పుట్టపర్తి వారు ఇలా సెలవిచ్చారు. ‘‘.....తమిళంలో రీతి కవిత్వం లేదనే చెప్పవచ్చు. "మధుర కవి ఆళ్వారులు" కొంత ప్రయత్నం చేసిరి. కానీ ఆ భాషలో అది రక్తికి రాలేదు. హళగన్నడములో రీతి కవితలున్నవి. పంపడా గుణమును బ్రహ్మాండముగా సాధించెను. శక్తి కవి రన్నడు కూడా తీసిపోలేదు. హొసగన్నడములో రీతిని గొప్పగా సాధించిన వారు లేరు. కుమారవ్యాసునిలో గూడా కన్పించదు. దీనికి కారణం, తరువాత వచ్చిన షట్పదీ వృత్తాల ప్రాబల్యం. వ్రజ భాషలో 'దోహా'లు చాలా చిన్నవి. కొంత పెద్ద వృత్తములు వ్రాసిన రసఖాన్ మొదలైనవారు రీతిని చక్కగనే పోషించిరి. సంస్కృతముతో పాత్తుగలపనిది రీతి చక్కగా కుదరదేమో అని నా అనుమానం. తమిళములో అందుకే వృద్ధికి రాలేదనుకుంటాను. మళయాళ కన్నడములలో ఛందస్సు చిన్నదైపోయినది. ఏతావాతా - సంస్కృతం తర్వాత రీతిని చక్కగా నిర్వహించే భాగ్యం ఆంధ్ర భాషకే దక్కినదంటున్నాను.(పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులవారు శేషేంద్ర శర్మగారి ఋతుఘోషకు వ్రాసిన పరిచయవాక్యాలు)

35

అవతారిక

ఒక్క చిన్నదోషమయినా సాహిత్యములో భరించరానిదని దీక్షితులు ఈ శ్లోకంలో ఒక పోలికతో చెబుతున్నారు.

సాహిత్య విద్యాం పదమేకమేవ

సర్వానవద్యామపి హన్తి దుఃస్థమ్

దన్తావలిం మౌక్తిక దామరమ్యాం

దంష్ట్రేవ వక్త్రాద్బహిరుల్లసన్తీ

తాత్పర్యము

అంతటా మంచిగా ఉన్నప్పటికీ సాహిత్యములో ఒక్క దుష్ట పద ప్రయోగము గ్రంథ సౌందర్యాన్ని పాడు చేస్తుంది..

ముత్యముల దండలా అందముగా ఉన్న దంతముల వరుస ఉన్న ముఖమునుండి బయటకు ఒక కోర పల్లు పాడుచుకు వచ్చింది.ఇది మొత్తం ముఖ సౌందర్యాన్ని పాడుచేస్తుంది.

విశేషాలు

1. హన్తి

ఏకోఽపి హన్తి గుణలక్ష మపీహ దోషః అని సంస్కృత న్యాయము.లక్షసద్గుణములను ఒక దోషము తుడిచివేయును."నూఱు వ్రతములు ఒకఱంకుతో పోయినట్లు" అని కడవెడు పాలు ఒకవిషబిందువుతో పాడయినట్లు.అని దీనికి సరిపోవు తెలుగు సామెతలు

2. వరమేకో గుణీ పుత్రో న చ మూర్ఖ శతాన్యపి ।

ఏకశ్చంద్రస్తమో హన్తి న తారణోఽపి చ (గుణవంతుడైన కుమారుడు,ఒక్కడు ఉండుటఅదృష్టం, మూర్ఖులైన వంద మంది సంతానంఏ మాత్రమూ కాదు, ఒక్క చంద్రుడుచీకటినినాశనం చేస్తాడు,నక్షత్రాలు ఏ మాత్రమూ కాదు.)

3. ఉల్లసన్తీకి ఇతర కవిప్రయోగం

ఉత్ప్రేక్ష్యత్యధిభుజాన్తరముల్లసన్తీ(అప్పయ్యదీక్షితుల వరదరాజస్తవం- 24 వశ్లోకం)

36

అవతారిక

దీక్షితులు ఈ శ్లోకంలో వ్యంగ్యపు గొప్పతనాన్ని చెబుతున్నారు.

అన్యోన్య సంసర్గ విశేష రమ్యా

ప్యలంకృతిః ప్రత్యుత శోచనీయా

నిర్వజ్ఞ్యసారే కవిసూక్తి బన్ధే

నిప్రాంతజీవే వపుషీవ దత్తా

తాత్పర్యము

ప్రాణములు లేని శరీరముపై అలంకారములు పెట్టినట్లు , వ్యంగ్యమే లేని కవిసూక్తి బంధాలలో అలంకారములు విశేషపు అందాలతో ఉన్నప్పటికి పరస్పరము కలిసి ఉన్నప్పటికి ప్రయోజనము లేదు.

విశేషాలు

1. అన్యోన్య

అన్యోన్య అనగా పరస్పరముగా అని అర్థం.

అన్య-కర్మవ్యతీహారే ద్వితమ్- అన్య + అన్య-పూర్వపదస్య సకారః - అన్యస్ + అన్యః-అన్యర్ + అన్యః-అన్య + ఉ + అన్యః-అన్యో + అన్యః- పూర్వరూపమ్ - అన్యోన్యః.

2. అన్యోన్య అనునది ఒక ఒక అర్థాలంకారము.. ఒకదానికొకటి భూష్యభూషణ భావము వర్ణితమైనచో అన్యోన్యాలంకారమగును. మణిచే కంకణము. కంకణముచే మణియు శోభిల్లును.అలంకార ప్రస్తావనలో అలంకార సంబంధమైన అన్యోన్య పద ప్రయోగము దీక్షితులవంటి మహాకవులకే చెల్లు.

3. అలంకృతశిరశ్ఛేదన్యాయం

శరీరాన్ని అలంకరించి తలను నరికివేసినట్లు అని ఒక న్యాయం. అలంకారం వ్యర్థమని ఇక్కడ భావం. దీక్షితులవారు దీనిని ఇంకొక కోణంలో దీనిని చెప్పారు.

4. ప్రత్యుత :

ఇది ఒక అవ్యయం. Indeclinable. మీదు మిక్కిలి. పైగా Moreover అని అర్థం.ప్రత్యుతకు ఒక కవి ప్రయోగం"అధిక్షిప్త స్తాడితోవా బాలేన స్వపితా తదా నక్లిశ్నాతి నకుప్యేచ్చ బాలం ప్రత్యుత లాలయేత్ నిన్దత: స్తూయమానోవా విద్వానజ్ఞె ర్న నిందతి నస్తౌతి కిన్తు తేషాం స్యా ద్యథా బోధ స్తథాచరేత్". (బాలుడు తననుకొట్టినా, తిట్టినా తండ్రి కోపింపక వాని లాలిస్తాడు.. అలాగే అజ్ఞులు తనను దూషించినను, భూషించినను జ్ఞాని వికారమును పొందడు. వారలకు తగిన రీతిలో జ్ఞానోపదేశము చేస్తాడు.)

37

విద్వత్ప్రియం వజ్ఞ్ఞపథం వ్యతీత్య

శబ్దార్థ చిత్రేషుకలేర్విలాసాత్

ప్రాప్తోఽనురాగో నిగమానుపేక్ష్య

భాషాప్రబంధేష్వివ పామరాణామ్

తాత్పర్యము

పండితులకు ప్రీతికరమైనది అయినా, వ్యంగ్య (పరోక్ష సూచన) మార్గాన్ని విడిచిపెట్టి , పదప్రయోగం, అర్థవైచిత్ర్యం, కళా నైపుణ్యం కల కవితలపై మనస్సు పెట్టుట ఎటువంటిదంటే- శ్రుతులను (వేదాలను) పట్టించుకోకుండా పామరులకు అనుకూలమైన భాషా ప్రబంధాలను తలదాల్చినట్లు.

విశేషాలు

ఒక చిత్ర కవిత

అస్తమిస్తున్న సూర్య వర్ణన

పరిపతతి పయోనిధౌ పతంగ: (సూర్యుడు పడమటి సముద్రంలో పడుతున్నాడు)

సరసిరుహా ముదరేషు మత్తభృంగ: (పద్మాలలోని మకరందాన్ని తాగినతుమ్మెద, అందులోనే నిద్రకోసం చేరింది))

ఉపవనతరుకోటరే విహంగ:(ఉద్యానవనాలలోని చెట్టు తొర్రల్లోకీ,పక్షులు చేరుతున్నాయి)

యువతి జనేషు శనై శ్శనై రనంగ:(యౌవనంలో ఉన్న స్త్రీలలోకి మెల్లమెల్లగామన్మథుడు ప్రవేశిస్తున్నాడు.)

ఈ కవిత్వం విన్నవెంటనే మనకి వహ్వా అనిపిస్తుంది.ముఖ్యంగా చివరిపాదం మురిపిస్తుంది. పతంగ:,మత్తభృంగ:,విహంగ:అనంగ: అను శ్లోక చివరిపాదాలలో అంత్య ప్రాస ఎంత బాగుందని ఆ శబ్దార్థ చిత్రణలకు మురిసిపోతాం.

అదే —వేదాన్ని నియమముగా స్వరభేదముతో చదవమంటే అందులోని విశేషాలు కష్టపడి తెలుసుకోమంటే- మనస్సు మొండికేస్తుంది. శబ్దభావ పరీమళము కలిగిన కవిత్వాల వైపే మనస్సు పరిగెడుతుంది.

సరస్వతీ నారద విలాపము లో వీరేశలింగం వారు ఇలా చిత్రకవులను విమర్శించారు.

దయమాలి తుదముట్టఁ దలకట్లు నిగిడించి/ ధీరుఁడై నన్ను బాధించు నొకఁడు

పాదంబులోపలఁ బాదంబు లిమిడించి/ వీరుఁడైనన్ను నొప్పించు నొకఁడు

ప్రాసంబుపై బెక్కు ప్రాసంబు లడరించి/ పోటుబంట్లైనన్నుఁబొడుచునొకఁడు

బెండుపల్కులుగూర్చి నిండించి నగలంచు/ దిట్టయై జెవులు వేధించు నొకఁడు

ఖడ్గచక్రాదిరూపముల్ గానిపించి/ వర్ణములుమార్చిననుఁజిక్కు పఱుచునొకఁడు

కుమతు లొడలెల్లవిఱిచిప్రాణములుతీయ/ నొడలిపసలేకశుష్కించియున్న దాన."అని సరస్వతీదేవి చిత్రకవిత్వానికి విలపించిందని కందుకూరి వీరేశలింగం వారు వ్రాసారు.

8. కవిత్వము విపరీతమైన శబ్దాల లాగుడుతో , చిత్రాలతో పలచబడితే తప్పుకాని, ధ్వని పూర్వకమైన ఉత్తమ కవిత్వము సర్వ కాలాలలో ఆదరణీయమే అని, వేద గౌరవము అవసరమని ఈశ్లోక సారాంశం..

9. చిత్ర భాషా ప్రబంధాలు అంటే ఇష్టం కలిగినవారు పామరులా? వేదాలతో పాటు కావ్య ప్రీతి కలిగిన నా మనస్సెందుకో అంగీకరించటంలేదు నీలకంఠదీక్షితుల వారూ ! క్షమించండి.

.

కృతే యుగే వ్యఞ్జనయావతీర్ణం
త్రేతా యుగే సైవ గుణీబభూవ
ఆసీత్తృతీయే తు యుగేఽర్థచిత్రం
యుగే తురీయే యమక ప్రపఞ్చః

ప్రతిపదార్థము

ఈ పద్యం **శివలీలార్ణవం** నుండి తీసుకున్నదిగా మీరు పేర్కొన్నారు. ఇది **కాలచక్రంలో కవిత్వ లక్షణాల మార్పు** గురించి వివరిస్తోంది.

పద్య విశ్లేషణ:

- కృతయుగంలో **వ్యంజన** (పరోక్షత) అత్యధికంగా విలసిల్లింది.
- అంటే, ఆ కాలంలోని సాహిత్యం గంభీరమైన భావవ్యక్తీకరణ, పరోక్ష సూచనలతో నిండినదై ఉండేది.
- త్రేతాయుగంలో వ్యంజన శైలి తగ్గిపోయి, **గుణీభూత వ్యంగ్యం** (అలంకారంగా అంతర్లీనంగా కలిసిన వ్యంగ్యం) ఎక్కువగా వాడబడింది.
- అంటే, కృతయుగంతో పోల్చితే సాహిత్యంలో స్పష్టత కొంత పెరిగింది.
- ద్వాపరయుగంలో **అర్థచిత్రం** (ఆశ్చర్యపరిచే విధంగా పదప్రయోగం, శబ్ద వైచిత్ర్యం) ప్రధానమైనది.
- అంటే, కవిత్వంలో భావగాంభీర్యం కంటే అలంకార ప్రాశస్త్యం పెరిగింది.
- కలియుగంలో **యమక ప్రపంచమే విస్తరించింది**
- అంటే, అంతర్భావం తగ్గిపోయి, కేవలం **శబ్దప్రయోగాలు, యమకాలు (ఒకే విధంగా పలికే పదాలతో ఆకర్షణీయంగా చేసే శైలి)** ప్రధానమయ్యాయి.
- ఇది కవిత్వంలో లోపాన్ని, లోతైన భావాలకు ప్రాముఖ్యత తగ్గిపోతున్నదని సూచిస్తుంది.

సారాంశం:

ఈ పద్యం **యుగధర్మాన్ని ప్రతిబింబిస్తూ, సాహిత్య ధోరణులలో మార్పును** చిత్రీకరిస్తుంది.

- **కృతయుగంలో** గంభీరమైన పరోక్ష భావన (వ్యంజన).
- **త్రేతాయుగంలో** భావాలకంటే అలంకారం కొంత ప్రాధాన్యం పొందిన గుణీభూత వ్యంగ్యం.
- **ద్వాపరయుగంలో** అర్థచిత్రాలు, శబ్ద సౌందర్యాన్ని ఎక్కువగా ఉపయోగించడం.
- **కలియుగంలో** కేవలం పదప్రయోగాలు, యమక శైలులు (తక్కువ భావగంభీరత) ప్రాధాన్యం పొందడం.

ఈ పద్యం సాహిత్యంలో నాణ్యత కాలానుగుణంగా ఎలా మారిందో అద్భుతంగా వివరిస్తోంది.

విశేషాలు

1. అష్టవిధ గుణీభూత వ్యంగ్యములు

అగూఢము, 2. అపరాంగము, 3. వాచ్యసిద్ధ్యంగము, 4. అస్ఫుటము, 5. సందిగ్ధ ప్రాధాన్యము, 6. తుల్యప్రాధాన్యము, 7. కాక్వాక్షిప్తము, 8. అసుందరము. [కావ్యప్రకాశము]

2. అర్థ చిత్రాలు

చిత్రకవిత్వం ప్రధానంగా శబ్దచిత్రం, అర్థచిత్రం అని రెండు విధాలు. ఈ రెండింటి సమావేశం వల్ల ఉభయచిత్రం ఏర్పడుతుంది. కేవలం శబ్దవిషయకమైన గుణాలంకారచమత్కృతివిశేషాన్ని కలిగి, వ్యంగ్యప్రాధాన్యం లేకపోవటం శబ్దచిత్రమని, అర్థాన్ని పురస్కరించుకొన్న గుణాలంకారచమత్కారవిశేషవత్త్వం అర్థచిత్రమని, శబ్దార్థాలు రెండింటికి తుల్యప్రాధాన్యం ఉన్న వ్యంగ్యవైభవం తోడి గుణాలంకారచమత్కృతి ఉభయచిత్రమని అప్పయ దీక్షితులవారి చిత్రమీమాంసకు సుధా టీకను వ్రాసిన ధరానందుడు నిర్వచించాడు. అనుప్రాసము, లాటానుప్రాసము, ఛేకానుప్రాసము మొదలైన శబ్దాలంకారాలకు శబ్దచిత్రాలని సామాన్యవ్యవహారం. పువ్వులతో దండను కూర్చినప్పుడు, ముత్యాలతో హారాన్ని రూపొందించినప్పుడు రకరకాల పువ్వులలోని వర్ణసమ్మేళనను చూసి, ముత్యాల వరుసలోని ఆకర్షణీయమైన క్రమప్రథను తిలకించి ముగ్ధులయ్యే రసజ్ఞుల లాగానే శబ్దచిత్రాలలో స్వసమానవర్ణసన్నివేశం వల్ల – అంటే ఒకే అక్షరాన్ని, ఒకే అక్షరసంహతిని చిత్రచిత్రప్రకారాలుగా ప్రయోగించటం వల్ల పాఠకుల మనస్సులో ఒక విచ్ఛిత్తివిశేషం ఉదయిస్తుందని, ఆ విచ్ఛిత్తి (శరీరానికి సౌందర్యలేపనం వంటి అంగరాగం) విశేషాన్ని భావించే భావుకులకు రసభావసంపత్తి కంటె ఆ శబ్దచిత్రసామగ్రిపైనే అభిమానం ఏర్పడుతుందని విద్యాధరుని ఏకావళికి తరళ వ్యాఖ్యను వ్రాసిన మల్లినాథ సూరి అన్నాడు.

3. అర్థాన్ని ఆశ్రయించుకొన్న చమత్కృతులు అర్థచిత్రాలు. యమకాలంకారంలో అర్థమే ప్రధానం కాబట్టి అది అర్థచిత్రమని కొందరు, అర్థం శబ్దచమత్కారంలో అణిగిపోతున్నది కాబట్టి శబ్దచిత్రమని కొందరు లక్షణకారులు ఊహించారు. ఉపమ, ఉత్ప్రేక్ష, రూపకం, వ్యాఘాతం, అతద్గుణం మొదలైన అలంకారాలను చిత్రార్థవంతంగా ప్రయోగించటమే అర్థచిత్రం. శబ్దానికి, అర్థానికి తుల్యప్రయోజనం ఉన్న శ్లేష, వక్రోక్తి, విరోధాభాసం, సమాసోక్తి, అపహ్నవం వంటివి ఉభయచిత్రాలు.

4. రుద్రటుడు కావ్యాలంకారంలో వర్ణ శ్లేష, పద శ్లేష, లింగ శ్లేష, భాషా శ్లేష, ప్రకృతి శ్లేష, ప్రత్యయ శ్లేష, విభక్తి శ్లేష, వచన శ్లేషలను నిర్దేశించాడు. విశ్వనాథ కవిరాజు సాహిత్య దర్పణంలో సభంగ శ్లేష (పదాల విరుపు వల్ల అర్థభేదాలు ఏర్పడటం), అభంగ శ్లేష (పదాలను విడదీయకుండానే అర్థాంతరాలను సాధించటం), సభంగాభంగ శ్లేష (ఒకసారి విడదీసి, ఒకసారి విడదీయకుండాను అనేకార్థాలను కూర్చటం) అని చెప్పాడు. విద్యానాథుడు ప్రతాపరుద్రీయంలో ప్రకృత శ్లేష, అప్రకృత శ్లేష, ప్రకృతాప్రకృత శ్లేష అని వివరించాడు. వీటన్నిటిని కలిపితే ఇంకా అవాంతరభేదాలనేకం ఉన్నాయి. ఇవి కాక సోద్భేదము, నిరుద్భేదము అని వీటిలో మళ్ళీ అవాంతరశాఖలు కనబడుతున్నాయి. ఇవన్నీ కలిపి వందలాది భేదాలు. వీటిని భిన్నజాతీయాలు, అభిన్నజాతీయాలు అన్న ప్రభేదాలతో హెచ్చవేస్తే అనేకార్థచిత్రాలు వేలకొద్దీ ఉంటాయి. పింగళి సూరన రాఘవపాండవీయములో ఆంధ్రభాషా సంస్కృతాభిభాషాశ్లేష, శబ్ద శ్లేష, అర్థ శ్లేష, ముఖ్యగౌణవృత్తి శ్లేష, అర్థాన్వయ శ్లేష, శబ్దాన్వయవిభేద శ్లేష, అని తాను స్వయంగా కల్పించిన ప్రభేదాలను నిరూపించాడు. వీటివల్ల ద్వ్యర్థి, త్ర్యర్థి, చతుర్థి, పంచార్థి, సప్తార్థులే గాక శతార్థులను వ్రాసినవారున్నారు. ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వర విజయవిలాసములో గణపవరపు వేంకటకవి వీటిలో పెక్కింటిని పెక్కు వినూత్నరీతులలో అసంఖ్యాకంగా ప్రయోగించి ఉండటం విశేషం. (గణపవరపు వేంకటకవి శబ్దార్థచిత్ర పద్యాలు కొన్ని వ్యాసంరచన: ఏల్చూరి మురళీధరరావుమే 2014)

5. యమక విస్తర

రెండు లేక అంతకంటే ఎక్కువ అర్థభేదముగల అక్షరముల సమూహమును మరల మరల ప్రయోగింపబడినచో దానిని యమకాలంకారము అందురు

మనసుభద్రమయ్యె మనసుభద్రకు. (విజయవిలాసం)

6. దశవిధ-యమకము :

1.పాదాంత యమకము (నాలుగు పాదముల చివర ఒకటి కాని అంతకు మించి కాని సమాక్షరములు గల శబ్దములు గలది), 2. కాంచీ యమకము (పాదాదిలో, పాదాంతములో రెండేసి పదములు సమానముగా నున్నది), 3. సముద్గ యమకము (వృత్తములోని పూర్వోత్తరార్ధములు సమానముగా నుండునది), 4. విక్రాంత యమకము (పాదము విడిచి పాదము చొప్పున 2పాదములు సమముగా నున్నది), 5. చక్రవాల యమకము (పూర్వపాదాంత పదమే పరపాదాదిపదమై చక్రమువలె నుండునది), 6. సందష్ట యమకము (ప్రతిపాదము యొక్క ఆదియందును రెండేసి యక్షరములు పాదములందును ఆదిపదములు సమానముగా నున్నది), 7. ఆమ్రేడిత యమకము (పాదాంతమున ద్విరుక్తమయిన పదము గలది), 8. చతుర్వ్యవసిత యమకము(అన్ని పాదములును నియతాక్షరములై సమముగా నుండునది), 9. మూలా యమకము (ఒకే హల్లు భిన్నస్వర సంయోగముతో పెక్కు పదములందు వచ్చునది). [భరతనాట్యశాస్త్రము 16 అ.]

7. రీతులను యుగాలకు కవి సమన్వయించారు. అంతే కాని కృతయుగంలో అర్థ చిత్రాలు, కలియుగంలో కేవలం యమక ప్రాధాన్యమైన రచనలు ఉన్నాయని భావించకూడదు. యమక ప్రాధాన్యమైన రచనలు ఎక్కువగా ఉన్నాయని కవి ఆంతర్యం. స్వస్తి.

39

దిష్ట్యాధిరూఢాః కవితాధిరాజ్యం
ధీరా రమన్తే న హి శబ్ద చిత్రే!
స్వర్గేఽపి గత్వాప్సరసాం నివాసే
కాణైవ కిం కాపి గవేషణీయా

తాత్పర్యము

వ్యంగ్య వైభవము కలిగిన కవితాసామ్రాజ్యములో గద్దె ఎక్కి తృప్తి పడే నిష్ణాతులైన పండిత కవులు – ఇంకా శబ్ద చిత్రముల లోలత్వము పొందుట న్యాయము కాదు. చక్కటి అప్సరసలుండే స్వర్గములో – ఒంటి కంటి స్త్రీని వెతుక్కోకూడదు.

40

అవతారిక

దీక్షితులు ఈ శ్లోకంలో కుకవులను వర్ణిస్తున్నారు.

మత్వా పదగ్రన్థనమేవ కావ్యం
మన్దాః స్వయం తావతి చేష్టమానాః
మజ్జన్తి బాలా ఇవ పాణిపాద
ప్రస్పన్దమాత్రం ప్లవనం విదన్తః

ప్రతి పదార్థము

కావ్యం= కావ్యమనగా; పదగ్రన్థనమ్ +ఏవ= శబ్దముల కూర్పుగా; మత్వా= తలచి ; మన్దాః = మందమతులు; తావతి= అంతవరకు (కేవలము ఆ శబ్ద కూర్పులలోని చిత్రములకు;) స్వయం= స్వీయములో ; చేష్టమానాః= క్రీడ చేయుదురు;(ఆనందపడుదురు)

పాణిపాద= కాలుసేతులు; ప్రస్పన్దమాత్రం= ఆడించిన మాత్రముచే; బాలాః= బాలురు; ప్లవనం= తేలియాడుటను; మజ్జన్తి = మునిగిపోవు ఈతను నేర్చినట్లుగా; విదన్తః ఇవ= భావించురీతిగా ;

తాత్పర్యము

నీళ్ళలోకి బాగా మునిగితే ఈత వచ్చినట్లు లెక్క. కాని బాలురు కొందరు కాళ్లు చేతులు నీళ్ళలొ ఆడించి తమకు ఈతవిద్య బ్రహ్మాండంగా వచ్చినట్లుగా భావిస్తారు.అలాగే -ఈ లోకంలో తెలివి తక్కువ కవులు కొందరు ఉంటారు. కావ్యమంటే శబ్దముల కూర్పుగా తలచి శబ్దచిత్రాలను కలిపి , తమను ఉత్కృష్ట కావ్యకర్తలుగా తలచి వ్యంగ్య వైభవములేని తమ స్వీయ రచనలలో ఆనందపడుతుంటారు. (అనగా ఈ తెలివి తక్కువ కవుల కావ్యములలో వ్యంగ్యావగాహనము ఉండదనిదీక్షితుల వారి చురక)

విశేషాలు

"అవిద్యాయామన్తరే వర్తమానాః

స్వయం ధీరాః పండితం మన్యమానాః

దంద్రమ్యమాణాః పరియన్తి మూఢాః

అంధేనైవ నీయమాన యదంధాః (2.5) అని కఠోపనిషత్తు ద్వితీయ వల్లిలో కూడా ఈ తెలివితక్కువవారిపై చురక కనబడుతుంది.(అవిద్యలో జీవిస్తూ, తాము విద్వాంసులమని పండితులు అనుకుంటారు. ఒక గ్రుడ్డివానికి మరొక గుడ్డివాడు దారిచూపిస్తాను అంటాడు .) కనుక దీక్షితులవారి ఈ "వాత" కొత్తదేమి కాదు.ఉపనిషత్తులనుంచి ఉన్నదే. స్వస్తి.

41

కాలాద్బహోः కాన్యపి దుష్పదాని

లబ్ధాని మన్దः పరితో వికీర్య

ఛిద్రాణి లోష్టైరథ పాంసుభిశ్చ

సంపూరయన్విస్మయతే విలజ్జः

తాత్పర్యము

మూర్ఖుడైన కవి ,అదృష్ట వశాత్తు తనకు లభించిన కొన్ని దుష్టపదములను పోగుచేసి తన కావ్య ములో.వెదజల్లుతాడు. ఒకటికి ఒకటి కలియని, దూరముగానున్న, కన్నములను మట్టి గడ్డలతో, ధూళికణములతో(అనగా వాటితో పోలిన రీతులతో ప్రయోగములతో) తన కావ్యమును నింపుచూ సిగ్గు ఇంత కూడా లేక "ఎంత బాగా కావ్యమును రచించానో "అని ఆశ్చర్యపడుతుంటాడు.

విశేషాలు

విస్మయతే

రైవతక పర్వతాన్ని శివునిలా భావించి మాఘ మహాకవి ఈ "విస్మయతే" ధాతు ప్రయోగము అత్యద్భుతంగా చేసాడు.

ఆచ్ఛాదితాయత దిగంబర ముచ్చ కైర్గా

మాక్రమ్య సంస్థితమ్మదగ్ర విశాల శృంగం –

మూర్ధ్ని స్థలత్తుహిన దీధితి కోటిమేన

ముద్వీక్ష్య కో భువి న విస్మయతే నగేశమ్(శిశుపాల వధ-04-19)

(రైవతక పర్వతం ఆకాశాన్ని కప్పేసి అంతరిక్షానికి ఒక ముసుగు గా మారింది .అది భూమికి చాలా ఎత్తుగా ఉంది ,దాని శిఖరాలు అత్యున్నతాలు. వాటిపై చంద్ర కాంతి ప్రసరించి ప్రకాశిస్తోంది అటువంటి రైవతకాన్ని – కైలాసనాయకుడైన ఈశ్వరుని చూసి- ఎవరు ఆశ్చర్యపడకుండా ఉంటారు?)

లోష్టప్రస్తరన్యాయం

లోష్టమంటే మట్టిగడ్డ. ప్రస్తరమంటే రాయి. ఈ రెండింటిని ఎత్తి చూస్తే ఏది బరువైనదో, ఏది తేలికైనదో తెలిసినట్లు.

లోష్టలగుడన్యాయము

మట్టిముద్ద, కఱ్ఱమాదిరి. కుమ్మరి మట్టిముద్దను కఱ్ఱతోఁగొట్టి కుండలు తయారు చేయును. బాధించువాడు, బాధింపబడునాతడు ఒకచో టచెప్పే సందర్భములో ఈ న్యాయము వాడుతారు. స్వస్తి.

42వశ్లోకం

అద్యైకమేకం కుధియః పరేద్యు

రన్యేద్యురేకం చ పదం నిబధ్య

శుక్తం క్వచిత్పర్యుషితంక్వచిచ్చ

కోష్ణం క్వచిచ్చారచయన్తి పద్యమ్

తాత్పర్యము

తేలిక బుద్ధులు కలిగిన కుకవులు నేడు ఒక్కటి, మరునాడు ఇంకొకటి, అవలినాడు మరొక పదములను మార్చి మార్చి ఒకటి పులిసిన , మరొకటి ఎక్కువ కాలము ఉంచిన, మరొకటిఇంచుక వేడి కలిగిన పదములతో ఒకానొక పద్యమును చివరకు రచింతురు. (పదశక్తి కుకవులకు లేదని, పదాల కోసం తడుముకొంటారని దీక్షితుల హేళన.)

ఈ సంస్కృత శ్లోకం **కుజనుల) సాహిత్య స్వభావాన్ని** హాస్యస్ఫోటంతో వివరిస్తుంది. ఇది తక్కువ నైపుణ్యం గల కవులు, కవిత్వం రాయడంలో పాటించే అలవాట్లను వ్యంగ్యంగా తెలియజేస్తుంది.

పదవ్యాఖ్య:

- కుజనులు **ఒక్క రోజు ఒక పదాన్ని రాస్తారు**, మరుసటి రోజు మరో పదాన్నిఇంకొన్ని రోజుల తర్వాత మరో పదాన్ని జోడిస్తారు.(అంటే, తాము రాసే కవిత్వంలో ఏకాగ్రత, ప్రవాహం ఉండదు; చాలా కాలం తీసుకుని, విడివిడిగా రాస్తారు.)ఎక్కడైనా పాత పదాలను తిరిగి వాడతారు (పర్యుషితం = పాతది అయినది).తమకంతగా కొత్తదనం లేకుండా, పాత పదాలతోనే కవిత్వాన్ని తయారు చేస్తారు.
- ఎక్కడైనా వెచ్చని పదాలను (కొద్దిగా మారుస్తూ) ఉపయోగిస్తారు.(అంటే, స్వతంత్రంగా కవిత్వాన్ని రూపొందించకుండా, ఎక్కడైనా వినిపించిన పదాలను వాడతారు.)

సారాంశం:

ఈ శ్లోకం అలంకార శాస్త్రంలో **"అసమర్థ కవిత్వం"** లేదా **"అసహజ కవిత్వాన్ని"** వ్యంగ్యంగా వివరించడానికి వాడబడుతుంది.

- అనుభవం లేని కవులు ఒక రోజు ఒక పదం, మరుసటి రోజు మరొక పదం రాస్తూ, కవిత్వాన్ని నిర్మించేలా ఉంటారు.
- వారి పదాలు కొత్తవైనా కావు, పూర్తిగా పాతవైనా కావు — ఎక్కడైనా వినిపించిన, పూర్వం వాడిన పదాలను తీసుకుని మళ్లీ వాడతారు.
- దీనివల్ల వారి కవిత్వంలో సొంతమైన స్పష్టత, ప్రవాహం ఉండదు.

విశేషాలు

1. నిబధ్య

నిబధ్యకు మయూరుని సూర్య శతకములోని ఈ ప్రయోగము గమనార్హమైనది.

అక్షే రక్షాం నిబధ్య - ప్రతిసరవలయైర్యోజయన్త్యో యుగాగ్రం
ధూఃస్తమ్బే దగ్ధధూపాఃప్రహితసుమనసో గోచరే కూబరస్య
చర్చాశ్చచక్రే చరన్త్యో మలయజరజసా సిద్ధవధ్వస్త్రిసంధ్యం
వన్దన్తే యం ద్యుమార్గే స నుదతు దురితాన్యంశుమత్స్యన్దనో వః (67వశ్లోకము)

సిద్ధులు అనబడు దేవజాతికి సంబంధించిన స్త్రీలు ఉదయ మధ్యాహ్న సాయం సంధ్యలలో సూర్యుని రథపు ఇరుసులో ''రక్ష''ను కడతారు.(అక్షే రక్షాం నిబధ్య) అని మయూరుడంటే దీక్షితులవారు కుకవులు పదాలు దొరక్క ఈరోజు, రేపు ఏవేవో పులిసిన పదాలను పద్యానికి కడతారని వ్యంగ్యముగా నిందించాడు.

2. పర్యుషితం

యాతయామం గతరసం పూతి పర్యుషితం చ యత్ |
ఉచ్ఛిష్టమపి చామేధ్యం భోజనం తామసప్రియమ్(భగవద్గీత 17-10)

తామసీ గుణము ప్రధానముగా ఉన్నవారికి - ఎండిపోయిన/మాడిపోయిన ఆహారము, మురిగిపోయిన ఆహారము, కలుషితమైన మరియు అపరిశుద్ధ ఆహారము- ఇష్టముగా ఉంటాయి. శుక్తం(పులిసినది) పర్యుషితం(చద్ది అన్నము ఎక్కువ కాలము ఉంచబడినది) — ఇలాంటి పదాలు వాడి ధ్వని వైభవము లేని కుకవిత్వము తామసులకు ఇష్టంగా ఉంటుందని దీక్షితులవారు వ్యంగ్యంగా ప్రతిపాదించారు.

3. కోష్ణము

కోష్ణము, కవోష్ణము, మందోష్ణము, కదుష్ణము ఇవి నాలుగును కొంచెము వేడిమికి పేర్లు .

తన ముక్కు చెవులను కోసిన సందర్భములో శూర్పణఖ — ఖరునితో పలికిన మాటలలో ఈకోష్ణ పద ప్రయోగము సంభావనీయమైనది.

రామస్య భార్యా సీతాస్తి తస్యాసీల్లక్ష్మణోఽనుజః | తేషాం యద్రుధిరం కోష్ణం సాయయిష్యసి మాం యది.(శ్రీ మదగ్ని మహాపురాణము- ఏడవ అధ్యాయము-07 వశ్లో. ఖరుడా ! ముక్కు లేని నేను చనిపోతాను. కాని రాముని భార్య సీత, సోదరుడు లక్ష్మణుడు ఉన్నారు. నీవు వారి గోరువెచ్చని రక్తాన్ని త్రాగిస్తే జీవిస్తాను.)

43

ఆపూర్య వక్త్రం లశునైర్విధాతా

కిం నిమ్బసారైః కుధియామసిఞ్చత్

న చేత్కథం వాచి తతః క్షరన్త్యాం

స పూతి గన్ధః స చ తిక్త భావః

తాత్పర్యము

కుకవుల నోళ్ల లో పరమ దుర్గంధమైన వెల్లుల్లిలతో కూరి ఆ బ్రహ్మదేవుడు , వేపపండుల సారములు నింపాడేమో ! అలా కాకపోతే ఆ కుకవులు మాట్లాడువేళ ఆ అపసవ్య ప్రయోగాలతో కూడిన పదాల దుర్గంధము; పదాలలో పరిపక్వత చెందని ఒగరు తనము ఎట్లు కలుగుతాయి?

ఈ పద్యం **శివలీలార్ణవం** కావ్యంలో **కుకవుల మాటలు, అవివేకమైన వాదనలు** గురించి హాస్యస్ఫోటంతో వివరిస్తుంది.

- **సృష్టికర్త** ఈ దుష్టుల నోటిని **లసుణ (వెల్లుల్లి)తో నింపి ఉంచాడా?**
- (వెల్లుల్లి తినినట్లయితే నోటికి దుర్వాసన వస్తుందన్న భావన ఉంది.)
- అంటే, వీరి మాటలకు శుద్ధత లేకుండా దుర్వాసన (అసహ్యం, అపవిత్రత) వస్తోంది.
- లేకపోతే, వీరి నోటిని **నిమ్మ (నిమ్మ చెట్టు) యొక్క కషాయ తత్వంతో నింపాడా?**
- (నిమ్మ రసం తీయదనం లేకుండా **తీవ్ర కషాయం, చేదు** తత్వాన్ని కలిగి ఉంటుంది.
- అంటే, వీరి మాటలు **తీక్ష్ణంగా, చేదుగా, ఎవరినైనా బాధించేలా** ఉన్నాయి.)
- ఇలా కాకపోతే, వీరి నోటిలోంచి (వాక్కుల నుంచి) **ఈ దుర్వాసన, చేదు రసం ఎలా కారుతోంది?**
- (అంటే, వారి మాటలు చెడు భావాలను ఎందుకు వ్యాప్తి చేస్తున్నాయి?)
- అందుకే, వీరి మాటలకు **దుర్గంధం (పూతి గంధః = అసహనీయమైన వాసన) వుంది, చేదు భావం వుంది.**

విశేషాలు

1. లశునము(వెల్లుల్లి)

అశ్యతే భుజ్యత ఇతి లశునం. అశ భోజనే. భుజింపబడునది కనుక వెల్లుల్లికి లశునమని పేరని అమరకోశం చెబుతోంది.

2. ‘‘రెండు మూడు వెల్లుల్లి రేకలను దంచి కప్పుడు పాలల్లో మరిగించి, కొంచెం చక్కెర కలుపుకుంటే దాన్ని ‘లశునక్షీరం’ అంటారు. వారానికి రెండు, మూడుసార్లు పరగడుపున ఒక కప్పు తాగితే వ్యాధి నిరోధకశక్తి పెరుగుతుంది. తరచూ కనిపించే ఇన్ఫెక్షన్స్ (ముఖ్యంగా గొంతునొప్పి)ను ఇది దరిచేరనివ్వదు. వెల్లుల్లి రక్తంలో కొలెస్ట్రాల్ను తగ్గిస్తుంది. బీపీని నియంత్రిస్తుంది. జీర్ణక్రియను బాగుచేసి, విరేచనాలను నివారిస్తుంది. లశునక్షీరం - దగ్గు, జలుబులకు మంచి నివారణ. కీళ్లనొప్పులు, గుండెజబ్బులు కూడా తగ్గుతాయి. నువ్వుల నూనెలో వెల్లుల్లి రేకల్ని మరిగించి, చల్లార్చి, రెండు చుక్కలు చెవిలో వేస్తే చెవిపోటు తగ్గుతుంది.’’ అని ఆధునికశాస్త్రజ్ఞులు చెబుతున్నారు.

3. సాత్విక పదార్థాలు భుజించడం వల్ల మానసిక ప్రశాంతత కలుగుతుంది.. మన మనస్సుని అదుపులో ఉంచుకోగలుగుతామని కొందరు నమ్మారు

4. ఉల్లి వెల్లుల్లి లాంటి వాటిని మన ఆహారంలో తీసుకోవడం వల్ల మన మనస్సుకి అశాంతి కలిగి . శృంగార భావాలు కోపం, అసూయ లాంటి భావాలు కలిగి . మన మనస్సుని కూడా అదుపులో ఉంచుకోలేము కనుక ఉల్లి, వెల్లుల్లిని కొంతమంది తినరు.

5. "శ్రాద్ధకర్మంబునందు వర్జ్యములు వినుము, పెండలంబును దోస పలాండు వుల్లి." మార్క. 3,ఆ. 103

6. .ఉల్లి – అందులోనూ- వెల్లుల్లి దీక్షితుల వంటి వారికి దుర్వాసనా సహితము. కనుక ఈ శ్లోకంలో వెల్లుల్లిని దుర్వాసనకు సంకేతంగా కవి వాడారు.కాదండీ- ఉల్లి చేసే మేలు తల్లి కూడా చేయదు- వెల్లుల్లి- మంచి వాసన – అని అన్నవారి వాదన కాదనటానికి కారణం లేదు. లోకో భిన్నరుచిః. ఎవరి నమ్మకం వారిది. పక్కవారి నమ్మకాలను గౌరవించటమే సంస్కృతి .

44

లభేయ నిన్దామపి సత్కవీనాం

సవ్యజ్ఞ్య సౌరభ్య రసైర్వచోభిః

నతు ప్రశంసామపి దుష్కవీనాం

దుర్గన్ధిభిర్వ్యత రసైరమీభిః

తాత్పర్యము

సత్కవులయొక్క వ్యంగ్య పరిమళము గల సరసములగు పలుకులలో నింద లభించినప్పటికి హితమును కలిగించును. కాని రసములేని వ్యంగ్య పరిమళము లేని కుకవుల వలన కలిగే ప్రశంసలు కూడా కీడు కలిగిస్తాయి.

విశేషాలు

1. దీక్షితుల వారి ఫక్కిలో తెనాలి రామకృష్ణుడు కూడా ఈ నిందా ప్రస్తావననను ఇలాఒక ఉదాహరణముతో వివరించాడు.

తప్పు గలిగినచోటనే యొప్పు గలుగు

సరసకవితావశోక్తుల సరణియందు

గప్పు గలిగిన నీహారకరునియందు

నమృతధారాప్రవాహంబులడరు గాదె! (పాండురంగ మాహాత్మ్యము01-14)

రామకృష్ణుడు చెప్పినట్లు సత్కవుల నింద చాటున ఒప్పు ఉంటుంది. చంద్రుని లో మచ్చ అనే నింద ఉంది. కాని ఆ మచ్చ చాటున చల్లని వెన్నెల అనే అమృతధారాప్రవాహాలు ఉంటాయి.

2. రామాయణం రంకు, భారతము బొంకు అని నింద వాక్యాలు మనం విన్నాం.

పెద్దలు శ్రీ ఏల్చూరి మురళీధరరావు గారు ఒక అందమైన పద్యం వ్రాసి , వివరణతో రామాయణ , భారత నిందాపదాలను ఇలా సరసం చేసారు. (వ్యాజనింద)

3. మాయలేడి నిమిత్తమై మనసు కెక్కు

రామగాథను రం కని వ్రాయఁ దగును;

ధర్మరక్షణదీక్షమై దారి మలచు

భారతంబును బొం కని పలుకఁ దగును.

"రఞ్జయతి రాగే" అన్న వ్యుత్పత్తి వల్ల "రంకు" అంటే అందమైన జింకపిల్ల. "కృష్ణసార రురు న్యఙ్కు రఙ్కు శమ్బర రౌహిషాఃఁ" అని అమర కోశం. మాయలేడి నిమిత్తంగా రాక్షససంహారం జరిగింది కాబట్టి రామాయణాన్ని "రంకు" అనవచ్చును. రామగాథ రంజింపజేసేది అని అర్థం. ధర్మరక్షణ నిమిత్తం లోకానికి మార్గోపదేశం చేసిన మహాభారతాన్ని "పాంకు" (పాంకమైనది) = శోభాయమానంగా రచితమైనది అనవచ్చును."అంకితంబుగా నా పాంకింపం బూనిన శుకచరిత్రం బను మహాప్రబంధంబు" అని పాలవేకరి కదిరీపతి శుకసప్తశతి (1-49).ఇది వ్యాజస్తుతి లేదా వ్యాజనింద. రెండూ ఒకటే. సంస్కృత మూలంలో కూడా జయదేవుడు ఇదే చెప్పాడు కదా - "ఉక్తిర్వ్యాజస్తుతి ర్నిందాస్తుతిభ్యాం స్తుతినిందయోఃఁ" అని. నిందాస్తుతి, స్తుతినిందా రెండూ వ్యాజస్తుతి అలంకారమే.స్వస్తి

45

వివక్షితార్థ ప్రతిపాదకం యే

విన్యాసభేదం న విదుఃఁ పదానామ్

దుఃఖావహోఽర్థఃఁ స్ఫురితోఽపి తేషాం

దౌర్భాగ్య భాజామివ పుత్రలాభఃఁ

తాత్పర్యము

ఈ శ్లోకం **శివలీలార్ణవం** లోని ఒక గంభీరమైన శ్లోకం. ఇది **అజ్ఞానులు భాషను ఎలా అర్థం చేసుకుంటారో** వివరిస్తుంది.

- ఉద్దేశించిన భావాన్ని సరైన రీతిలో ప్రకటించగల **భావాన్ని చెప్పే పదాలను తెలుసుకోలేరు**.
- మాటలను అర్థవంతంగా ఉపయోగించలేరు.
- **సత్యం తెలిస్తే కూడా వారు దాన్ని అర్థం చేసుకోలేరు లేదా తప్పుగా అర్థం చేసుకుంటారు**.
- గయ్యాళికి పిల్లవాడు కలిగినంత మాత్రాన వారు సంతోషించలేనట్లే,**అజ్ఞానులకు మంచి భావం చెప్పినా, వారికి ఉపయోగపడదు; బాధకరంగానే అనిపిస్తుంది.**

సారాంశం:

ఈ శ్లోకం **అజ్ఞానులు, భాషను సరైన రీతిలో అర్థం చేసుకోలేకపోవడం** గురించి చెబుతోంది.

- వారికి **భాషలోని మర్మం తెలియదు** (పదాలను సరిగ్గా వాడడం తెలియదు).
- **సత్యం చూపించినా, అర్థం చేసుకోవడం కన్నా, దాన్ని బాధకరంగా భావిస్తారు**.
- **గయ్యాళికి పిల్లవాడు కలిగినట్లే**, వారు మంచి ఉపదేశాన్ని పొందినా, దాన్ని ఒప్పుకోరు.

.

46

దుర్మేధసఃఁ శుష్కతరాం కఠోరాం

దుర్గన్ధసాన్ద్రాం గిరముద్గిరన్తఃఁ

కాలం చిరం హన్త కథం వ్యథంతే

శ్రోతుర్దశాతః స కియాత్తమోంఽశః

తాత్పర్యము

1. మూర్ఖులు, బుద్ధిహీనులు **శుష్కమైన (కష్టతరమైన), కఠినమైన (గుర్తించడానికి ఇబ్బందికరమైన)** మాటలను మాట్లాడతారు. **వారి మాటలకు తాత్పర్యం ఉండదు, వినడానికి రుచి ఉండదు.**అంటే, అవి అపరిశుద్ధంగా, అసహ్యంగా ఉంటాయి.ఇలా చాలా సేపటివరకు మాట్లాడి వారు **బాధ అనుభవించకుండా ఉంటారా? (ఉంటారని భావం) అయితే** ఆ మూర్ఖుని పలుకులలోని బాధ, చేరి వినెడి వానిబాధలో ఎన్నవభాగ మగును ?

47

అవతారిక

ఈ శ్లోకంలో కవి దుష్కవిత్వాన్ని నిందిస్తున్నాడు.

శృణ్వన్తు తే దుష్కవితాం పరేషాం
శ్రోత్రేషు తప్తం జతు ర్యేర్నిషిక్తమ్
శబ్దార్థయోర్దుష్కవి వక్త్రభాజోః
కిం దుష్కృతం స్యాదవధారయన్తు

తాత్పర్యము

శ్లోకం & పదార్థం సులభమైన భాషలో

తెలుగు పద్యం:

కరఁగి వేడిగ నున్నలక్కను దమంత
చెవులఁ గొనువారు పరులదుష్కవిత వినుఁడు;
దుష్క విముఖానఁ బడి వన్నె దొఱఁగియున్న
పలుకు లర్థముల్ సేయు పాపమును గనుఁడు.

సంస్కృత శ్లోకం:

శృణ్వన్తు తే దుష్కవితాం పరేషాం
శ్రోత్రేషు తప్తం జతు ర్యేర్నిషిక్తమ్
శబ్దార్థయోర్దుష్కవి వక్త్రభాజోః
కిం దుష్కృతం స్యాదవధారయన్తు

తాత్పర్యం:

- చెడ్డ కవిత్వం (అనర్థకమైన, అపవిత్రమైన మాటలు) వింటే, అది మన చెవుల్లో వేడి లక్క తమంత తాముగా (లాక్) పోసుకొన్నట్టే.
- దుష్టకవులు మాట్లాడే మాటలు అర్థరహితంగా, అనైతికంగా ఉంటాయి.
- అలాంటి మాటలు వింటే మన పాపం ఎంత అవుతుందో ఆలోచించాలి.

- అందుకే, అపవిత్రమైన, అనైతికమైన మాటల నుండి మన చెవులను కాపాడుకోవాలి.

సారాంశం:

- చెడ్డవారి మాటలు, అర్థం లేని కవిత్వం వింటే మన మనస్సు చెడిపోతుంది.
- అలా విన్నవారు తాము పాపానికి కారణమవుతున్నామా? అని ఆలోచించాలి.
- దుర్మార్గుల మాటల్ని నమ్మి దాని ప్రభావానికి లోనైతే మన జీవితంలో దుష్పరిణామాలు తప్పవు.
- మన చెవులను శుభవాక్యాలకు మాత్రమే అంకితం చేయాలి.

విశేషాలు

1. శృణోతు- శృణుతామ్- శృణ్వన్తు(శ్రు- పరస్మై- లోట్ ప్రథమపురుష బహువచనము)
2. జతుః- జనీప్రాదుర్భావే- వృక్షములయందు పుట్టునది కనుక లక్కకు జతువు అనిపేరు.
3. జతుకాష్ఠన్యాయము

   లక్కపుల్ల ఎక్కడ విటిస్తే అక్కడే విటిగి మఱల అతికిన అతుకుకొని విటిచిన విఱుగుతుంది.
4. కుండలు మొదలైన వాటి లోపలి భాగాల్లో కరిగించిన లక్క పట్టించడం – లక్కపోసుడు అని తెలంగాణములో అంటారు.

48

శ్రామ్యన్తి యావత్కవయః పరేఽపి

శ్రామ్యన్తి తావచ్చ తతోఽధికం చ

గర్భోద్భవాదిః ప్రసవావసానః

క్లేశో హి దుష్ప్రత్రసువాం చ తుల్యః

తాత్పర్యము

రచనలో సుకవులు ఎంత కష్టపడతారో, కుకవులు కూడా అంత లేక అంతకంటె అధికంగా కష్టపడతారు.చెడ్డ కుమారుడయినా, మంచి కుమారుడయినా - గర్భము ఏర్పడిననాటినుంచి ప్రసవము వరకు కలిగే కష్టము స్త్రీకి ఇద్దరి విషయములో సమానమే.

విశేషాలు

1. సుకవి కావ్యము బాగా రావాలని ఒక విషయాన్ని గురించి పదేపదే ఆలోచిస్తూ ,దోష రాహిత్యం, సమగ్రత(perfection :) కొరకు చాలా కష్ట పడతాడు.
2. కుకవి కూడా సుకవుల కావ్యాలనుంచి దొంగిలించిన భావాలను తన పేరు మీదుగా ప్రచారం చేసుకోవటానికి , పదాలను కిందా మీదుగా ఎలా మార్చాలి?, సమన్వయము ఎలా చేయాలి? మూల పాఠం అనిపించకుండా ఎలా ఉండాలి- మొదలయిన విషయాల మీద చాలా ‘‘కష్ట ‘‘పడతాడు.
3. కష్టము సుకవికి, దుష్కవికి ఇద్దరికి సమానమే. అది మంచి విషయము కోసమా? చెడ్డ విషయము కోసమా? అనేది వేరే విషయం.సుపుత్రునికి, దుష్పుత్రునికి గర్భిణి పడే కష్టము ఒకటే.అని దీక్షితులవారి వ్యంగ్యధోరణి.

4. పరేఽపి , తతోఽధికం అనుచోట ''ఏ ఱః పదాంతాదతి'' అను సూత్రము వర్తిస్తుంది . పదాంతగతములైన ఏఓలకు హ్రస్వమైన అకారము పరమగునప్పుడు ఆ అకారము ఏ ఓలలో లీనమవుతుంది. అదృశ్యమైన అకారానికి సూచనగా ఽ అను గుర్తు పెడతారు.
5. శ్రామ్యంతి(పరస్మైపది, వర్తమానకాలము ప్రథమపురుష బహువచనము) ''చక్షుఃశ్రామ్యతి శ్రోత్రమ్ శ్రామ్యతి'' అని బృహదారణ్యకోనిషత్తు.

49

దాక్షిణ్య హానిర్జగతాం విధాతు

ర్దేవ్యా గిరాం దుర్మరణస్య యోగః

పాపం జనస్యేతి చ సర్వమేత

త్సమాహృతం దుష్కవితానిదానమ్

తాత్పర్యము

1.సృష్టి కర్తకు కలుగు దయలేని తనము 2.వాగ్దేవికి కలుగు దుర్మరణ యోగము 3.జనులయొక్క పాపసర్వస్వము ఈ మూడు కలిపితే దుష్కవిత్వము ఆవిర్భవిస్తుంది. దుష్కవిత్వమునకు కారణములివే.

విశేషాలు

1. ఎవడికయినా దయలేదు అంటే వాడు క్రూరుడు అని అర్థం.అనగా కుకవి కవిత్వంలో క్రూరత్వము ఉంటుంది.చదివిన సహృదయుని చంపివేసే క్రూరత్వము అని కవి భావన.
2. సరస్వతీదేవికి మరణ యోగము —దుర్మరణ యోగములంటూ ఏమి ఉండవు.

వెతకి వెతకి వారి వీరి కావ్యాలలో

గతికి గతికి కడుపు కక్కురితికి

అతుకులతుకు కుకవి బ్రతుకేమి బ్రతుకురా

లలితసుగుణజాల! తెలుగుబాల!! అన్నారు కరుణశ్రీ. ఇటువంటి కుకవి కవిత్వంలో అమృతదాయిని అయిన వాగ్దేవీ వైభవము ఉండదని దీక్షితుల అంతర్యము.

3. దుర్మార్గపు పనులు చేసి జనాలు తమను తాము రక్షించుకొంటారు. దీనినే పాపము అంటారు. (పాతి రక్షత్యస్మాదాత్మానమితి పాపం.)కుకవి కవిత్వం చదివితే ఈ పాపాల పుట్టయొక్క స్పర్శ తగులుతుందని దీక్షితుల వ్యంగ్య ప్రబోధం.
4. క్రీ.శ. 1932లో అనంతపంతుల రామలింగస్వామి రచించిన శుక్లపక్షము లో కుకవి నింద ఇది

రసము నే నెఱుంగనా? ప్రారబ్ధమిదియేమి?

ద్రవిడదేశాన్నసత్రముల నిడరె?

సముచితాలంకారసమితి నే నెఱుగనా?

మగువలు ధరియించు నగలు కావె?

యతిని నే నెఱుగనా? క్షితిలోన

కాషాయవస్త్రధారుండైనవాడు కాడె?

గురువు నే నెఱుగనా? సరిసరి! అక్షరా

భ్యసనంబు సల్పిన యతడు కాడె?

శబ్దమన నే నెఱుంగనా? చప్పుడు గదె?

అనుచు వచియించు అజ్ఞాన జనములోన

అగ్రగణ్యుండవగు నీ వహా! కవిత్వ

మును రచించుట భాషకు ముప్పు గాదె?

5. ప్రశ్న ;శృంగారము మొదలయిన నవరసాలు ఏవి?

కుకవి సమాధానం ;' ద్రవిడదేశం తమిళ నాడు లో సత్రాలలో పెట్టే అన్నంలో రసాలు పోస్తారే . అవే నవరసాలు

6. ప్రశ్న ;ఉపమా,రూపకాది' అలంకారాలను గూర్చి ప్రశ్నిస్తే?

'కుకవి సమాధానం ;' ఆడవాళ్ళు పెట్టుకొనే 'నగలు' అలంకారాలు

7. ప్రశ్న ; యతి, ప్రాస అంటారు కదా ! 'యతి' అంటే ?

'కుకవి సమాధానం ;' కాషాయ వస్త్రాలు ధరించి తిరిగే సన్యాసి 'యతి'

8. ప్రశ్న ; 'లఘువులు, గురువులు అంటారు కదా !'గురువు' ఏది?

కుకవి సమాధానం ;' అక్షరాలు నేర్పి చదువు చెప్పేవాడు గురువు,

9. ప్రశ్న ; ' శబ్దం' అంటే '

కుకవి సమాధానం ;' చప్పుడు'

ఇటువంటి కుకవుల కవిత్వాన్ని చదివిన బాధతో దీక్షితులవారు ఈ శ్లోకంలో అంతఘాటుగా చెప్పారు. స్వస్తి.

50

ఆబ్రహ్మఘాతాదఘశోధనాని

స్మరన్తి యే తే పరమర్షయోఽపి

యావత్తదాత్మాన్వయితాధియైవ

న సస్మరుర్దుష్కవితాసు శుద్ధిమ్

తాత్పర్యము

బ్రహ్మ హత్య మొదలయిన పాపములన్నింటికి , ప్రాయశ్చిత్తములను గొప్ప ఋషులు చెప్పారు కాని దుష్కవితా మహా పాపములకు శుద్ధిని చెప్పలేదు.

విశేషాలు

1. పంచ-మహాపాతకములు రెండు విధములుగా ప్రసిద్ధి.

2. సువర్ణస్తేయము, 2. సురాపానము, 3. బ్రహ్మహత్య, 4. గురుపత్నీ సంగమము, 5. పై పాతకములు చేసినవానితో స్నేహము. అని ఒక పట్టిక. 1. బ్రహ్మహత్య, 2. భ్రూణహత్య, 3. బాలహత్య, 4. గోహత్య, 5. స్త్రీ హత్య అని రెండవ పట్టిక.
3. ప్రాయశ్చిత్తములు

   పాపపరిహారార్థము చేసే క్రియప్రాయశ్చిత్తము .దీనిని ఈశ్లోకములో దీక్షితుల వారు అఘశోధనములని అన్నారు.
4. "ప్రాయోనామ తపః ప్రోక్తం చిత్తం నిశ్చయ ఉచ్యతే, తపోనిశ్చయ సంయుక్తం ప్రాయశ్చిత్తం తదుచ్యతే|| ప్రాయశశ్చసమంచిత్తం చారయిత్యా ప్రదీయతే, పరిషదాకార్యతే యత్త త్ప్రాయశ్చిత్త మితిస్మృతం" అని ప్రమాణము.

   కలియుగమునందలి ప్రాయశ్చిత్తవిధులు పరాశరస్మృతి లో చెప్పిన పద్ధతిలో చొప్పున నడపాలి అని ఒక ప్రమాణమున్నది.
5. అగ్ని మహా పురాణములో కూడా బ్రహ్మహత్య చేసినవాడు మరొక బ్రాహ్మణుని కాపాడుటకు గాని తన ప్రాణములు విడచినచో లేదా అగ్నిలో దుమికినచో ఆతని బ్రహ్మహత్యాపాపము తొలగును మొదలగు ప్రాయశ్చిత్త విధులు కనబడుచున్నవి. (ప్రాయశ్చిత్తనిరూపణ మను నూటడెబ్బదిమూడవ అధ్యాయము)
6. కుకవిత్వము విన్నవారికి, చదివినవారికి, వ్రాసినవారికి ప్రాయశ్చిత్త విధులు లేవని దీక్షితుల వారివ్యంగ్యము.

   51

   సోక్తిం ముషిత్వా పురతః పఠన్తం

   స్వస్యైవ పశ్యన్కవి సాహసాఙ్కమ్

   ప్రాజ్ఞో జనః కింప్రతిపద్యతాం త

   మాహన్తు వా స్వోదరమాహతాం వా

   తాత్పర్యము

   తన కవిత్వము దొంగిలించి తన ఎదుటనే దానిని చదువు కుకవి సాహసాంకుని

   చూచుచు, విద్వాంసుడుతన కవిత్వము అది అని నిరూపించడానికి తన పొట్ట మీద బాదుకొంటాడా? నీది కాదు నా దని వాడు బాదుకొంటాడా?(కుకవుల శక్తి లోకంలో అధికమని కవి ప్రతిపాదన)

   విశేషాలు

1. ముషిత్వా

   ముషస్తేయే ధాతువు

   ఉపసర్గ రహితములైన సామాన్య ధాతువులకు త్వా అను ప్రత్యయము చేరుతుంది.

   మృద్, ముష్ , క్లిష్ , విజ్ అను ధాఅతువుల ఉపధయందలి హ్రస్వాచ్చునకు గుణము రాదు
2. పఠన్తమ్- పఠన్తౌ- పఠతః (ద్వితీయా విభక్తి)
3. సాహసాంకుడు

అంకుడు అంటే పొందినవాడు,(వియ్యంకుడు – వియ్యము+అంకుడు= వియ్యము పొందినవాడు), గురుతు కలవాడు (మృగాంకుడు) అని అర్థాలు.సాహసము గుర్తుగా కలవాడు సాహసాంకుడు.

4. ప్రకర్షేణ జానాతీతి ప్రజ్ఞః. ప్రజ్ఞ ఏవ ప్రాజ్ఞః . జ్ఞా అవబోధనే- బాగా తెలిసిన విద్వాంసుడు ప్రాజ్ఞుడు.

52

నిన్దన్తు వాచం మధురాం కవీనాం

నన్దన్తు చ స్వాం గిరమేవ మూర్ఖాః

నాద్యాం స్వరీత్యా రసయన్తు జాతు

నాన్త్యాం పఠన్తు స్వపతోఽపి పార్శ్వే

తాత్పర్యము

మూర్ఖులయిన కుకవులు సు కవులయొక్క తియ్యని పల్కులను తిట్టుగాక !

తమ మాటలనే(కవిత్వాన్నే) పొగడుకొని ఆనందించుగాక !

మనం చేయవలసినది ఏమిటంటే ఆ మూర్ఖులు చేసే మొదటిదానిని ఆస్వాదింపకూడదు.(సు కవులను తిట్టే కార్యక్రమం మొదటిది)

చివరిదానిని (అనగా తమను తాము పొగుడు కొనుచూ వ్రాసే మాటలను) చదువకుండుట మేలు

నిద్రపోతున్నవాడి పక్కకి వెళ్ళకూడదు. నిద్రలో తన్నే ప్రమాదముంది.(మూర్ఖుల సన్నిధి అటువంటిదని కవి వ్యంగ్యం)

విశేషాలు

1. జాతు

   జాతు ఒక అవ్యయము

   జాతుకు భగవద్గీతలో(3-5) ప్రసిద్ధమయిన ప్రయోగము

   '' న హి కశ్చిత్ క్షణమపి జాతు తిష్ఠత్యకర్మకృత్ |

   కార్యతే హ్యవశః కర్మ సర్వః ప్రకృతిజైర్గుణైః || (నిస్సందేహంగా ఏ మానవుడైనా ఎలాంటి సమయంలోనైనా కర్మచేయకుండా క్షణకాలం అయినా ఉండ లేడు. ప్రకృతి వల్ల జన్మించబడిన గుణాలకు లోబడి మానవ సముదాయమంతా కర్మాచరణను ప్రారంభిస్తుంది.)''

2. స్వపతః

   స్వపతః'' కు వాల్మీకి రామాయణములో ప్రసిద్ధ ప్రయోగము

   భవాంస్తు సహ వైదేహ్యా గిరి సానుషు రంస్యతే !

   అహం సర్వం కరిష్యామి జాగ్రతః స్వపత శ్చ తే !!(అయోధ్యా కాండ-31 వసర్గ- 25 వదినె , నీవు పర్వత సానువులలో తిరిగేటప్పుడు, మేల్కొని ఉన్నప్పుడు, నిదురపోవుచున్నప్పుడు సర్వోపచారములు చేయుచుందును.)

53

హింసా పశూనాం క్రతు మధ్య లగ్నా

స్వర్గే యథాస్తేఽక్షయదుఃఖ హేతుః

కించిచ్ఛుభం పాతక మధ్య లగ్నం

తథా ముదే స్యాదపి దుష్కవీనామ్

తాత్పర్యము

యజ్ఞములలో అనేక పుణ్యకర్మల నడుమ చేయబడిన పశుహింస స్వర్ణస్థుడైన సోషయాజికి మధ్య మధ్య జ్ఞాపకమువచ్చి మనసును ఎలా బాధ పెడుతుంటుందో — అలా- అనేక దుష్కృత్యములను వర్ణించిన కుకవి కావ్యములో యేచిన్న మంచి ఉన్నను దానికే వాడు మురిసిపోతుంటాడు.

విశేషాలు

1. స్యాత్ - స్యాతామ్-స్యుఃు (విధ్యర్థము- potential moodఅస్ పరస్మై)
2. ఆస్తే - ఆసాతే - ఆసతే(లట్- ప్రథమపురుష ఆస్ ఆత్మనే)
3. దీక్షితులు గారు చెప్పినట్లు మహాభారతములోని అశ్వమేధ పర్వములో కూడా తిక్కనగారు కూడా ఈ పశుహింస ప్రస్తావించారు(ఆశ్వ04-184 వ).
4. కాని చూపు వేరు. లోచూపు వేరు .అశ్వమేధ పదాలలోను, హింసలోను ఉన్న సాంకేతిక అర్థం ఇది.
5. విభాత వీచికలు అను బ్లాగ్ లో ఈ పశుహింసాప్రస్తావన కల అశ్వమేధ యాగంలోని లోచూపును ఇలా పేర్కొన్నారు.
6. అశ్వ మేధము..

   విపరీతముగా అపార్థము చేసుకోబడిన వేద శబ్దములలో ఇది ఒకటి.
7. ఇటువంటి వైదిక శబ్దాలను అర్థము చేసుకొనుటకు ఒక ప్రత్యేకమయిన క్రమముంది. దానిని " ఆర్షేయ క్రమము " అంటారు. దాని పేరే తెలియని ఈ మేధావులు వేదాలకు భాష్యము చెప్పబోవుట అనేది గుడ్డివాడు సినిమా గ్రాఫిక్స్ ను వర్ణించినట్లే ఊహాజనితములై ఉంటాయి.
8. అశ్వ అనే పదము , ' అశ్ భక్షణి ' అనే ధాతువు నుండి వచ్చింది. అనగా , దారిని తినివేయునది. తినుట , గ్రహించుట అనే అర్థాలకోసము అశ్ శబ్దము వాడతారు. అశనము , ప్రాశనము అలా వచ్చిన పదాలే. వేదములో చెప్పిన అశ్వ మేధ శబ్దానికి, గుర్రానికీ యే విధమైన సంబంధమూ లేదు. ఏదైతే ఇంకొకదానిని గ్రహించునో , అది అశ్వము
9. నీటిని గ్రహించే సూర్య కిరణము అశ్వమే.
10. వెలుతురును గ్రహించే కన్నూ , శబ్దాన్ని గ్రహించే చెవీ, రుచిని గ్రహించే నాలుకా... ఇవన్నీ అశ్వాలే. కాబట్టి ఇంద్రియాలను అశ్వములు అని పిలుస్తారు.
11. శరీరాన్ని రథముతోనూ , రథము నడిపేవాణ్ణి ఆత్మతోనూ , ఇంద్రియాలను గుర్రాలతోనూ పోల్చే ప్రసిద్ధమైన శ్లోకాలు ఈ వైదిక అర్థముతో రాయబడినవే. సంస్కృతములో అశ్వము అంటే గుర్రమే. కానీ

వేద శబ్దాలకు ఆ అర్థము లేదు. సందర్భాన్ని బట్టి ఎక్కడ ఏ అర్థము వస్తుందో చూడాలే గానీ అశ్వము వచ్చిన చోటంతా గుర్రము రాదు. అశ్వానికి ఇంకో అర్థము కూడా ఉంది అ-శ్వః అంటే రేపు లేనిది. - నిరంతరంగా ఉండేది. అశ్వమితి రాష్ట్రం-- దేశము ఎప్పుడూ నిరంతరంగా ఉంటుంది. వేదికను కూడా అశ్వము అంటారు.

12.నటీనటులు వస్తూ పోతుంటారు, వేదిక నిరంతరముగా ఉంటుంది. ఇక మేధ అనే శబ్దానికి రెండు ధాతువులున్నాయి

13.మేధృ - " సంప్రహ " మరియూ మేధృ- సంగమం.

14.అశ్వమేధమంటే ఇంద్రియాలను సంగమములోకి అనగా స్వాధీనములోనికి తెచ్చుకొనుట. వేదములో చెప్పిన ' అశ్వ మేధ ' పదానికి అర్థము ఇదే.

15.రాష్ట్ర మేధ -- రాష్ట్రాన్ని అనగా రాజ్యాన్ని అధీనములోకి తెచ్చుకొనుట. రాజ్య ఐక్యత. యూపము అంటే , గుర్రాన్ని కట్టివేయు కొయ్య స్థంభము కాదు. యూపమను పదాన్ని, ఇంద్రియాలను , మనసును అదుపులో ఉంచు విషయములో వాడతారే గానీ పశువును కట్టు గూటము అనే అర్థములో కాదు.

16.కాబట్టి అశ్వ మేధములో గుర్రమూ లేదు , హింస అంతకన్నా లేదు.

17.వక్రీకరణలు , కుతర్కాలు , చేర్పులు మార్పులూ చేసినా వేదమే వారికి దీటైన సమాధానము చెబుతుంది.

18.దరిద్రాయ కృతం దానం, శూన్యలింగస్య పూజనం,

అనాథ ప్రేత సంస్కారం, అశ్వమేధసమం విదుః .

బీదవానికి దానం చేయటం, పాడుపడిన గుడిలోని లింగమును పూజించటం,దిక్కులేని శవాన్ని దహనము చేయడము,యీ మూడు కర్మలు కలియుగంలో అశ్వమేధ యాగము తో సమానమైన ఫలమునిస్తాయని చెబుతున్నారు.

54

ప్రాచేతస వ్యాస ముఖాః కవీన్ద్రాః

ప్రాఙ్ఞోపి కిం దుష్కవిభిర్విరక్తాః

కావ్యాని కర్తుం శతశః క్షమాస్తే

కథం న చేదాసత కాక వన్ధ్యాః

తాత్పర్యము

- వాల్మీకి వ్యాసుడు మొదలుగా కల పూర్వ కవిశ్రేష్ఠులు కుకవుల చేతిలో ఓడిపోయి విరక్తతను పొందరా ఏమిటి? లేకపోతే వారు వందలాదిగా కావ్యములు వ్రాయుటకు సమర్థులయి ఉండికూడా కాక వంధ్యాన్యాయంలా -రెండు కావ్యాలతోనే ఎందుకు సరిపెట్టారు?

విశేషాలు

1. 'ప్రచేతసుడు' అను మునీంద్రుని పుత్రుడగుట వలన వాల్మీకికి 'ప్రాచేతసుడు' అని పేరు. ప్రకృష్టం చేతః యస్య సః ప్రచేతాః- మంచి మనస్సు కలవాడు ప్రచేతసుడు. లేదా ప్రాచేతసుడు.

2. వివిధ మాసనం వ్యాసః – అనేకప్రకారములుగా ఉండుట వ్యాసము.వేదాలను నాలుగు రకాలుగా విభజించాడు కనుక కృష్ణద్వైపాయనునికి వ్యాసుడు అనిపేరు.
3. వాల్మీకి, వ్యాసుల కాలానికే కుకవులు అర్థం పర్థం లేని చప్పిడి కవితలు మొదలుపెట్టారని వాటిని భరించలేక కవిత్వము అంటేనే విరక్తి కలిగి వ్యాసుడు, వాల్మీకి ఒక్కొక్క కావ్యముతో సరిపెట్టుకొన్నారని. కుకవిత్వము వింటే కవితా వైరాగ్యం వస్తుందని దీక్షితులవారు ఈ శ్లోకంలో కుకవులపై చురక వేసారు.
4. కాకవంధ్య

   ఒక బిడ్డను మాత్రమే కన్న స్త్రీని కదళీవంధ్య , ఇద్దరు బిడ్డలు మాత్రమే కన్న స్త్రీని కాకవంధ్య అని పూర్వపు వాడుక . కాకి తన జీవితకాలంలో కేవలం రెండేసార్లు గుడ్లుపెట్టి పాదుగుతుందట. అందుకే ఇద్దరే పిల్లలున్న తల్లిని 'కాకవంధ్య' అనేవారు.
5. ఇద్దరు బిడ్డలను మాత్రమే కన్నతల్లి- కాకవంధ్య (జి.యన్.రెడ్డి తెలుగు పర్యాయపద నిఘంటువు 1990)
6. వంధ్యా వా కాకవంధ్యా వా మృతవత్సా చ యాంగనా । దేవీభాగవతం శ్రుత్వా లభేత్పుత్రం చిరాయుషమ్ (గొడ్రాలైనా, కాకవంధ్య అయినా పుట్టిన పిల్లలు చనిపోతుండేవారయినా అటువంటి స్త్రీలకు చిరాయువు కల్గిన పుత్రుడు కలుగును.)అనిదేవీ భాగవత మాహాత్మ్యములో కాకవంధ్య ప్రసక్తి ఉన్నది..
7. కాకవంధ్యాన్యాయం

   కాకి ఎన్నిసార్లు గుడ్లు పెట్టినా కోయిలచే తోయబడి నశించినట్లు. పుట్టుతూ వెంటనే చనిపోయే శిశువులుగల స్త్రీ విషయంలో ఈ న్యాయాన్ని వాడుతారు.స్వస్తి.

55

స్థూలాభిరభ్యుల్లిఖితాని ధీభిః
స్థూలాని మన్యే కుకవేర్వచాంసి
కథం నచేత్కర్ణపుటం ప్రవేష్టు
మేతాని యత్నాదపి నోత్సహన్తే

తాత్పర్యము

కేవలము స్థూల దృష్టితో వ్రాసినటువంటి కుకవి యొక్క కవితలు స్థూలములుగానే ఉంటాయనుకుంటాను.

ఒకవేళ అలా కాకపోతే సూక్ష్మమైన కర్ణపుటాల్లోకి అవి ఎందుకు చొరబడవు?

ఇక్కడ చమత్కారం ఏమిటంటే స్థూలము అంటే బాగా పెద్దది అని. బాగా పెద్దవిగా ఉన్నది చిన్నదాంట్లోకి వెళ్లలేదు కదా! అలాగే కుకవుల కవితలు చెవుల్లోకి వెళ్లవని చమత్కారం.

విశేషాలు

తాను వ్రాసే కవిత్వం చదువుతున్న వారికి ఒక చరుపు, ఒక విరుపు, ఒక మెరుపు తప్పనిసరి గా అనిపించాలి. అది రసపోషణము ద్వారానా, ధ్వని వల్లనా, అలంకారం వల్లనా - అది వేరే విషయం. కుకవుల కవిత్వంలో ఈ ఒక చరుపు, ఒక విరుపు, ఒక మెరుపు కన్పింపవని , వారిది స్థూల బుద్ధి అని దీక్షితుల వారి వెక్కిరింపు.

56

వాచం హతో యద్యపి తే తథాపి

న మూకతా దుష్కవితైవ దోషః

ఆద్యా యదేకస్య విషాద హేతుః

ప్రాణోపరోధాయ పరా బహూనామ్

ప్రతిపదార్థం

తాత్పర్యము

మూగతనము, కుకవిత్వము- ఈరెండింటిలో కుకవితయే దోషముతో కూడినది. మూగతనము దోషావహము కాదు. ఎందుకంటే మూగతనము ఒకనికి దుఃఖంబు కలిగిస్తుంది.(మూగతనము ఎవరికి ఉన్నదో వారికి); రెండవది అయిన కుకవిత అనేక ప్రాణములను బలిగొంటుంది.

విశేషాలు

1. శ్లోకాలలో సాధారణంగా యద్యపి కి – తథాపి తో సంబంధము ఉంటుంది..
2. దీక్షితులవారి శ్లోకం లాంటిదే మరొకటి.
3. యద్యపి బహునాధీషే తథాపి పఠపుత్ర వ్యాకరణం

స్వజనః శ్వజనః మాభూత్ సకలం శకలం సకృత్ శకృత్

(కుమారా ! నీవు అనేకం నేర్చుకోకపోతే తప్పులేదు కానీ, వ్యాకరణం నేర్చుకో! ఎందుకంటే స్వజన (మన వాళ్ళు) అన్న శబ్దాన్ని శ్వజన (కుక్కలు) అనకుండా, సకలం (సర్వం) అన్న శబ్దాన్ని శకలం (ముక్కలు) అని పలకకుండా, సకృత్ (మంచి పని) అన్న శబ్దాన్ని శకృత్ (మలం) అని పలకకుండా ఉండడానికి వ్యాకరణం పనికి వస్తుంది.)

4. దకారాంత పుంలింగ శబ్దం ‘‘యత్’’
5. విష్ణు సహస్ర నామాలలో 730 వ పేరు యత్, (ఓం యస్మై నమః)

యచ్ఛబ్దేన స్వతస్సిద్ధవస్తూద్దేశ ప్రవాచినా ।

బ్రహ్మ నిర్దిశ్యత ఇతి యద్యతో వేతి వేదతః ॥

"ఏది కలదో అది" అని 'యత్' అను సంస్కృతసర్వనామముకు అర్థం. స్వతః సిద్ధమయిన వస్తువును ఉద్దేశించి యత్ చెబుతారు. బ్రహ్మ తత్త్వము స్వతః సిద్ధ వస్తువే. అందువలన పరమాత్మకి 'యత్' అని పేరు. స్వస్తి.

57

వాచాం విపఞ్చీమివ వాదయన్తి

కర్ణామృతేన ధ్వనినా కవీన్ద్రాః

మూర్ఖాః స్వమేధాముసల ప్రహారై

ర్వినాశయన్త్యేవ విచేష్టమానాః

తాత్పర్యము

కవిశ్రేష్ఠులు సుకవిత్వము చెబుతుంటే చెవులలో అమృతప్రవాహాలు పోసినట్లుంది. వీణమీటినట్లుగా వాళ్ల మాట ఉంటుంది.;

మూర్ఖులైన కుకవులు కవిత్వము చెబుతుంటే రోకలితో తలపై మోది చంపుతున్నట్లు ఉంటుంది.

విశేషాలు

1. విపంచి

   విపంచయతి స్వరానితి విపంచీ . స్వరములను విస్తరింపచేయునది కనుక వీణకు విపంచి అని పేరు.పచి విస్తారే

   పంచ్యంతే వ్యక్తీ క్రియంతే స్వరా అస్యామితి వా విపంచీ.పచి వ్యక్తీకరణే

   దీనియందు స్వరములు వ్యక్తములుగా చేయబడును కనుక విపంచి అని ఇంకొక అర్థం.

2. సరస్వతి వీణ కచ్ఛపి, నారదుని వీణ మహతి.

3. ముసలము

   ముస్యతే ధాన్యమనేన ముసలః . ప్న. ముస ఖండనే. దీనిచేత ధాన్యము దంచబడును కనుక రోకలికి ముసలమని పేరు.

4. ఈశ్లోకములోని ఛందస్సు ఇంద్రవజ్రము(తతజగ)

5. విపఞ్చీమ్ +ఇవ = వీణమీటు రీతిని;అను చోట ఉపమాలంకారము.

6. కర్ణామృతేన ధ్వనినా కవీన్ద్రాః —అనిదీక్షితులవారు ఉత్తమ కవిత్వంలో "ధ్వని "ప్రాధాన్యాన్ని మరొక మారు ఈశ్లోకంలో చెప్పారు.

   58

   శక్యం సుఖం గ్రన్థయితుం ప్రబన్ధా

   ఇక్ష్వస్తు న శ్రోతృజనానురోధః

   శ్రాన్తే సతి క్వాపి కవౌ యదేష

   సర్వస్వ నాశాదివ ఖేదమేతి

   తాత్పర్యము

   ** శ్రోతలు ఆనందపడాలని తన శైలిలో ఎంతో శ్రమపడుతున్న ఉత్తమ కవిని చూసి తన సర్వస్వము పోయినట్లు కుకవి బాధపడతాడు.

59

అచుమ్బితోల్లేఖ పథ ప్రవృత్తా

నసంప్రదాయేన కవీన్నిక్షపన్తి

పథా ప్రవృత్తాన్ప్రహతేన మూర్ఖాః

పశ్యన్త్యవజ్ఞాముకులీకృతాక్షాః

తాత్పర్యము

ఇంతవరకు ఎవరూ చెప్పని చక్కని రచనా మార్గాన్ని ఉత్తమ కవులు ఆశ్రయిస్తుంటే దానిని చూసి కుకవులు అసంప్రదాయమని దూషిస్తూ ఉంటారు. పోనీ- అలాగని అందరూ నడిచే రచనా మార్గంలో కవిత్వం చెబితే సుకవులను చూచి అవమానించే పద్ధతిలో ముడుచుకొన్న కన్నులతో కుకవులు వెక్కిరిస్తూ చూస్తారు.

విశేషాలు

1. అచుమ్బితఅనే పదానికి ఇన్ని అర్థాలున్నాయి.

   ముద్దు పెట్టుకొనబడనిది.2. అనుభవము లేనిది.3. వినఁబడనిది.4. చదువఁబడనిది.5. అనుభవింపఁబడనిది.(న + చుంబితమ్. నఞ్ తత్పురుష సమాసము)

2. 2ఉల్లేఖము, ఉల్లేఖనము సమానార్థకాలే.

   ఉల్లేఖాలంకార లక్షణమిది

3. ఒకడొకనినె యనేక గుణములు గలవానినిఁగాని, పెక్కురొక్కనిని యనేక విధములుగాగాని వర్ణిస్తే ఉల్లేఖాలంకారము.

   ఉదా. రాముని యాచకులు కల్పవృక్షముగాను, శత్రురాజులు యమునిఁగాను, పౌరులు తండ్రిగాను దలఁచెదరు.

60

రసం రసజ్ఞాః కలయన్తి వాచి

పరే పదార్థానపరే పదాని

వస్త్రం కువిన్దా వణిజో విభూషాం

రూపం యువానశ్చ యథా యువత్యామ్

తాత్పర్యము

రసజ్ఞులు పలుకులలో రసాన్ని , ఇంకొందరు పదములయొక్క అర్థములను, మరికొందరు పదములను మొదటగా లెక్కించెదరు.(అనగా మొదటి ప్రాధాన్యత ఇస్తారని భావం)

ఎలాగంటే -

యువకులు - యువతులయందు రూపాన్ని, బట్టలు నేయు వాడు బట్టల అందాన్ని , వర్తకుడు బంగారపు అలంకారమును మొదటగా ఎలా ప్రాధాన్యత ఇస్తారోఅలా.

విశేషాలు

రస ప్రాధాన్యతను తెలియచేసే అద్భుతమైన తెలుగు పద్యం

స్వైర విహార ధీరలగు సారసలోచనలున్న చోటికిన్
భోరున లాతివారు చొరబూనినచో రసభంగమంచు,నే
జేరక పువ్వు తీవెల చెంతనె నిల్చి లతాంగి రూపు క
న్నారగ జూచి వచ్చితి నవాంబు రుహాంబక నీకు దెల్పగన్(వసుచరిత్ర)

వసు రాజుతో స్నేహితుడు ఇలా అంటున్నాడు.

''సారసలోచనలు (తామర రేకులవంటి కన్నులు గలవారు)ఉన్నచోటికి హఠాత్తుగా పరాయి మగవారు వెళితే రసభంగ మవుతుందని నేను వెళ్ల లేదు.''

సరస సంభాషణలకు భంగ మవుతుందని ఒక అర్థము

."సారసలోచనలు" అను పదములో 'రస' అను అక్షరములు పోతే (రసాస్వాదనపోతే) వారు ''సాలోచనలవుతారుఅని ఇంకొక అర్థం.

ఏ పద్యమయినా , ఏ శ్లోకమయినా అంతే. రసాస్వాదనలో ఉన్నప్పుడు ఈ పదానికి వేరే అర్థాలు ఏమున్నాయి. అలంకారాలు ఈ కవి పాండిత్యమేమిటి? ఇలాంటి విషయాలు రావు. అయితే మొదటగా కవిత్వంలో రసానికి ప్రాధాన్యత ఇచ్చేవారు,సాలోచనులై పదాలకి, అలంకారాలకి మొదటగా ప్రాధాన్యత ఇచ్చేవారు- ఉన్నారు. దీక్షితులవారు ఈ శ్లోకంలో చెప్పినది ఇదే.స్వస్తి.

61

పాఠ ప్రకారైः పదయోజనాభి
స్తాత్పర్యదుర్నిశ్చయతశ్చ మన్దైः
ఆయాస్యమానాం గిరమాత్మనో యే
కర్ణే న కుర్వన్తి త ఏవ ధన్యాः

తాత్పర్యము

ఒక మంచి శ్లోకానికి లేదా పద్యానికి యోగ్యమైన పాఠముండాలి. అందులో ప్రయోగించు పదాలకు ప్రయోజనముండాలి. ఇది తాత్పర్యమని (అభిప్రాయమని)చెప్పే నిర్ణయ పటుత్వము ఆ శ్లోకానికి/ పద్యానికి ఉండాలి. ఇవేవి లేని శ్లోకాలను, పద్యాలను వ్రాసి లోకంలో కొందరు మూర్ఖులు వినిపించాలని చూస్తారు. ఎవరు వాటిని వినరో వారే ధన్యులు .

విశేషాలు

1. పాఠమనగా చదువుట. పఠ వ్యక్తాయాం వాచి

2. పదములు నాలుగు విధాలు. (అ.) 1. నామము, 2. ఆఖ్యాతము, 3. ఉపసర్గము, 4. నిపాతము."చత్వారి పదజాతాని నామాఖ్యాతోపసర్గ నిపాతాశ్చ" [పాతంజలమహాభాష్యము](ఆ.) 1. యౌగికము, 2. రూఢము, 3. యోగరూఢము, 4. యౌగిక రూఢము.
3. మందుడు అనగా ఆలస్యముచేత నిద్రపోవువానివలె ఉండువాడు.(ఆలస్యేన మందతే- స్వపితీవేతి మందః)

62

ఏకోహి దోషః పరకీయతైవ
పద్యేషు సర్వేష్వపి దుర్జనానామ్
తస్మిన్ పురస్థేఽపి కియద్యతన్తే
వృథైవ తే దోష గవేషణాయ

తాత్పర్యము

తమ దగ్గర అనేక దోషాలు పెట్టుకొని, ఇతరుల పద్యాలలో/(శ్లోకాలలో) దొషాలను కొంతమంది దుర్జనులు వెతుకుతుంటారు. ఇది వృథా .

విశేషాలు

యతన్తే

యతీ ప్రయత్నే- ఆత్మనేపదీ.లట్. ప్రథమపురుష, బహువచనము(యతతే- యతేతే- యతన్తే)

పురస్థేఽపి

పురస్థే+అపి- ఏజః పదాంతాదతి. అను సూత్రముచే పదాంతగతమయిన ఏకారానికి అచ్చు పరమగుచున్నది కావున అకారము ఏ లో కలిసిపోయింది. అదృశ్యమైన హ్రస్వ అకారమునకు గుర్తుగా ఽ అను గుర్తు ఉంచబడినది.

63

ఆనన్దథుర్బ్రహ్మవిదాం యదేకస్తే
వ్యజ్యలాభేషు శతం కవీనామ్
ఏతే సహస్రం పునరర్బుదం వా
పరోక్తిదోష స్ఫురణే ఖలానామ్

తాత్పర్యము

ఏ ఒకే ఒక బ్రహ్మానందము ఇష్టము కలిగిస్తుందో
ఆ ఆనందము నూరురెట్లు కవులకు తమ కావ్యాలలో వ్యంగ్యార్థ వర్ణనా భావములలో కలుగుతుంది.
ఆ బ్రహ్మానందము వేయిరెట్లు- కాదు-కాదు -పదికోటి రెట్లు- దుర్జనులకు- ఇతరులదోషములను ఎంచుటలో కలుగుతుంది.(నిజంగా దుర్జనుడు బ్రహ్మానందమునకు పదికోటి రెట్లు ఆనందము పొందుతున్నాడని కాదు. ఇతరుల దోషములను ఎంచుటలో వాడు నీచానందము పొందుతున్నాడని భావం)

64

ప్రాచీన పద్య భ్రమతః ప్రవృత్తాః

స్తోతుం ఖలాః ప్రేక్ష్య కవిం పురస్తాత్

యేనాన్యథా కర్తుమిదం యతన్తే

క్లేశేన తేషాం హి స ఏవ దణ్డః

తాత్పర్యము

ప్రాచీనులవలె పద్యమువ్రాయగలనను దురహంకారముతో స్తుతించుటకు ప్రారంభించు కుకవులు తమ ఎదుట అసలైన సుకవి కనబడగానే తాము రచింఫబోవు స్తోత్రమును మరొక నవ్యరీతిలో స్వతంత్రముగా రచింపగల సామర్థ్యము లేమిచే కష్టమని భావించి ప్రయత్నింపజాలరు.ఆ అసామర్థ్యమే వారిని దండించును.అనగా వారి అల్పజ్ఞానమును అసామర్థ్యము బయటపెట్టుటచే అవమానించును.అదియే వారికి శిక్ష !

(అర్థ వివరణలో సహాయ పడిన శ్రీ అయాచితం నటేశ్వర శర్మ గారికి ధన్యవాదములు)

65

దోషః క్వచిత్కశ్చిదితి ప్రతీతః

ప్రాచామలంకారవిదాం ప్రవాదః

సర్వప్రబన్ధానుగతస్తు మన్యే

కర్తుః కవేర్జీవనమేవ దోషః

తాత్పర్యము

కావ్యములో ఎక్కడో ఒకచోట ఏ ఒక్క దోషము కూడా ఉండకూడదని ప్రాచీనులైన కావ్యతత్వార్థ విదులయొక్క ప్రసిద్ధమైన మాట;

కాని కావ్యమందంతటా ఆదోషము ఉంటే కావ్యకర్తయైన కవి యొక్క జీవితమే ఈలోకములో దోషభూయిష్ఠమని తలంచుచున్నాను.

(దోషము కొంచెము కూడా కావ్యములో ఉండకూడదని కవి భావం)

66

కొరడా దెబ్బ

ముద్ధైవ వాక్యేషు పదేష్వధీతం

ముద్ధైవ దీర్ఘం కవితాపథేఽపి

ఆవశ్యకం యత్కిల పామరాణా

మావర్జనం తన్న కిమప్యధీతమ్

తాత్పర్యము

వాక్యములయందు పదములయందు గల లోతును తెలుసుకొనుటకు మేము పడిన శ్రమ వ్యర్థమయినట్లే. సుదీర్ఘ కావ్యాలు చదువుటకు మేము విద్యావిషయికంగా పడిన శ్రమ కూడా వ్యర్థమయినట్లే.

ఎందుకనగా-

మూర్ఖులు (అజ్ఞులు,నీచులకు) అవసరమయినది, వారిని ఆకర్షించేది ఏదయితే ఉందో దానిని కొంచెము కూడా మేము చదువుకోలేదు ; నేర్చుకోలేదు కదా!

67

నిసర్గతో నిర్గుణముక్తి గుమ్ఫం
సమర్థయన్తే సగుణం బలాద్యే
తే కఞ్చులీసంనహనోన్నతేన
లమ్బస్తనేనాపి ముదం లభన్తే

పరబ్రహ్మతత్త్వము సహజముగానే నామరూపరహితము.అట్టి తత్త్వమును కృత్రిమవాదబలముతో కొందరు నామరూపసహితముగ ప్రవచనజాలముతో ప్రతిపాదించుచున్నారు.అటువంటివారు వ్రేలాడు స్తనములను గట్టిగా రవికతో బంధించి ఎత్తుగా చేసి అవి ఉన్నతపయోధరములను భ్రాంతిని పొందుచు ఆనందించుచున్నవారి వలె నున్నారు.

విశేషాలు

సగుణ ముక్తి

భగవంతునిలో ఏవో కొన్ని మంచి గుణాలను తలచుకొని వాటిని గుర్తుగాపెట్టుకొని ఉపాసన చేయడం సగుణోపాసన. మనస్సులో అదే ఆలోచనను నిలుపుకొని ధ్యానం చేయడం సగుణ ధ్యానం. సగుణోపాసనను కొందరు సాకారుడైన భగవంతుని ఉపాసనగా భావిస్తారు. మౌలికంగా సగుణోపాసన మానసికమైనదే గాని, విగ్రహారాధన కాదు. ధ్యానంలోనూ అదే పద్ధతి. ఉపాసన అంటే పరమాత్మకు దగ్గర కావడం. ఏ సగుణాలను భగవంతునిలో తలుస్తామో వాటిని ఉపాసకుడు అలవరచుకోవడం ఉపాసన ఫలం. సగుణోపాసన సగుణ ముక్తికి రహదారిగా చెబుతారు.

నిర్గుణముక్తి

ప్రకృతివల్ల సత్వరజస్తమో గుణాలకు అతీతుడై, రాగద్వేషాలను వదలి ఆత్మావలోకనం ద్వారా పరబ్రహ్మాన్ని తెలుసుకొనడానికి చేసే సాధన. నిర్గుణం అంటే గుణాలు లేకపోవడం.సర్వమూ ఆత్మభావంతో దర్శించటమే నిర్గుణముక్తి.

68

పాణ్డిత్యలోభో యది పామరాణాం
కామం విహింసన్తు కాలాస్త్రిషష్టిమ్
కస్తేఽపరాధః కవితే గృహీతః
కిమస్తి తే కించన పూర్వవైరమ్

తాత్పర్యము

ఓ సుకవీ !

మూర్ఖుడైన వ్యాఖ్యాతకు విద్వాంసుడిని అనే పేరు తెచ్చుకోవాలనే కోరిక ఒకవేళ కలిగిందనుకో !

నీ కవిత్వాన్ని ఇష్టము వచ్చినట్లు 63 కళలతో హింసిస్తాడు.

సుకవీ ! నీ అపరాధము కవిత్వములో ఎక్కడుంది?(నీ తప్పు ఏమి లేదని భావం)

నీకు ఆ కువ్యాఖ్యాతకు పూర్వ శత్రుత్వము కొంచెము కూడా లేదు.

(అయినా నీ కవితను దుర్వ్యాఖ్యాత చీల్చి చెండాడుతాడని భావం)

విశేషాలు

కళలు అరవై నాలుగుగా ప్రసిద్ధి. కాని దీక్షితుల వారు అరవై మూడు అన్నారు. ఇది కూడా వ్యాఖ్యాతల వెక్కిరింతలో ఒక భాగమేమో !

అరవై నాలుగు కళలు ఏవి అనే విషయంలో భిన్నమైన పట్టికలు ఉన్నాయి.

అందులో రెండు పట్టికలు: మొదటిది: గీతం, వాద్యం, నృత్యం, నాట్యం, ఆలేఖ్యం (వ్రాత/ గీత), విశేషకచ్ఛేద్యం, తండుల, కుసుమ, బలి వికారాలు, పుష్పాస్తరణం, దశన, వసన అంగరాగాలు, మణి భూమికా శయన రచన, ఉదక వాద్యం, ఉదక ఘాతం, చిత్రా యోగాలు, మాల్య గ్రథన వికల్పాలు, కేశ శేఖరాపీడ యోజనం, నేపథ్య యోగాలు, కర్ణ పత్ర భంగాలు, గంధ యుక్తి భూషణ యోజనం, ఇంద్ర జాలం, కౌచుమార యోగం, హస్త లాఘవం, చిత్ర శాకా పూప భక్ష్య వికార క్రియ, పానక రస రాగాసవ యోజనం, సూచీ వాప కర్మ, వీణా డమరుక సూత్ర క్రీడ, ప్రహేళిక, ప్రతిమా దుర్వచక యోగాలు, పుస్తక వాచనం, నాటికాఖ్యాయికా దర్శనం, కావ్య సమస్యా పూరణం, పట్టికా వేత్ర బాణ వికల్పాలు, తర్కు కర్మలు (నూలు వడకడానికి సంబంధించినవి), తక్షణం (చెక్కడం), వాస్తు విద్య, రూప్య రత్న పరీక్ష, ధాతు వాదం, మణి రాగ జ్ఞానం, ఆకర జ్ఞానం, వృక్షాయుర్వేద యోగాలు, మేష కుక్కుట లావక యుద్ధ విధి, శుక సారికా ప్రలాపనం, ఉత్సాదనం (నలుగు పెట్టడం), కేశ మార్జన కౌశలం, అక్షర ముష్టికా కథనం, మ్లేచ్ఛితక వికల్పాలు, దేశభాషాజ్ఞానం, పుష్ప శకటికా నిమిత్త జ్ఞానం, యంత్ర మాతృక, ధారకా మాతృక సంపాట్యం(టం), మానసీ కావ్య క్రియ క్రియా వికల్పాలు, ఛలితక యోగాలు, అభిదాన ఛందో జ్ఞానం, వస్త్ర గోపనాలు, ద్యూత విశేషం, ఆకర్షణ క్రీడ, బాలక క్రీడనకాలు (క్రీడా సాధనాలు), వైనాయికీ విద్యా జ్ఞానం, వైజయికీ విద్యా జ్ఞానం, వైతాలికీ (వైయానికీ) విద్యా జ్ఞానం.

రెండవ పట్టిక:

ఇతిహాసం, ఆగమనం, కావ్యాలంకార నాటకాలు, గానం, కామ శాస్త్రం, కవిత్వం, జూదం, దేశభాషాలిపి జ్ఞానం, వ్రాయడం, చదవడం, అవధానం, స్వర శాస్త్రం, శాకునం, సాముద్రికం, రత్న శాస్త్రం, రథాది కౌశలం, మల్ల శాస్త్రం, వంట, దోహద క్రియలు, గంధ వాదం, ధాతు వాదం, ఖనిజ వాదం, రస వాదం, జల వాదం, అగ్ని స్తంభం, జల స్తంభం, ఖడ్గ స్తంభం, వాక్ స్తంభం, వయః స్తంభం, వశ్యం, ఆకర్ణనం, మోహనం, విద్వేషనం, ఉచ్చాటనం, మారణం, కాల వంచనం, పరకాయ ప్రవేశం, పాదుకా సిద్ధి, వాక్ సిద్ధి, ఘటికా సిద్ధి, ఐంద్రజాలికం, అంజనం, దృష్టి వంచనం, స్వర వంచనం, మణి సిద్ధి, మంత్ర సిద్ధి, ఔషధ సిద్ధి, దొంగతనం, చిత్ర రచనం, కమ్మరం, అశ్మ కర్మం (రాతి పని), మృత్కర్మం, వడ్రంగం, వేణు కర్మం, చర్మ కర్మం, నేత, కుక్కుటాది యుద్ధ కౌశలం, అదృశ్య కరణం, దూతీ కరణం, వేట, వర్తకం, పశు పాలనం, కల్లు గీత, క్షుర కర్మ.

వాచం కవీనాముపలాలయన్యాం

భుంక్తే రసజ్ఞో యువతిం యువేవ

తామేవ భుంక్తే నను తార్కికోఽపి

ప్రాణాన్ హరన్ భూత ఇవ ప్రవిష్టః

తాత్పర్యము

కవులయొక్క తియ్యని పల్కును ముద్దుగా బుజ్జగించుచు, ఆస్వాదిస్తూ యువతిని యువకునివలె రసజ్ఞుడు(రుచి నెరిగినవాడు కళాసౌందర్యవేత్త) అనుభవిస్తాడు. ఆ సుకవి సూక్తిని పట్టిపల్లార్చి దయ్య మటులు తార్కికుఁడు ప్రాణములు తీసి అనుభవిస్తాడు.

విశేషాలు

1. రసజ్ఞులు అనేక రకాలు. వేదం వారు చెప్పిన ఒక ''రసజ్ఞుని'' కథ.

గానరసము బొత్తుగా నెఱుగని యొకరాజు నొద్దికి గొప్పగాయకుడొకడు పాడరాగా, గానమందు మహాపండితురాలైన రాణిగారు, రాజుగారిని ఒక కిటికీయొద్ద కూర్చుండబెట్టి వారిజుట్టునకు ఒకదారముగట్టి తాను కిటికీయొద్ద గోడచాటున (ఈకాలపు పంకావానివలె) కూర్చుండి గాయకుని పాటలో విశేషించి స్వారస్యము అగుపడినప్పుడెల్ల దారమును లాగుచుండెను. వెంటనే రాజుగారి తల యూగుచుండెను.

గాయకుడు రాజుగారి రసజ్ఞతకు ఆశ్చర్యపడి ఆనందించి మఱియమఱియు హెచ్చరికతో ఇంక స్వారస్యముగా పాడసాగెను స్వారస్యపు దారముమూలముగా రాజుగారి తల మఱి మఱి ఆడసాగెను.

ఎక్కువయూపుచేత ఆదారము పుటుక్కున తెగెను. అంత నారాజు గాయకునితో "ఓహోయి పాట నిలుపు, స్వారస్యపుదారము తెగిపోయినది" అనెను. గాయకుడు దాని యర్థమును గ్రహింపనేరక పాటమాత్రము మాని భ్రాంతుడై నలుదెసలు చూడసాగెను. ఈలోపున రాణిగారు ఒకపళ్లెములో బహుమానమును పంపిరి. దానిని రాజుగారు గాయకుని కిచ్చిరి. గాయకుడు సంతోషించి స్వారస్యపుదారము తెగినరహస్యమును తెలిసికొనలేకయే వెడలిపోయెను.(వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రులవారి జీవితచరిత్ర సంగ్రహము (1943) రచించినవారు వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రి)

2. ఎంతో రసికుడు దేవుడు

ఎన్ని పువ్వులెన్నిరంగులెన్ని సొగసులిచ్చాడు

అన్నిటిలో నిన్నే చూడమన్నాడు

పువ్వులన్ని ఏరి నీ బొమ్మ చేసినాడు

రంగులన్ని రంగరించి పూత పూసినాడు

ఆ ఘుమఘుమలు గుమ్మరించి శ్వాస నింపినాడు

నీ పెదవులలో పూదేనియ పాదిగి తీర్చినాడూ

నల్లని కురులలోకి మల్లెపూలు సొగసు

పసిడి రంగు ప్రియురాలికి గులాబీలు మెరుగు

ముద్దులొలుకు మోముకు ముద్దబంతి పొందికా

మొత్తంగా ఏ పువ్వు నీకు సాటిరాదుగా(-ఆత్రేయ,రచన రాజారమేష్ 1977)

దీక్షితులు వారు చెప్పినది ఇటువంటి రసజ్ఞుని గురించి.

3. తార్కికుడు

నైవ వ్యాకరణజ్ఞమేతి పితరం నభ్రాతరం తార్కికమ్

దూరాత్ సంకుచతీవ గచ్ఛతి వపు: చండాలవత్ ఛాందసాత్

మీమాంసా నిపుణం నపుంసకమితి జ్ఞాత్వా నిరస్యాదరాత్

కావ్యాలంకారణజ్ఞమేవ కవితాకన్యా వృణేతే స్వయమ్

(కవితాకన్య వ్యాకరణపండితుని తండ్రిగా, తార్కికుని సోదరునిగా భావిస్తుంది.ఛందశ్శాస్త్ర పండితునికి దూరంగా ఉంటుంది..

మీమాంసాపండితుని నపుంసకునిగా భావిస్తుంది.

రసజ్ఞుని మాత్రమేకవితాకన్య వరిస్తుంది) మొదలగు ప్రాచీన శ్లోకాలు కూడా రసజ్ఞునికి అగ్రాసన మిచ్చాయి.

4. ఇతర కర్మ ఫలాని యదృచ్ఛయా

విలిఖితాని సహే చతురానన !

అరసికేషు కవిత్వ నివేదనం

శిరసి మాలిఖ మాలిఖ మాలిఖ !!

ఓ బ్రహ్మ దేవుడా ! ఎన్ని కష్టాలయిన నా నుదుటి మీద వ్రాయి. . సహిస్తాను. కాని, అరసికులకు కవిత్వాన్ని వినిపించే కష్టం మాత్రం ఎప్పటికీ రాయవద్దు.

70

తాంత్రికులు- కవులు

అర్థేష్వలంకార విదః ప్రమాణం

శబ్దేషు నః శబ్దవిదో మునీన్ద్రాః

కే తాన్త్రికాణాం కవయో భవన్తి

కే వా కవీనామపి తాన్త్రికాః స్యుః

తాత్పర్యము

"శబ్దముల మంచి చెడులందు శబ్దవిదులైన మునీంద్రులు, అర్థ నిర్ణయములలో అలంకారశాస్త్రజ్ఞులుమాకు ప్రమాణము. తాంత్రికులలో కవులు ఎందరున్నా- కవులలో తాంత్రికులు ఎందరున్నా వారు మాకు ప్రమాణము కారు"అని దీక్షితుల వారు చెబుతున్నారు.

విశేషాలు

శబ్దము

ప్రకృతి ప్రత్యయముల చేత సంస్కృతమై అర్థ వాచకమయిన సుశబ్దమును శబ్దము అంటారు.

శపయత్యవగమయత్యర్థమితి శబ్దః

అర్థమును ఎరింగించునది శబ్దము

శబ్దములు రెండు రకాలు

1. శ్రావణము (ధ్వనిరూపము), 2. చాక్షుషము (వర్ణరూపము)."స ద్వివిధః ధ్వన్యాత్మకో వర్ణాత్మకశ్చ" [తర్కసంగ్రహము]

శబ్దములు మూడు రకాలు

1. వాచకము, 2. లక్షణము, 3. వ్యంజకము.

"వాచక లక్షక వ్యంజకత్వేన త్రివిధం శబ్దజాతమ్" (ప్రతాపరుద్రీయము]

శబ్దములు అయిదు రకాలు

1. సూత్రము, 2. వార్తికము, 3. భాష్యము, 4. కోశము, 5. కవి ప్రయోగము.

అర్థము

అర్థ యాచ్ఞాయామ్ – అర్థ్యత ఇత్యర్థః – కోరబడునది కనుక అర్థము.

శబ్దముచే తెలియదగినది- శబ్దార్థము;

ఇది వాచ్య లక్ష్య వ్యంగ్యరూపములలో మూడు విధములు .

తాంత్రికులు

తన్యతే అనేన మతధర్మ ఇతి తన్త్రం. తద్వేదీ తాన్త్రికః . దీనిచేత మతధర్మము విస్తరింపబడును కనుక తంత్రము. దానిని ఎరిగినవాడు తాంత్రికుడు.

తాంత్రికుడు అనగా 1. సిద్ధాంతము నెరిగినవాడు.2. విషవైద్యుడు.

3. తంత్రశాస్త్రము ననుసరించువాడు.

వైదిక, బౌద్ధ విశ్వాసాలకు సంబంధించిన అనేక తంత్ర శాస్త్ర గ్రంథాలు ఇదివరలో ఉండేవి. అందులో చాలా భాగం ఇప్పుడు అందుబాటులో లేవు. ఒకప్పుడు ప్రచారంలో ఉన్న కొన్ని గ్రంథాలు ఇవీ: తంత్ర కౌముది, తంత్ర చూడామణి, తంత్ర గర్భ, తంత్ర ప్రకాశం, తంత్ర దీపం, తంత్రోత్తరం, తంత్ర శాస్త్రం, తంత్ర గంధర్వం.

71

ఘట్టోపవిష్టానివ వాగ్విరర్థైః

కావ్యాగమజ్ఞానుపసాన్త్వయామః

ఆప్లుత్య భల్లూకవదాపతన్తః

కథం ను జయ్యా ఇహ గౌతమీయాః

తాత్పర్యము

శుభ్రంగా నదిలో మునిగి, స్నానము చేసి ఒడ్డున కూర్చున్నవానితో ప్రశాంతంగా మాట్లాడవచ్చు. విషయాలేవో చెప్పి ఒప్పించవచ్చు.మనం చెప్పేది వినకుండా, పట్టించుకోకుండా తన మాటే నెగ్గాలని మన మీదమీదకు దూకే వాళ్లతో ఏం మాట్లాడగలం?

దీక్షితుల వారు ఈశ్లోకంలో చెప్పినది ఇదే.

కావ్య తత్వార్థములు బాగా తెలిసిన వారు బాగా మునిగి ఒడ్డున కూర్చున్నవారు. వాళ్లతో వాక్కులతో అర్థములతో సంభాషించవచ్చు.తర్క శాస్త్రము చదివినవారు ఎలుగుబంటిలా వాదిస్తూ పైకి; దూకుతుంటారు. వాళ్లను గెలవటం అసాధ్యం.

విశేషాలు

ఈ న్యాయ శాస్త్రంలో మౌలిక సత్యాన్ని నాలుగు సాధనాల ద్వారా న్యాయశాస్త్రం చర్చిస్తుంది. అవి (1) ప్రత్యక్షం (2) అనుమానం (3) ఉపమానం (4) శబ్దం. పదార్థాన్ని ఏడువిధాలుగా వర్గీకరించారు.ఇవి చెప్పే తీరులో దీక్షితుల వారికి ఎలుగుబంటి దూకుడు కనిపించింది. స్వస్తి.

72

అప్యన్తికస్థైరవిభావనీయః

సూక్ష్మః ప్రకృత్యా మృదుసూక్తి జన్మా

కుతర్కవిద్యావ్యసనోపజాతైః

కోలాహలైర్న ధ్వనిరేష వేద్యః

తాత్పర్యము

ధ్వని మృదువైన పల్కులలో పుడుతుంది. సహజంగానే సూక్ష్మమైనది; ఒక్కొక్కసారి సన్నిహితులకు కూడా అంతుచిక్కనిది; ఇటువంటి ధ్వని కుతర్కాల గోలలో వినబడదు.

విశేషాలు

ఒక ప్రియుడు తన ప్రియురాలిని ఏకాంతముగా కలసి కొనుచోట ఒక సన్యాసి విడిది చేసాడు. ఇత డిచటనుండగా వీరు కలసికొని మాట్లాడుకోలేరు. క్రమేణ ఈసన్యాసికి కుక్క లనిన భయమను సంగతి వాళ్ళకు తెలిసింది. ప్రియుడు ఎవరితోనో మాట్లాడుచున్నట్లు "నీ ఇష్టం వచ్చినట్లు ఇచట తిరుగు. . నిన్న మొన్నటిదాకా ఇచట స్వేచ్ఛగా తిరుగు కుక్కను నిన్ననే ఇచట సింహము చంపింది.. ఇక నీకు కుక్క వలన భయము లేదు" అని అన్నాడు. కుక్క అనగా భయము గల సన్యాసికి అభయము పూర్తిగా తీరెననుట వాక్యార్థము.

కాని కుక్క పోయి, సింహమువచ్చుట ఇంకా బాధాకరం. , కనుక స్వేచ్ఛగా తిరుగుటకు శునకభయము లేకపోయినప్పటికీ , ఆసన్యాసి అచట ఎంతమాత్రము ఉండలేడు. . "స్వేచ్ఛగా తిరుగుము" అను వాక్యార్థమునకు బాధ కలిగి "ఇచ్చటనుండి ఈసన్యాసి లేచిపోవలెను" అను అర్థము వచ్చుచున్నది. ఇట్టి అర్థమును ధ్వని అంటారు

ఈ ధ్వని గొప్పదని దీక్షితుల వారి అభిప్రాయం.

73

గుణాత్ర గృహ్ణన్తు ఖలాస్తతః కిం

గృహ్ణన్తు దోషానపి వా తతః కిమ్

అపి వ్యతిస్తాముభయం తతః కిం

గుణో ఽపి దోషో యది దుఃసహం తత్

తాత్పర్యము

ఈ లోకములో కవితలలో గుణములను దుష్టులు గ్రహిస్తారు. ఏమి ప్రయోజనం? తప్పులను కూడా పడతారు. ఏమి ప్రయోజనం?ఒక్కొక్కసారి ఆ గుణ దోషములను రెండింటిని గ్రహిస్తారు. ఏమి ప్రయోజనం?

ఆ గుణము కూడా దోషమగుట సహింపరానిది.(వారు మెచ్చుకున్నా, తెగడినా ఒకటే అని భావం. తెలియని వాడు మెచ్చుకున్న గుణము కూడా దోషమే)

విశేషాలు

శరీరం సురూపం తథా వా కళత్రం

యశశ్చారు చిత్రం ధనం మేరుతుల్యమ్ |

మనశ్చేన్న లగ్నం గురోరంఘ్రిపద్మే

తతః కిం తతః కిం తతః కిం తతః కిమ్ ||(శంకరస్తోత్రాలు : గుర్వష్టకం 1 ||

శరీరం అందంగా ఉంది. , భార్య అందంగా ఉంది. గొప్ప కీర్తి ఉంది., బంగారుకొండతో సమానమైన ధనము ఉంది. అయినా గురువు పాదపద్మములపై మనస్సు లగ్నము కాకపోతే ఏమి ప్రయోజనము?

74

క్వ బ్రహ్మ లోకః క్వ గిరాం సవిత్రీ

క్వ భూమి భాగాః క్వ వయం వరాకాః

దిష్ట్యోపలబ్ధామపి దేవతాం తాం

విక్రీణతే వృత్తి కృతే విమూఢాః

తాత్పర్యము

బ్రహ్మ లోకము ఎక్కడ? వాక్కులకు తల్లి అయిన సరస్వతీదేవి ఎక్కడ?

అఖిలాండ కోటి బ్రహ్మాండలోకములలో మనము నివసించే ఈ భూమి భాగములు ఎక్కడ?

పేరులేని మనం ఎక్కడ? ఎంతో భాగ్యముచేత కాని లభింపగా రాని ఆసరస్వతీదేవిని(చదువును) చెడు తోవ పట్టిన మూర్ఖులు జీవనోపాయము కొరకుఅమ్ముచుందురు.(సరస్వతిని అమ్మకూడదని దీక్షితుల అభిప్రాయం)

విశేషాలు

1. కాటుక కంటినీరు చనుకట్టు పయింబడ నేల యేడ్చెదో

   కైటభ దైత్యమర్దనుని గాదిలి కోడల! ఓ మదంబ! ఓ

   హాటకగర్భరాణి! నిను ఆకటికై కొనిపోయి అల్ల క

   ర్ణాట కిరాట కీచకుల కమ్మ త్రిశుద్ధిగ నమ్ము భారతీ. అన్న పోతన్న ఈ సందర్భంలో గుర్తుకు రాకపోతే అన్యాయం.

2. ఆత్మార్పణస్తుతిరియం భగవన్నిబద్ధా

యద్యప్యనన్యమనసా న మయా తథాపి ।

వాచాపి కేవలమయం శరణం వృణీతే

దీనో వరాక ఇతి రక్ష కృపానిధే మామ్ (ఓ భగవానుడా ! పరమశివా !నేను ఇతరమునందు మనస్సులేనివాడినికాను., ఏకాగ్రమనస్సుగలవాడినికాను. ఒకేదృష్టి గలవాడిని కాను.(అనన్యమనస్కుడు)ఏదో మాట మాత్రంగా ఈ ఆత్మార్పణ స్తుతిని చేస్తున్నాను.నిన్ను శరణు కోరుతున్నాను.నన్ను మన్నించుఈదీనుడిని, పేరు లేనివాడిని, (వరాకుడు)వెర్రివాడిని రక్షించు.) అని అప్పయ్య దీక్షితులు ఆత్మార్పణ స్తుతిలో వరాక పద ప్రయోగం చేసారు.

3. అప్పయ్య దీక్షితుల సోదరుల మనుమడు – నీలకంఠ దీక్షితులు తాతగారి పద్ధతిలొ వరాక పద ప్రయోగం చేసారు.
4. నీలకంఠ దీక్షితుల ఇంకొక పేరు అయ్య దీక్షితులు.

75

దుష్పణ్డితారాధనదుఃఖశీలా

త్యక్తాదముష్మాత్కవితాధికారాత్

వరం జగత్యామిహ మూక భావో

వరం చ తిర్యక్త్వణగుల్మ భావః

తాత్పర్యము

ఇతరుల గొప్పతనాన్ని చూసి భరించలేని బాధతో కూడిన స్వభావము కలిగిన దుర్మార్గులైన పండితులను మెప్పించటానికి చేసే కవితారచన కన్న ఈ లోకములో నోరెత్తకుండా ఉండటం మంచిది.లేదా పశువులు మొదలైన వాటి జన్మ కాని,గడ్డి, పాద, బోదె లేనిచెట్టుగా ఉండటం కాని మంచిది.

విశేషాలు

1. ఇది ఉపజాతి శ్లోకం

జ , త , జ , గా(గగ) ,త , త , జ , గా(గగ) గణములు పాదములలో ఉండును..

2. అముష్మాత్

సకారాంత పుంలింగ , నపుంసక శబ్దం ‘‘అదస్ ‘‘

అముష్మాత్- అమూభ్యామ్- అమీభ్యః (పంచమీ విభక్తి)

3. అముష్మాత్ కు పూర్వ కవి ప్రయోగం

అనుకృత్య పూర్వ పుంసః రంగనిధే!

వినయ దంభతః అముష్మాత్

శున ఇవ మమ వరమ్ బుద్ధేః

ఉపభోగః త్వత్ వితీర్ణాయాః (శ్రీమాన్ పరాశర భట్టర్ స్వామి రంగరాజ స్తవము 100 వ శ్లోకం)

(ఓ రంగపతీ! నేను ఇపుడు చెబుతున్న ఈ మాటలు పూర్వపురుషులను అనుకరించి చెబుతున్నాను. హృదయ పూర్వకముగా కాదు. వారు చెప్పిన సూక్తులను దంభవినయము ప్రదర్శిస్తూ శునకములా నేను

అనుసరిస్తున్నాను.ఇంతకంటె నీవు నాకు ప్రసాదించిన ఈ తుచ్ఛమైన సాంసారిక అనుభవములే మంచివేమో !(అనగా నిజాయితీ లేని శరణము కన్న తుచ్ఛ సంసారానుభవములే నయమని భావన).

4. భర్తృహరి చెప్పిన ఈ శ్లోకం దీక్షితుల వారి శ్లోకానికి దగ్గరగా ఉంది.

బోద్ధారో మత్సరగ్రస్తా: ప్రభవ: స్మయదూషితా:

అబోధోపహతా శ్చాన్యే జీర్ణమంగే సుభాషితం.

(తెలిసిన పండితులు అసూయతో నున్నారు. ప్రభువులు గర్వముతో కన్ను మిన్ను కానరు. సామాన్యులకు వినే తెలివిలేదు. కావున నేను చెప్పదలిచిన మంచి మాట నాలోనే అణగిపోయినది.)స్వస్తి.

76

ప్రాయో జడా మత్సరిణశ్చ లోకా

దోషోత్తరం మృగ్యగుణం వచో నః

గుణైక లుబ్ధో ఽపి జనః క్వచిత్స్యా

దిత్యాశయైవాయమియాన్ప్రయాసః

తాత్పర్యము

తఱచుగా లోకులు జడులు.ఈర్ష్య, క్రోధము కలిగినవారు;

గుణములులేనివారు. దోషాధిక్యము కలవారు

అయినప్పటికి మంచి గుణములు కలిగిన జనులుకొద్దిమంది ఉన్నారను ఆశతో, వారు చదివి ఆనందిస్తారనే ఆశతో ఈ గ్రంథ రచన శ్రమ మేము (నీలకంఠ దీక్షితులు) చేయుచుంటిమి

విశేషాలు

"అలసులు మందబుద్ధియుతు లల్పతరాయువు లుగ్రరోగసం

కలితులు మందభాగ్యులు సుకర్మము లెవ్వియుఁ జేయఁజాల రీ

కలియుగ మందు మానవులు....."(పోతన భాగవతం01-44) ఈశ్లోక భావాన్ని చెబుతోంది.

77

వేదాహమేతం పురుషం మహాన్త

మిత్యామనన్తో నిగమాః సగర్వమ్

శ్వానః కృతా యేన స ఏవ దేవో

వర్ణ్యః కథం వాఙ్మనసాతివర్తీ

తాత్పర్యము

వేదములు సగర్వముగా "మహిమాన్వితుడు అయిన భగవంతుని నేను ఎరుగుదును "అనుచు భక్తితో పలుకుచున్నవి.వాక్కుకు మనస్సుకు అందనివానిగా ఆదేవుని కీర్తించుచున్నవి

ఆ మహాపురుషుని చేత వేదములు శునకములుగా చేయబడినవి.అటువంటి ఆ దేవుడు ఎట్లు కీర్తింపదగినవాడు?

విశేషాలు

1. వేదాహమేతం పురుషం మహాన్తమ్| ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాత్ |

   తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి | నాన్యః పంథా విద్యతేయఒనాయ | (పురుష సూక్తము)

   మహిమాన్వితుడు, సూర్యునిలా ప్రకాశించేవాడు , చీకటికి దూరుడు (he who is far from) అయిన భగవంతుని నేను ఎరుగుదును. ఆయనను ఇలా ఎరిగినవాడు ఇక్కడ ఈ జన్మలోనే ముక్తి పొందుతాడు. ముక్తికి మరో దారి లేదు.

2. కుక్కలు:

   దత్త స్వామి పాదముల వద్ద వేదములు కుక్కలుగా పడియున్నవని ప్రసిద్ధి.. భగవంతుడు చెప్పు జ్ఞానవాక్యములను విశ్వాసముతో వేదములే అనుసరించుచున్నవి అను అర్థములో వేదములు శునకములతో పోల్చబడినవని అంతరార్థంగా చెబుతారు.

3. "అస్య మహతో భూతస్య వేదోఖిలో ధర్మమూలం" అని చెబుతాం. అ వేదాలనే శునకాలుగా మార్చిన ఆదేవుడు ఎట్లు కీర్తింపదగినవాడు? అనగామహా మహిమాన్వితుడయిన ఆ దేవుడు పాగడ్తకు అందనివాడు అని భావంగా స్వీకరించాలి.

   78

   శబ్దేషు చార్థేషు పరం యతిష్యే తథా తథా మాం గురవో వినిన్యుఃl

   చమత్కృర్తి తత్ర కథం విధాస్యే న మత్కృతిర్యత్ క్రమతే తదంశే ll౭౮ll

   ఈ శ్లోకము **శివలీలార్ణవం** నుండి తీసుకున్నది. దీనిలో కవి తన రచనా ప్రక్రియను గురించి ఒక ఆసక్తికరమైన భావాన్ని వ్యక్తపరచాడు.

   కవి తన కవిత్వంలోని శబ్ద, అర్థాలను గురువులు ఎలా బోధించారో, అలాగే నడిపిస్తానని అంటున్నాడు.

- శబ్ద, అర్థాలకు సంబంధించిన సౌందర్యాన్ని (సాహిత్య సాగసును) గురువులు నాకు ఎలా బోధించారో,
- అలాగే నేను (నా రచనను) నడిపిస్తాను (రూపిస్తాను).
- వారు నేర్పించినదానిని మించి నేను ఇంకేమీ చూపించలేను.
- నా రచన, ఆ ఉపదేశించిన అంశాలకు తగినట్లుగా ఉంటుందా?
- **సారాంశం:**

  ఈ పద్యంలో కవి తన గురువుల ఉపదేశాన్ని తన కవిత్వానికి మూలంగా చెబుతున్నాడు. వారు నేర్పిన శబ్ద, అర్థాల సౌందర్యాన్ని మించిపోయే విధంగా తాను ఏమి చూపించలేనని, తాను చేసే రచన కూడా గురువుల బోధన ప్రకారం సాగుతుందని వినయపూర్వకంగా చెప్పాడు.

  ఇది కవులలో ఉండే వినయాన్ని, గురుపట్ల నమ్మకాన్ని, అలాగే వారి ఉపదేశాన్ని కాపాడాలని ఉద్దేశించిన భావాన్ని ప్రతిబింబిస్తుంది.

  79

  క్వాహం క్వ కావ్యం కవిరాజసాధ్యం క్వాహం క్వ శమ్భుర్ని గమైరగమ్యఃl

  నిశ్శఙ్కమేవంవిదపి ప్రవర్తే నిర్లజ్జతే దేవి ! తవ ప్రసాదాత్ ll౭౯ll

ఈ పద్యంలో కవి తన కవిత్వంపై, తన శక్తులపై, తన భక్తిపై ఆత్మవిమర్శను చేస్తూ, తన మాతృదేవతను (శ్రీపార్వతీదేవిని) ఉద్దేశించి వినయపూర్వకంగా ప్రశ్నిస్తున్నాడు.

మందబుద్ధినయిన నేనెక్కడ?

- కవిరాజులు చేయగలిగిన (ఉన్నతమైన) కావ్య రచన ఎక్కడ?
- వేదాలు కూడా అందనంత పరమమైన శంకరుడు ఎక్కడ?
- ఇది తెలిసినా, సంశయించక , ఓ పార్వతీ దేవీ ! తల్లీ! సిగ్గులేకుండా **నీదయతో కావ్య రచన చేస్తున్నాను. సాగుచుంటి.** → నీ కృప (అంతటా) ప్రవహిస్తూ ఉండగానే, నాలో నిర్లజ్జత ఎందుకు?

సారాంశం:

ఈ పద్యంలో కవి తన భక్తి, తన కవిత్వపు స్థాయిని ప్రశ్నిస్తున్నాడు. తాను గొప్ప కవిని కానని తాను శంకరుని స్వరూపాన్ని పూర్తిగా గ్రహించగలనా? అని అనేక ప్రశ్నలు వేసుకొని, చివరికి తన భక్తిపట్ల ధైర్యం తెచ్చుకుంటున్నాడు.

అయితే, తల్లి పార్వతీదేవి అనుగ్రహిస్తే, తాను ఎలా ఉన్నా శంకించుకోవాల్సిన అవసరం లేదని భావిస్తూ, తన అవిశ్వాసాన్ని విడిచిపెట్టి భక్తిపూర్వకంగా సమర్పణ చేయడం ఈ శ్లోకంలో ప్రధాన భావం.

80

దత్తే త్వయా వాఙ్మయరత్నకోశే విక్రీయ భుక్తం కిల భుక్తమేవ ।

శిష్టం త్వదంఘ్ర్యోః పునరర్పయేయం దయస్వ మీనాక్షి ! పురైవ మహ్యమ్ ॥౮౦॥

తాత్పర్యము

అమ్మ! మీనాక్షి ! నువ్వు నాకు పద రత్నకోశాన్ని ఇచ్చావు. దానిలో కొంత నేను అమ్ముకొని తిన్నాను. మిగిలిన దానిని ఇప్పుడు నీ పాదాలకు అర్పిస్తున్నాను. నన్ను ఎప్పుడూ దయ చూడు.

81

శబ్దా యద్వదనం ప్రపద్య మృదుతామాశాసతేఽన్యాదృశీ-

మర్థా యద్ధిషణాప్రవాహపతనాదిచ్ఛన్తి జిజ్ఞాస్యతామ్ ।

యత్కీర్తిత్తస్పృహయా శివోఽపి నిగమాన్ గ్రథ్నాతి సర్గాదిషు

ప్రాచస్తాన్ కవితాపితామహపదారూఢాన్ కవీన్ ప్రస్తుమః ॥౮౧॥

॥ ఇతి మహాకవిశ్రీనీలకణ్ఠదీక్షితప్రణీతే శివలీలార్ణవే ప్రథమః సర్గః ॥౧॥

ఈ పద్యంలో నీలకంఠ దీక్షితులు ప్రాచీన మహాకవులను ప్రశంసిస్తూ, వారి గొప్పతనాన్ని వివరిస్తూ, వారికి నమస్కరిస్తున్నారు. ఈ పద్యంలో నాలుగు ముఖ్యమైన అంశాలను ఆయన ప్రస్తావిస్తున్నారు:

1. **వారి నోటి నుండి వచ్చిన మాటలు** – ఆ మహాకవుల మాటలు, వాక్యాలు ఎప్పుడూ మృదుత్వాన్ని కోల్పోలేదు. అవి శ్రావ్యంగా, సత్యంగా ఉంటాయి.
2. **వారి బుద్ధి** – ఆ మహాకవుల బుద్ధి అనే సరస్సులను ఈది భావనలు మహార్థాలయ్యాయి.

3. **వారి కీర్తి** – ఆ మహాకవుల కీర్తిని చూసి, స్వయంగా శివుడు వేదాలను సమన్వయం చేసుకున్నాడు. అంటే, వారి కీర్తి దివ్యమైనదిగా, అపురూపమైనదిగా ఉండేది.
4. **తాను వారి ఘనతను స్తుతిస్తూ నమస్కరించటం** – ఈ మహా కవుల మహిమను పొగుడుతూ తాను వినయంగా వారికి నమస్కరిస్తానని దీక్షితులు అంటున్నారు.

సారాంశంగా, ఈ శ్లోకం మహాకవుల సాహిత్య ప్రతిభను, వారి శబ్ద, భావ సౌందర్యాన్ని, అలాగే వారి గొప్పతనాన్ని ప్రశంసిస్తూ రాయబడింది.

"ఇతి మహాకవిశ్రీనీలకణ్ఠదీక్షితప్రణీతే శివలీలార్ణవే ప్రథమః సర్గః"

ఇక్కడితో మహాకవి నీలకంఠ దీక్షితులు రచించిన **"శివలీలార్ణవం"** మహాకావ్యంలోని తొలి అధ్యాయం ముగిసింది.